

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MAHACULAGAJASARA

ชมภาพและเอกสาร

นิตยสารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ปีที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๗ - ธันวาคม ๒๕๕๗ Vol. 5 January 2014 - December 2014

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๓. เพื่อเป็นแหล่งแสดงผลงานทางวิชาการและความคิดเห็น
๔. เพื่อแถลงกิจการของมหาวิทยาลัยและคณะสงฆ์

คณะกรรมการจัดทำนิตยสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะที่ปรึกษา

พระธรรมโมลี ดร.
พระสุนทรธรรมเมธี
พระครูโสภิตธรรมจันทร์
พระครูปริยัติกิจธำรง
พระครูปริยัติธรรมประยุต
พระครูปฐมสังฆการ
พระครูพิพิธสังฆการ
นายกิตติภัทร รุ่งธนเกียรติ
นายสุพร แผ่แสงจันทร์

ผู้จัดการ

พระมหาวิจิต ธีรวิไล, ผศ.

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาวิจิต ธีรวิไล, ผศ.

บรรณาธิการผู้พิมพ์โฆษณา

นายไชยรัตน์ ปัญญาเอก

กองบรรณาธิการ

พระศรีวิสุทธิคุณ
พระครูศรีสุนทรสรกิจ, ผศ.ดร.
พระมหาวิจิต ธีรวิไล, ผศ.
พระมหาวิโรจน์ โสภณสีโล ดร.
พระครูปริยัติภัทรคุณ

พระปลัดณัฐพนธ์ วิริโย
พระครูสาธุกิจโกศล
พระวัชรระ วชิรญาโน
พระมหาสมบัติ สุานวโร
ผศ. กฤษณ์นันทน์ แสงมาศ
ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
ผศ. บรรจง โสดาดี
นายพลนภัส แสงศรี
นายเศรษฐพร หนูหนู
นายธนู ศรีทอง
นายเมฆไท ละม้ายวรรณ

ฝ่ายศิลปกรรม

พระครูสิริธรรมวรคุณ
นายอนุสรณ์ ประกอบดี
นายเชมกร อูสาห์ดี

ฝ่ายธุรการ

นางสาวเพ็ญศรี อินทร์ชัย
นางสาวจันทร์ภา บุตรดี
นางสาวณัฐพร บุญปก
นางสาวทราศินีย์ โพธิ์เงิน

ส่วนงานที่รับผิดชอบ

สำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ หมู่ที่ 8 (ห้วยเสนง)
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๔๔๑๔-๒๑๐๖,
๐-๔๔๑๔-๒๑๐๗, ๐-๔๔๑๔-๒๑๙๔,

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้ดำเนินการจัดพิมพ์นิตยสาร "มหจุฬาคชสาร" เผยแพร่สู่สาธารณชนมาเป็นระยะเวลา ๕ ปีแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พุทธธรรม ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวิทยาเขตให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ส่งเสริมแนวคิดสร้างสรรค์ทั่วไป และเชิดชูสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

"มหจุฬาคชสาร" ฉบับนี้ขอนำเสนอบทความทางวิชาการและงานสร้างสรรค์ ผลงานคุณภาพของคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ สู่สายตาทุกท่านหลายเรื่องหลากหลายอรรถรส ทั้งด้านการเผยแผ่ การเมืองการปกครอง การศึกษาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และสิทธิพระสงฆ์ ท่านจะได้สัมผัสบทบาทอันอัศจรรย์ของสัตว์แสนรู้ "ช้างกับการเผยแผ่ศาสนา" เรียนรู้บูรณาการด้านศาสนาอันล้ำค่า "พระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัย" เจ็บอึ้งใจกับความสอดคล้องที่ลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบของพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ "ไตรสิกขากับทฤษฎีเชิงระบบ" พบกับรอยอารยธรรมศาสนาประเทศเพื่อนบ้านอันยาวนาน "พุทธศาสนาในกัมพูชาและเวียดนามใต้" สิทธิพระสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตยไทย "สิทธิในการเลือกตั้ง" และผลงานวิจัย "สภาพการเรียนรู้การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑"

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า "มหจุฬาคชสาร" ฉบับนี้จะอำนวยประโยชน์การศึกษาวิชาการแก่ทุกท่านผู้ใคร่รู้ ใคร่อ่าน ไม่มากก็น้อยตามอรรถาด้วย

ด้วยความปรารถนาดี

(พระมหาวิจิตต์ ธีรวโรดม ผศ.)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์

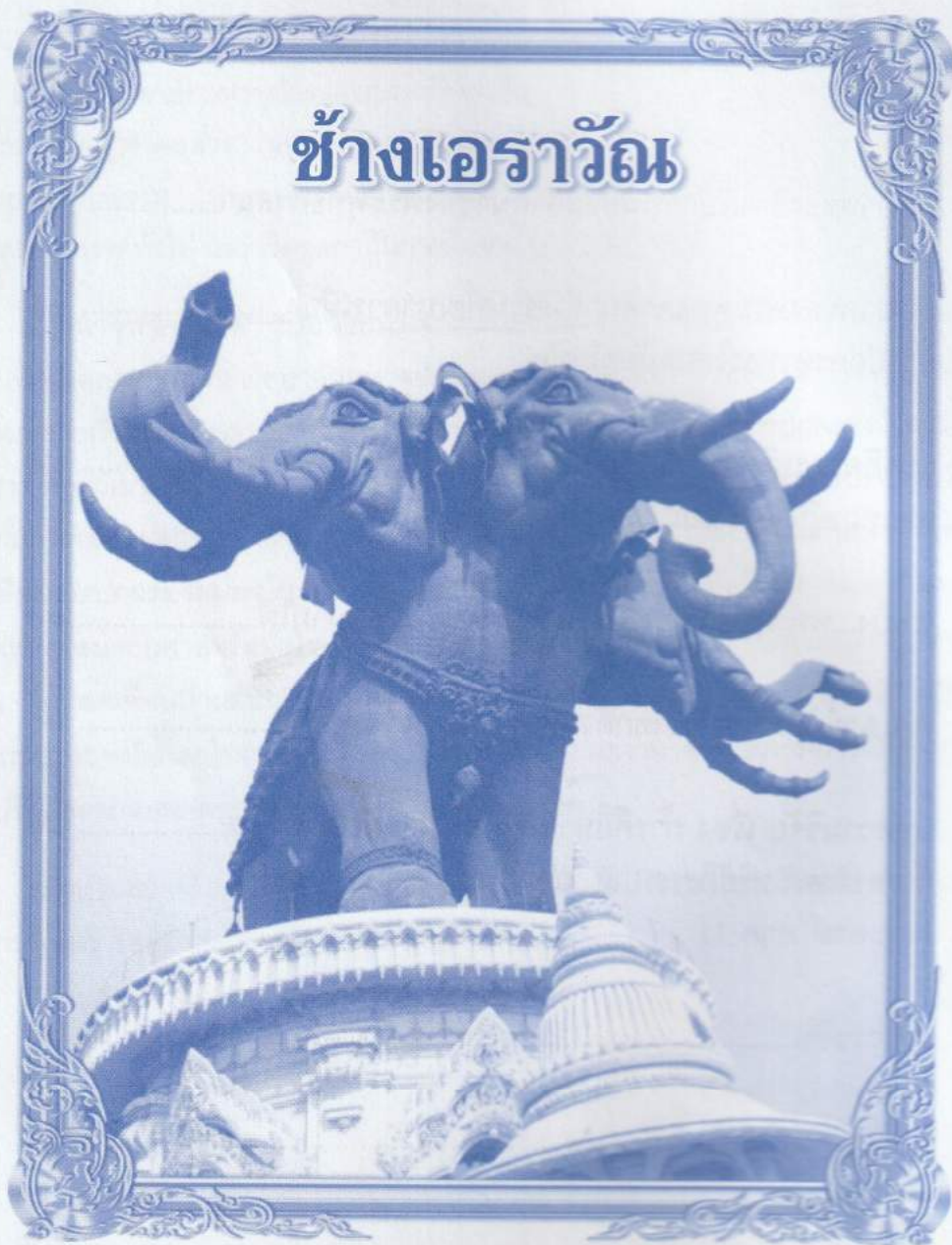

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบาทของช้างกับการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธศาสนา.....	๕
บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมือง..... การปกครองของไทยสมัยสุโขทัย	๒
ไปเบิ่ง...พระพุทธศาสนาประเทศกัมพูชา-เวียดนามใต้.....	๘
พระสงฆ์กับสิทธิการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.....	๓
ข่าวกระซิบ.....	๙๐
บทส่งท้าย.....	๙
ประมวลภาพกิจกรรม.....	๑๐

ช้างเอราวัณ

บทบาทของช้างกับการ เผยแผ่ศาสนาของพระพุทธศาสนา

พระธรรมโมลี ดร. *

บทที่ ๑

๑.๑ บทนำ

ในพระพุทธศาสนาได้มีเรื่องราวของสัตว์นานาชนิดเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายครั้ง เรื่องของสัตว์ต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องนั้น ย่อมจะมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ย่อมพิจารณาได้ว่า เรื่องราวของสัตว์เหล่านั้น คือองค์ประกอบส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปที่มุ่งสอนศีลธรรมได้อีกประการหนึ่งด้วย ในบรรดาสัตว์หลายๆ ชนิดนั้น ช้างเป็นสัตว์ที่มีบทบาทสำคัญตามเหตุการณ์ต่างๆ ในพุทธศาสนาอย่างมาก ซึ่งอาจเนื่องมาจากโดยธรรมชาติแล้วช้างเป็นสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษโดดเด่นกว่าบรรดาสัตว์อื่นๆ ด้วยรูปร่างที่ใหญ่โต และท่าทางอันสง่างาม แม้ว่าช้างจะเป็นสัตว์ป่า แต่ก็มีความสัมพันธ์กับมนุษย์มาเนิ่นนาน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของช้างที่ปรากฏตามหลักฐานต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นคติธรรม หลักคำสอน ชาดก และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคือ

บทบาทของช้างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ดังจะเห็นได้จากพระยาช้างเศวตกฤษฐ์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชาติกำเนิดของพระพุทธองค์เพราะก่อนที่พระนางสิริมหามายา พระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ จะทรงพระครรภ์ พระนางสุบินว่ามีพระเศวตกฤษฐ์ ช้างเผือกที่มีผิวขาวผ่อง มากกระทำทักษิณาวรรต (เวียนขวา) เป็นการเคารพพระนาง ๓ รอบแล้วจึงเข้าสู่พระครรภ์ ซึ่ง "ช้างเผือก" นั้นหมายถึง พระโพธิสัตว์ลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนาง จึงกล่าวได้ว่าช้างได้มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง

กับพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่ก่อนที่พระพุทธเจ้าประสูติ และหลังจากที่พระองค์เจริญวัยได้เสด็จออกบวรพาอุปสมบทเพื่อแสวงหาสัจธรรมจนได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ก็มีช้างต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านช่วยปกป้องคุ้มครอง อย่างเช่น **ช้างปาลีโดยกะ** เป็นต้น หรือในด้านเข้ามาทำร้ายพระองค์ เช่น **ช้างศิริเมฆล** เป็นต้น

นอกจากช้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของพระองค์แล้ว ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช้างก็นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญไม่น้อยเช่นกัน กล่าวคือ ตลอดระยะเวลาที่พระพุทธองค์แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายตลอดพระชนม์ชีพ ๔๕ พรรชานั้น มีเรื่องราวของช้างในพระธรรมเทศนาต่างๆ ในรูปแบบที่แตกต่างกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงยกมาสอนภิกษุสงฆ์ไว้อีกหลายประการ ซึ่งส่วนใหญ่พระพุทธองค์จะแสดงในเชิงอุปมาอุปไมย หรือ การเปรียบเทียบ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ของพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบว่า ลักษณะบุคคลที่ได้ชื่อว่า **นาคะ** หรือ **ช้างที่ประเสริฐ** ย่อมมีความสงบบวมทั้งทรงเปรียบพระองค์เองเป็นนาคะหรือช้างตัวประเสริฐ ทั้งนี้ พระองค์ยังได้ยกธรรมเปรียบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ของช้างอีก เช่น **โสร้งจะและอหิงสาเป็นสองเท้าหน้า ดบะและพรหมจรรย์เป็นสองเท้าหลัง ศรัทธาเป็นวง สติเป็นคอ และปัญญาเป็นเศียร** เป็นต้น อนึ่ง พระองค์ยังได้แสดงคุณธรรมบางประการยกตัวอย่างจากพฤติกรรมของช้างเป็นการสั่งสอนอีกด้วย ได้แก่ ความไม่ประมาท ความอดทนของช้าง ความละเอียด เป็นต้น

* น.ธ. เอก , ป.ธ. ๙, MA., พธ.ด. เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงนับว่า เป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่ยกย่องช้างว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ ให้เกียรติช้างเสมอเหมือนมนุษย์หรือเหนือกว่า เป็นศาสนาที่มีหลักธรรมสอดคล้องกับกระแสโลกปัจจุบันที่กำลังให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่สุด

จากเหตุผลที่กล่าวมาพอจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของช้างมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านชีวิตของพระพุทธองค์นับตั้งแต่ก่อนประสูติและตลอดระยะเวลาที่ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ นอกจากนี้ช้างยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธองค์อย่างมากไม่ว่าในด้านที่ทรงใช้เปรียบเทียบคุณลักษณะของช้างกับคุณลักษณะของบุคคลในพระพุทธศาสนา หรือยกตัวอย่างช้างที่มีคุณธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในชาติกอดีตชาติของพระองค์เอง หรือของพระสาวกก็ตาม เพื่อประกอบการเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัทต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของช้างในการเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของช้างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและบทบาทของช้างในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธองค์ เพื่อผลของการศึกษาดังกล่าว จะยังประโยชน์ให้เราเข้าใจบทบาทของช้างในพระพุทธศาสนาได้หลากหลายแง่มุมมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

บทที่ ๒ ช้างในพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายของคำว่า "ช้าง"

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่า "ช้าง" ในภาษาไทย

คำว่า "ช้าง" เป็นคำภาษาไทย หมายถึง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิด *Elephas Maximus* ในวงศ์ *Elephantidae* เป็นสัตว์บกที่รูปร่างใหญ่ที่สุด มีลำตัว

ใหญ่ แต่หัวเล็ก ขาใหญ่แข็งแรงสีขา มีวงยาวถึงพื้น วงนั้นคือจุก ที่อาจใช้จับ ดึง ยก ลากสิ่งของได้ ช้างใช้วงสำหรับจับอาหารใส่ปาก วงช้างอ่อนไหวและแกว่งไปมาได้ง่าย เพราะไม่มีกระดูกแข็งอยู่ภายใน ที่โคนวงติดกับปากมีงาสีขาวปลายแหลมคู่หนึ่งยื่นออกมาข้างหน้า งาก็คือเขี้ยว ซึ่งยาวแหลมยื่นออกมานอกปากมากกว่าเขี้ยวของสัตว์อื่น ช้างตัวผู้ที่มีงายาวเรียกว่า "ช้างพลาย" ถ้าไม่มีงา เรียกว่า "ช้างสีดอ" ส่วนช้างตัวเมียจะไม่มีงาเรียกว่า "ช้างพัง" แต่ก็มีบางตัวมีงาสั้นๆ โผล่ออกมา เรียกว่า "งาที่โผล่ออกมานั้นว่า "ขนาย" ช้างจะใช้งาเป็นอาวุธสำหรับต่อสู้ศัตรู ตาช้างเล็กมากเมื่อเทียบกับลำตัว แต่สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ดี และเห็นได้ไกลๆ หูช้างเป็นแผ่นใหญ่เหมือนพัด โบกไปมาเสมอ เมื่อมันกางหูออก จะได้ยินเสียงจากที่ไกลๆ ดีขึ้น ช้างกินพืชเป็นอาหาร ชอบบออยู่รวมกันเป็นโขลง โดยมีช้างพังอายุมากเป็นจ่าโขลง

๒.๑.๒ ความหมายของช้างในภาษาบาลีและสันสกฤต

คำว่า "ช้าง" จากภาษาไทยนั้น เมื่อนำมาใช้ในภาษาบาลี กลับมีคำที่เรียกช้างมากมาย ซึ่งชื่อที่ใช้เรียกช้างแต่ละชื่อก็มักจะเกี่ยวข้องกับอวัยวะ และคุณสมบัติต่างๆ ของช้างทั้งสิ้น แม้ว่าชื่อดังกล่าวจะมีความหมายถึงคุณสมบัติหรืออวัยวะของช้างอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อนำมาใช้กลับหมายถึงสัตว์ที่หมายถึงช้างนั่นเอง คำเรียกช้างที่เราคุ้นหูและถูกใช้บ่อยๆ ได้แก่

"กรี" เพราะมีมือคือวงอันประเสริฐ ช้างผู้มีวง คือ "ช้างพลาย" ส่วนช้างพัง เรียกว่า "กรีณี" หรือ "กเรณุกา"

"กุญชร" เพราะเอาเท้าเหยียบย่ำดินให้ย่อยยับ คำว่า "กุญชร" แปลว่าช้าง "กุญชร" จึงมีความหมายว่า ช้างผู้ประเสริฐ ซึ่งหมายถึงช้างพลายนั่นเอง

“คช” เพราะมีชัย และเพราะเสียงครครชิต นอกจากนี้ **“คช”** ยังหมายถึงสัตว์เฒ่ามัน หรือ สัตว์มีวาระจะตกมัน ดังนั้น **“คชดิ”** ท่านจึงแปลว่า ย่อมเฒ่า แต่คำนี้ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ทหารหรือนักต่อสู้ และผู้มีกำลังมาก

“นาคะ” หรือ **“นาคะ”** หมายถึง ช้างตัวประเสริฐ คือ ช้างที่ได้รับการฝึกหัดอบรมดีแล้ว หรือ ผู้อาจไปได้ทุกแห่ง

“สาร” หมายถึง ช้างใหญ่

“หัตถิ” แปลว่า ผู้มีมือได้แก่งวง คือ ช้าง ในภาษาสันสกฤต เรียกว่า **“หัสติ”** หรือ **“หัสติ”** เพราะเกิดจากพระหัตถ์ของพรหม

นอกจากชื่อที่เราคุ้นหูดังกล่าวแล้ว ช้างยังมีชื่ออื่นๆ อีกมากมายแต่ละชื่อต่างๆ ก็มีความหมายแตกต่างกัน ได้แก่

กบิตะ	แปลว่า	ช้าง
อุภะ	แปลว่า	ช้าง
กัมไพชะ หรือ กามขโร	แปลว่า	ช้างชนิดหนึ่ง
ทันตวาละ	แปลว่า	ผู้มีฟันเป็นแนว
ทวิระ	แปลว่า	สัตว์อันมีทั้งงาและฟัน คือช้าง
ทวีป	แปลว่า	ผู้คืบสองทาง คือทางวงและทางปาก
บิณฑบาท	หมายถึง	สัตว์มีอุ้งเนื้อหรือก้อนเนื้อที่ฝ่าเท้า คือ ช้าง เป็นต้น

๒.๑.๓ ช้างในภาษาอังกฤษ

คำว่า **“ช้าง”** ในภาษาไทยที่ใช้อยู่ในเวลานี้ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า **Elephant** ผู้เชี่ยวชาญด้านนิรุกติศาสตร์ ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า **Elephant** เป็นคำที่ผันมาจากภาษากรีกที่เขียนว่า **Elephas** และ **Elephantos** แต่ที่มาแท้ๆ ของคำกรีกยังไม่ใคร่

สันนิษฐานได้เป็นที่แน่นอน รู้กันเพียงว่า คำของกรีกเองก็ถูกยืมมาจากภาษาอื่นอีกทอดหนึ่ง เพราะในกรีกไม่มีช้างเกิดในเมืองเองมาแต่เดิม ที่พอรับว่ามีเหตุใกล้ขีดความจริงมาก เห็นจะเป็นคำสันนิษฐานของ ม.ปิกเตต์ (M. Pictet) ท่านผู้นี้ได้สันนิษฐานคำเรียกช้างในภาษาอังกฤษ โดยคำนึงถึงช้างตามกฎธรรมชาติพยายามแสวงหาคำที่ใกล้ขีดที่สุดกับคำ **Elephas** ของกรีกจากภาษาของมนุษย์ชาติที่รู้จักช้างก่อนหน้าพวกอื่นๆ ท่านผู้นี้ได้สาวลึกลงไปถึงเทพนิยายของอินเดีย และเทียบเคียงกับชื่อต่างๆ ของช้างในภาษาสันสกฤต ในที่สุดข้อสังเกตของท่านมาหยุดที่คำว่า **ไอราวตะ** และคำที่เพี้ยนจากนี้ไปเป็น **ไอราวาน** หรือที่ไทยเราแปลงมาเรียกกันจนทุกวันนี้ว่า **“เอราวัณ”**

ท่าน ปิกเตต์ (M. Pictet) ได้ให้ข้อสังเกตว่า คำว่า **ไอราวตะ** นี้ น่าจะมาจากคำว่า **อิราวตะ** ซึ่งแปลว่า ทะเล **ไอราวตะ** ก็ได้ความหมายว่า ผู้มีกำเนิดจากทะเล ซึ่งไปพ้องกับเรื่องในเทพนิยายของอินเดีย ตอนช้างเอราวัณขึ้นมาจากทะเลเมื่อเทวดาและอสูรกรวนน้ำทิพย์ ม.ปิกเตต์ ให้ข้อสันนิษฐานว่า เหตุใดท่านจึงเข้าใจคำว่า **Elephantos** ของกรีกได้มาจากคำว่า **ไอราวตะ** ของอินเดีย ซึ่งถ้าเขียนเป็นอักษรโรมันจะได้ว่า **Airavata**

ตามกฎของการเคลื่อนไหวของภาษา ตัว **“ร”** กับตัว **“ล”** อาจใช้เปลี่ยนสลับกันได้โดยง่าย และสำเนียง **“ไอ”** หรือ **“อา”** อาจแปลงเป็นสำเนียง **“เอ”** แล้วผันเลยไปถึงสำเนียง **“อี”** ได้โดยง่ายเช่นกัน คำว่า **ไอราวตะ** เป็นคำโบราณมิใช่ตั้งแต่ทางกรีกยังไม่เคยรู้ว่าสัตว์รูปร่างอย่างช้างจะมีอยู่ในโลกและกรีกเห็นช้างครั้งแรก เมื่อพวกเขาช้างไปนั้น พาไปแต่ช้างของอินเดียและตามเรื่องในเทพนิยาย ช้างตัวประเสริฐที่สุดก็คือ **ช้างเอราวัณ** ฉะนั้น ถ้ากรีกจะเรียกช้างจากคำที่เป็นชื่อของช้างแทนที่จะเรียกจากคำที่หมายถึงช้าง ก็ไม่น่าจะเป็นที่สงสัยอะไร

อีกประการหนึ่ง คำว่า “โอร่า” หรือ “โอร่า” จะมีสำเนียงแปลงเป็น เอล ที่สุดเป็น อีเล ก็เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้ คราวนี้ปัญหาขนาดตกอยู่ที่คำหลัง คือ -วตะ ตามกฎที่นักปราชญ์ได้บัญญัติไว้ นั้น สำเนียง ph ของกรีกตรงกับสำเนียง bh ของสันสกฤตโดยทั่วไป แต่บางคราว ph ของกรีกก็มีสำเนียงตรงกับ v ของ สันสกฤตได้เหมือนกัน ในภาษาไทยเราเองพบเสมอ ว่า สำเนียง ว กับสำเนียง ฟ คล้ายคลึงกันมาก เช่น ควันไฟ เราออกเสียงเป็น เราออกเสียงเป็น ฟันไฟ เป็นต้น ยิ่งในภาษาต่างประเทศด้วยแล้ว เช่น เยอรมัน เขาเขียนด้วยตัว v แล้วอ่านสำเนียง ฟ ก็มีมาก เช่น คำว่า Von อ่านว่า ฟอน เป็นต้น ส่วนตัวอย่าง ในคำกรีกก็เช่นคำว่า Sphos มีความหมายตรงกับคำ สันสกฤตว่า สวัส หรือ สวัสตี

ดังนั้น คำว่า **โอร่าวตะ** ก็สามารถแปลงเป็น เอลเฟ. ได้โดยไม่มีปัญหา ที่เหลือให้เราสันนิษฐาน ต่อไป คือ ตัวท้ายของโอร่าวตะ คือ ตัว ตะ นี้ แปลง เป็นภาษากรีกได้ว่า อันโต (anto) ได้อย่างไร คำนี้ ไม่สู้ยากที่จะเข้าใจนัก เพราะในภาษาสันสกฤตเอง คำว่า โอร่าวตะ ยังเคยมีสำเนียงผันเป็น โอร่าวนะ แล้วไทยเราจึงแปลงเป็นเอร่าวัน ได้ ฉะนั้น คำว่า Airavata แปลงเป็น Airavana, Iravana, Ilavana กรีกจำคำหลัง คือ น ไปแล้วผันสำเนียงไปเป็น Elephas, Elephanto ด้วยประการฉะนี้ ๙

๒.๒ ขาดิสกุลของช้างโดยทั่วไป

๒.๒.๑ ตระกูลของช้างในโลก

ช้างในโลกนี้มีตระกูลใหญ่ๆ อยู่ ๒ ตระกูล คือ ช้างเอเชีย และ ช้างแอฟริกา

๒.๒.๑.๑ ช้างเอเชีย (Elephas maximus)

ได้แก่ช้างที่อาศัยอยู่ตามป่าในประเทศไทย อินเดีย พม่า มอญ กัมพูชา ศรีลังกา และ มาเลเซีย เป็นต้น ลักษณะของช้างในเอเชียจะมีขนาดความสูงในขณะที

มีความสมบูรณ์เต็มที่ เฉลี่ยวัดจากปลายขาหน้าถึงไหล่ ประมาณ ๓ เมตร หัวเป็นโหนก มองจากข้างหน้า จะเห็นเป็น ๒ ลอน กะโหลกหัวใหญ่มีมันสมองมาก จึงเฉลียวฉลาด สามารถนำมาฝึกให้ทำงานหรือฝึกให้ แสดงท่าต่างๆ ได้ ไบหูเป็นแผ่นกว้าง และขอบหูด้านบนอยู่ในระดับหัวของช้าง ปลายวงจะมีจะงอยเดียว หลังโค้งแลเห็นชัด เท้าหน้ามีเล็บข้างละ ๕ เล็บ เท้า หลังมีข้างละ ๔ เล็บ ช้างในเอเชียซึ่งรวมถึงช้างไทย ด้วย ถ้าเป็นตัวผู้เรียกว่า ช้างพลาย ซึ่งจะมีงา ส่วน ช้างตัวเมียเรียกว่า ช้างพังไม่มีงา หรือถ้ามีงาก็เป็นงา เล็กๆ เรียกว่าขนาย ช้างพลายไม่มีงาก็มีอยู่บ้าง เรียกว่า ช้างสีดอ

๒.๒.๑.๒ ช้างแอฟริกา (Loxodonta Africana)

ได้แก่ช้างในทวีปแอฟริกา ลักษณะของช้างมีความสูง โดยเฉลี่ย ๓.๕ เมตร นับว่าสูงกว่าช้างเอเชีย หัวช้าง แอฟริกาจะเล็กกว่าหัวช้างเอเชียอย่างเห็นได้ชัดเจน มีโหนกที่หัวเพียงลอนเดียว ลักษณะที่แตกต่างกับ ช้างเอเชียที่เห็นชัดอีกอย่างหนึ่ง คือ มีไบหูที่ใหญ่กว่า มีขอบหูด้านบนสูงกว่าระดับของหัวช้าง เมื่อกางออก เต็มที่จะเห็นว่าไบหูใหญ่มาก ปลายวงมี ๒ จะงอย เท้าหน้ามีเล็บข้างละ ๕ เล็บเท้าหลังมีข้างละ ๓ เล็บ ช้างแอฟริกามีความฉลาดน้อยกว่าช้างเอเชีย และมีความดุร้ายมาก ยังไม่มีผู้ใดนำเอาช้างแอฟริกามาฝึก ใช้งานหรือฝึกเพื่อการแสดง ช้างแอฟริกาทั้งตัวผู้ ตัวเมียล้วนมีงาเหมือนกัน

นอกจากช้าง ๒ ตระกูลดังกล่าวมานี้ในแอฟริกา ยังมีช้างแคระ (Pygmy elephant) สูงราว ๒ เมตร อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำคองโกในแอฟริกา มีเหลืออยู่ จำนวนน้อย เพราะชาวแอฟริกา มักนำเอาเนื้อช้าง แคระไปปรุงเป็นอาหาร ส่วนในประเทศไทยก็เคยมีอยู่ ตามป่าชายทะเลสาบสงขลา เรียกว่า ช้างค่อม แต่ใน ปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้ว เพราะถูกคนล่าเอาเนื้อไปเป็น อาหารเช่นกัน นับเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย ที่คนสมัยนี้ ไม่มีโอกาสได้เห็นช้างแคระ

๒.๒.๒ ช้าง ๓ ประเภท

จากการศึกษาโครงสร้างสรีระ อุปนิสัย และความสามารถพิเศษ ทำให้สามารถจำแนกประเภทของช้างได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๒.๒.๒.๑ ช้างสามัญ หมายถึง ช้างทั่วไปที่ประชาชนเป็นเจ้าของรวมถึงช้างป่า อดีตช้างบ้านก็คือช้างป่าหลายเชือก เป็นสัตว์สองชีวิต (Double Life) คือ เคยเป็นสัตว์ป่ามาก่อน ภายหลังถูกมนุษย์จับมาเลี้ยงไว้ในบ้าน ได้รับการอบรมบ่มนิสัยเสียใหม่ ช้างบ้านส่วนใหญ่มีรูปร่างดี เพราะมีการคัดเลือกเป็นอย่างดีก่อนทำการจับ มีหลายเชือกเป็นช้างบ้านมาแต่กำเนิด มีพ่อแม่เป็นช้างบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ก็รูปร่างดีเช่นกัน เพราะมีการคัดเลือกพ่อพันธุ์ทำการผสม

๒.๒.๒.๒ ช้างสำคัญ ช้างประเภทนี้ส่วนใหญ่คัดเลือกมาจากช้างสามัญที่มีรูปร่างดี ขึ้นระวางเป็นช้างสำคัญ ช้างเชือกใดมีลักษณะถูกต้องตามตำราคุณลักษณะที่ว่าด้วยช้างมงคล หรือช้างเผือก แต่ไม่สมบูรณ์ มีสีผิวกายไม่ดำ เรียกว่า "ช้างประหลาด" ถ้าสีผิวกายดำ เรียกว่า "ช้างเนียม" ช้างประหลาดและช้างเนียมนี้เอง เรียกว่า "ช้างสำคัญ" ช้างเพศผู้ที่ไม่เมีย มีเรือนร่างใหญ่โต บึกบึนงดงาม งวงเต็มไปด้วยมัดกล้ามเนื้อ หน้าอกฝั่งผายแข็งแรง คอสั้น ก็จัดเป็นช้างสำคัญประเภทหนึ่ง

๒.๒.๒.๓ ช้างมงคล หมายถึง ช้างที่เป็นมิ่งมงคล ช้างคู่บ้านคู่เมือง เกิดจากบารมี หรือ เพื่อเสริมบารมีของสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิราชาเจ้า สามัญชนทั่วไปถึงพบเห็นหรือจับได้ก็ไม่มีสิทธิ์ครอบครอง ต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเท่านั้นช้างสกุลนี้เหมาะที่จะเรียกว่า "ช้างมงคล" มากกว่าเรียกว่าช้างเผือก เพราะลักษณะผิวหรือขนที่เผือกฝอยนั้น เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในหลายๆ คุณลักษณะเท่านั้น

๒.๓ สกุลของช้างในพระพุทธศาสนา

ตามคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งตระกูลของช้างออกเป็น ๑๐ ตระกูล โดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

(๑) ตระกูลกาฬาวกะ	(๒) ตระกูลคังเคยยะ
(๓) ตระกูลปันทระ	(๔) ตระกูลตัมพะ
(๕) ตระกูลปิงคละ	(๖) ตระกูลคันธะ
(๗) ตระกูลมังคละ	(๘) ตระกูลเหมะ
(๙) ตระกูลอุโบสถ	(๑๐) ตระกูลฉัททันตะ

ช้างทั้ง ๑๐ ตระกูลนี้ มีกำลังแตกต่างกันไปตามลำดับชั้น กล่าวคือ

ช้างตระกูลกาฬาวกะ ๑ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังกายของบุรุษ ๑๐ คน

ช้างตระกูลกาฬาวกะ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลคังเคยยะ ๑ เชือก

ช้างตระกูลคังเคยยะ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลปันทระ ๑ เชือก

ช้างตระกูลปันทระ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลตัมพะ ๑ เชือก

ช้างตระกูลตัมพะ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลปิงคละ ๑ เชือก

ช้างตระกูลปิงคละ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลคันธะ ๑ เชือก

ช้างตระกูลคันธะ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลมังคละ ๑ เชือก

ช้างตระกูลมังคละ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลเหมะ ๑ เชือก

ช้างตระกูลเหมะ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลอุโบสถ ๑ เชือก

ช้างตระกูลอุโบสถ ๑๐ เชือก มีพลังกำลังเท่ากับกำลังของช้างตระกูลฉัททันตะ ๑ เชือก

ในบรรดาช้างทั้ง ๑๐ ตระกูลนี้ มีช้างที่สำคัญอยู่ ๒ ตระกูล ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นช้างที่ประเสริฐกว่าช้างในชาติตระกูลอื่นๆ คือ (๑) ช้างตระกูลอุโบสถ (๒) ช้างตระกูลฉัททันตะ

ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับข้างทั้ง ๑๐
ตระกูลนี้ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาท่านไม่ได้
กล่าวถึง เพียงแต่ยกขึ้นมาเพื่อเทียบกับกำลังกายของ
พระพุทธเจ้า เท่านั้น กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงมี
พระกำลัง ๓ อย่าง คือ พระกำลังกาย ๑ พระกำลัง
ญาณ ๑ และพระกำลังบารมี ๑ พระกำลังกายของ
พระพุทธเจ้าทราบได้จากกำลังของข้าง ๑๐ ตระกูล
โดยที่ข้างตระกูลสูงสุด คือ จัททันตะ มีกำลัง ๑๐
เชือก จะมีกำลังเท่ากับพระกำลังของพระพุทธเจ้า ๑
พระองค์ พระกำลังของพระพุทธเจ้า เรียกว่า "ตถา
คตพลัง" หรือเรียกว่า "กำลังรวมของพระนารายณ์"

แม้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไม่ได้กล่าวถึง
รายละเอียดของข้างทั้ง ๑๐ ตระกูลนี้ แต่ในตำรา
คุณลักษณะของพราหมณ์ในอินเดีย ปรากฏว่ามีราย
ละเอียดของข้างทั้ง ๑๐ ตระกูล ต่อมาพราหมณ์ชาว
อินเดียได้นำเข้ามาในแผ่นดินสยาม พม่า รามัญ
เรียกว่า ตำราคชศาสตร์ ซึ่งได้กล่าวถึงข้างทั้ง ๑๐
ตระกูลว่า เป็นข้างในตระกูลพราหมณ์ เป็นข้างที่
พระพรหมสร้างขึ้น

มีเรื่องเล่าว่า พระอิศวรเสนาบดีมหาอุปกาสี
ให้ลงมาอยู่ในถ้ำชื่อเทวสินทรบรรพต นางจึงไปกินถา
คชดาวัลย์ พระพรหมจึงให้นางอุปกาสีมีบุตรเป็นข้าง
๑๐ หมู่ มีชาติเป็นพราหมณ์ สมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะ
เนื้อหนังอ่อนหนาใหญ่ ท้ายต่ำ ขนอ่อนละเอียด เส้น
เรียบขึ้นขุมละ ๒ เส้น โขมดสูง คิ้วสูง น้ำเต้าแผด
(อวัยวะส่วนที่อยู่โคนวง) มีกระขาวที่ตัวมาก ขนหลัง
หยาบ และริมตบยาว อกใหญ่ งาสีเหลือง วงงเรียวยาว
รัดดงาม ทั้ง ๑๐ ตระกูล มีดังนี้

ตระกูลที่ ๑ ชื่อ กาฬาวะหัตถิ เป็นข้างที่มี
สีดำเหมือนกับปิกกา

ตระกูลที่ ๒ ชื่อ คังเคยะหัตถิ เป็นข้างที่มี
ลักษณะสีเหมือนน้ำไหล

ตระกูลที่ ๓ ชื่อ บันฑะหัตถิ หรือ นาคันทร
เป็นข้างที่มีลักษณะสีขาวเผือก ว่าเหมือนหนึ่งไกรลาศ

ตระกูลที่ ๔ ชื่อ ตัมพะหัตถิหรือตามพะหัตถิ
เป็นข้างที่มีลักษณะสีเหมือนทองแดงหล่อใหม่
รูปพรรณสูงใหญ่

ตระกูลที่ ๕ ชื่อ ปิงคละหัตถิ หรือ ปิงคัลหัตถิ
เป็นข้างที่มีลักษณะสีเหมือนตาวีฟ้า หรือตาแมว

ตระกูลที่ ๖ ชื่อ คันธะหัตถิ เป็นข้างที่มีลักษณะ
สีเหมือนไม้กฤษณามูตรและตัวข้างมีกลิ่นหอมดัง
กฤษณา

ตระกูลที่ ๗ ชื่อ มงคลหัตถิ เป็นข้างที่มีลักษณะ
สีเหมือนดอกอัญชันม่วง งามอนข้างขาว

ตระกูลที่ ๘ ชื่อ เหมะหัตถิ เป็นข้างที่มีลักษณะ
เป็นสีเหลือง

ตระกูลที่ ๙ ชื่อ อุโบสถหัตถิ เป็นข้างที่มี
ลักษณะสีเหมือนสีทอง มีพลังกำลังมากกว่าข้างใดๆ
จะด้อยกว่าก็แต่ข้างจัททันต์เท่านั้น สามารถพา
พระจักรพรรดิไปรอบจักรวาลกลับถึงได้ภายในเวลา
๖ ชั่วโมง

ตระกูลที่ ๑๐ ชื่อ จัททันตะหัตถิ เป็นข้างที่มี
ลักษณะสีขาวเหมือนสีเงิน งามขาวเหมือนสีเงินยวง
หาง เท้า ทั้งสีหลังแดง เป็นข้างสำหรับพระเจ้า
จักรพรรดิ มีกำลังมหาศาล เดินได้เร็วมาก สามารถ
นำพระเจ้าจักรพรรดิไปรอบจักรวาลที่กว้างใหญ่ตั้งแต่
รุ่งเช้า พอพระอาทิตย์ขึ้นก็กลับมาถึงวังภายในเวลา
๑-๒ ชั่วโมง

ทั้งหมดคือลักษณะของข้างทั้ง ๑๐ ตระกูลที่
ปรากฏตามหลักฐานในพระพุทธรศาสนา และในบรรดา
ข้างทั้ง ๑๐ ตระกูลนี้ ข้างตระกูลจัททันต์ นับว่าเป็น
ข้างที่พระพุทธเจ้าตรัสถึง และเปรียบเทียบคุณสมบัติ
ของข้างจัททันต์เพื่อนำมาประกอบพระธรรมเทศนา
บ่อยๆ ทั้งยังตรัสไว้อีกว่า พระองค์ก็เคยเสวยพระชาติ
เป็นพระยาข้างจัททันต์อีกด้วย

บทที่ ๓ ช้างที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธเจ้า

๓.๑ บทนำ

ช้างในพระพุทธศาสนาเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีคุณธรรม มีศีลธรรม มีความกตัญญู มีความเสียสละ ซื่อสัตย์จงรักภักดี เฉลียวฉลาด และมีพลังกำลังมหาศาล จะเห็นว่าช้างแม้จะมีรูปร่างสูงใหญ่ น่ากลัว น่าเกรงขามเพียงใด มนุษย์กลับมีความรู้สึกรักใคร่ผูกพัน ทั้งนี้สืบเนื่องจากพระพุทธศาสนากับช้างได้มีความรู้จักคุ้นเคยผูกพันกันมานับตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตลอดเวลาที่พระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ได้มีช้างหลายเชือกเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระองค์ บางเชือกมีความสัมพันธ์กับพระองค์ในแง่ร้าย หรือมุ่งประสงค์ร้ายต่อพระองค์ และบางเชือกก็มีความสัมพันธ์ในแง่ดีคอยเข้ามาอุปถัมภ์บำรุง ดังนั้น ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงมุ่งศึกษาบทบาทที่สำคัญของช้างต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์โดยแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๓.๑.๑ ช้างที่มีบทบาทในด้านดี

๓.๑.๒ ช้างที่มีบทบาทในด้านร้าย

๓.๒ ช้างที่มีบทบาทในด้านดีหรือเข้ามาด้วยความประสงค์ดีต่อพระพุทธเจ้า

๓.๒.๑ พระยาเศวตकुณฺฐร

๓.๒.๑.๑ ประวัติและความสัมพันธ์ต่อพระพุทธเจ้า

พระยาเศวตकुณฺฐร นับว่าเป็นช้างที่พุทธศาสนิกชนรู้จักเป็นอย่างดี เพราะมีความเกี่ยวข้องกับชาติกำเนิดของพระพุทธองค์ ในช่วงที่ได้ลงมาจุติในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา ซึ่งเรื่องราวของพระยาช้างเศวตकुณฺฐรนี้มีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา อปินถนภชาดกใน "อวิหุเรนิทาน" ว่า

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เป็นเทพบุตรในภพอดีต เหล่ามหาพรหมและเทวดาทิ้งปวงได้เข้าไปหาพระโพธิสัตว์พากันทูลอาราธนาพระองค์ให้มาจุติบังเกิดยังโลกมนุษย์ เพื่อชนหมู่มืดวิในมนุษย์โลกกับทั้งเทวโลกให้ข้ามพ้นสังสารวัฏ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้พิจารณาสถานการณ์ในโลกมนุษย์ ๕ ประเภทที่เรียกว่า "ปัญจมหาวិโลกนะ" ได้แก่ ความเหมาะสมในด้านเวลา ทวีป ประเทศ สกุล และ มารดาแล้ว จึงทรงรับคำอาราธนาของท้าวมหาพรหมและเทพยดามหามายาราชเทวี อัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์มหานคร

ในคืนวันอาสาฬหปุรณมี อันเป็นวันนักษัตรฤกษ์ คือ งานเทศกาลประจำปีของนครกบิลพัสดุ์ หลังจากที่พระนางสิริมหามายาราชเทวีได้บริจาคทานปกติ และทรงสมทานอุโบสถศีลดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาเป็นประจำ จึงเสด็จเข้าสู่ห้องบรรทมทรงนิทรามयीนยามต้นแห่งราตรี พอใกล้รุ่งสว่างพระนางทรงสุบินนิมิตว่า "ท้าวมหาราชทั้ง ๔" ยกพระนางพร้อมทั้งพระแท่นที่บรรทม นำไปยังป่าหิมพานต์ วางบนแผ่นดินศิลา มีประมาณ ๖๐ โยชน์ ภายใต้ต้นสาละใหญ่ (ต้นรัง) ขณะนั้นมีเทวีของท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้เชิญพระนางให้เสด็จไปทรงน้ำในสระอนินดาต เพื่อชำระล้างมลทินของมนุษย์ ให้ทรงเปลี่ยนอารมณ์ทิพย์และอุปนิสัยด้วยของหอมและบุปผชาติทิพย์ จากนั้นอัญเชิญให้เสด็จเข้าไปบรรทมในวิมานทอง อันประดิษฐานอยู่บนยอดภูเขาเงินปายพระเศียรไปทางทิศปรจัน (ตะวันออก) และในที่ใกล้ๆ นั้นเอง มีภูเขาทองอีกลูกหนึ่ง มีพระยาช้างเผือกตัวประเสริฐสี่ขาผ่อง ลงมาจากภูเขาทอง ขึ้นไปยังภูเขาเงินด้านทิศอุดร (ทิศเหนือ) เองจงที่มีสีราวกะว่าพวงเงิน จับดอกปทุมชาติสีขาพล่งโกญจนาท เข้าไปยังวิมานทองกระทำประทักษิณรอบแท่นบรรทมของพุทธมารดา ๓ รอบ แล้ว

ปรากฏเหมือนว่าทะลุเข้าทางด้านเบื้องขวาไปใน พระอุทรของพระนาง พระโพธิสัตว์จึงถือปฏิสนธิในวันนักขัตฤกษ์เดือน ๘ หลัง ด้วยประการฉะนี้

ครั้นรุ่งเช้าพระนางสิริมหามายาราชาเทวีได้ทรง กราบทูลเล่าเรื่องสุบินนิมิตให้พระสวามีทรงทราบ พระเจ้าสุทโธทนะจึงรับสั่งให้เชิญพราหมณ์ชั้นหัวหน้า ๖๔ คนเข้าเฝ้า แล้วทรงเล่าสุบินนิมิตของพระเทวีให้ ทำนาย พราหมณ์ทั้งหลายได้ทำนายว่า “ข้าแต่ มหาราช พระองค์ย่ำวิตกอะไรเลย พระเทวีทรง ตั้งพระครรภ์แล้ว และพระครรภ์ที่ตั้งขึ้นเป็นครรภ์ บุรุษ มิใช่ครรภ์ของสตรี พระองค์จักมีพระราชบุตร ถ้าพระราชบุตรนั้นทรงอยู่ครองเรือน จักได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกจากเรือนบวช จัก ได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ทรงมีกิเลสประดุจหลังค้อน เปิดแล้วในโลก”

๓.๒.๑.๒ บทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า

จากสุบินนิมิตของพระนางสิริมหามายาราชาเทวี ผู้เป็นพุทธมารดาแล้ว ทำให้เราเห็นได้ว่า พระยาช้าง เศวตกุญชรนี้ มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธเจ้าในฐานะ ๒ ประการ คือ

๓.๒.๑.๒.๑ เป็นศุภนิมิตแห่งพระโพธิสัตว์ หรือ พระพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า “ช้างเผือก” ในสุบินนิมิตนั้น ท่าน หมายถึง ช้างพระโพธิสัตว์ที่มาปฏิสนธิจากภพคุณุต ลงมาในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา เนื่องจาก “พระโพธิสัตว์” คือ บุคคลที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคต จึงจัดเป็นบุคคลที่ประเสริฐสูงสุดกว่าบุคคล ใดๆ ดังนั้น เมื่อปรากฏเป็นบุพพสุบินนิมิตเป็น ช้างเผือกที่มีลักษณะสีขาวผ่อง และมีวงที่มีสีราว กะว่าพวงเงิน จับดอกปทุมชาติสีขาว

ซึ่งผู้วิจยคิดว่า “ช้างเผือก” ดังกล่าวนี้ มีลักษณะ ตรงกับช้างเผือกที่อยู่ในตระกูลสูงสุดตระกูลพรหมพงศ์

มีชื่อว่า ฉัททันต์ ซึ่งตามตำราคุณลักษณะดังกล่าวว่า “มีสีขาวเหมือนสีเงิน งาขาวเหมือนสีเงินยวง หางเท้า ทั้งสี่สันหลังแดง เป็นช้างสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ” จึงนับว่าเป็นช้างที่ประเสริฐสูงสุดในบรรดาช้างตระกูล ต่างๆ หรือ เป็นยอดแห่งสัตว์ทั้งหลาย กล่าวคือ ใน บรรดาสัตว์ทั้งหลาย ช้างนับว่าเป็นสัตว์ที่ตัวใหญ่ที่สุด และฉลาดที่สุด และในบรรดาช้างในตระกูลต่างๆ ตามคัมภีร์คุณลักษณะของพราหมณ์ ถือว่า ช้างตระกูล ฉัททันต์ เป็นช้างเผือกตระกูลสูงสุดอีกด้วย ซึ่งแสดง ให้เห็นว่า ผู้ที่จะมาถือกำเนิดในพระครรภ์ของ พระนางสิริมหามายานั้น ย่อมมีโชเป็นคุณธรรมคาทั่วไป นอกจากจะเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีบุญญาธิการที่จะเป็น ศาสดาเอกของโลก หรือไม่ก็พระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น

ดังนั้น ศุภนิมิตพระยาช้างเผือกเศวตกุญชร ของพระนางสิริมหามายาจึงถือว่า มีบทบาทสำคัญใน ในฐานะที่เป็นช้างศุภนิมิตแห่งพระโพธิสัตว์ หรือ พระ พุทธเจ้า ที่จะมาถือกำเนิดในมนุษย์โลก อันจะเป็น ผู้นำมนุษย์โลกและเทวโลกให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ

๓.๒.๑.๒.๒ เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา ในสมัยหลังพุทธกาล

จากสุบินนิมิตเห็นพระยาช้างเผือก ของ พระนางสิริมหามายาครั้งนี้เอง ต่อมาในสมัยหลัง พุทธกาล ในขณะที่ชาวอินเดียยังไม่มีรูปแทนองค์พระ พุทธเจ้าไว้เป็นสิ่งเคารพบูชา จึงได้ใช้รูปช้างและรูป ดอกบัวที่ปรากฏในสุบินนิมิตนั้น นำมาเป็นสัญลักษณ์ แทนพระพุทธรองค์ หรือ พระพุทธศาสนาจนถึงสมัย ปัจจุบัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ช้างมีส่วนเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าโดยใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์หรือ พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่พระองค์เข้าปฏิสนธิในครรภ์ ของพระมารดา และ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมา- สัมพุทธเจ้า

สรุปความได้ว่าพระยาช้างเศวตกัญชรมีบทบาทสำคัญกับพระพุทธเจ้าอยู่ ๒ ด้าน คือ (๑) เป็นคุณนิมิตแห่งพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า และ (๒) เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า หรือ พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

๓.๒.๒ ช้างปาลีไลยกะ หรือ ปาลีเลยยกะ

๓.๒.๒.๑ ประวัติและความสัมพันธ์ต่อพระพุทธเจ้า

ช้างปาลีไลยกะ นับว่าเป็นช้างที่มีความสำคัญยิ่งตัวหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นช้างที่ได้ปรนนิบัติ อุปัฏฐากบำรุงพระพุทธเจ้าในพรรษาที่ ๑๐ ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จประทับจำพรรษา ณ โคนต้นสาละ ปาลีไลยกะ (รักขิตวัน) ในแคว้นโกศลระหว่างนครโกสุมพิกับสาวัดดี และช้างปาลีไลยกะก็ได้ผละออกจากโหลง มาอาศัยอยู่ที่ชายป่ารักขิตวัน ในหมู่บ้านปาลีไลยกะนี้ จึงมีชื่อว่า "ช้างปาลีไลยกะ" ตามชื่อหมู่บ้านนี้ด้วย เรื่องราวของช้างปาลีไลยกะมีปรากฏในพระสูตร ขุททกนิกาย คาถาธรรมบทเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสุมพิ ดังต่อไปนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่กรุงโกสุมพิ ในระหว่างนั้นพระสงฆ์ในโมลิตารามแตกความสามัคคี เนื่องจากพระวินัยตรงกับพระธรรมกถึก ซึ่งมีภิกษุบริวารฝ่ายละ ๕๐๐ รูป ได้ถกเถียงกันด้วยเรื่องเกี่ยวกับวินัย เมื่อภิกษุผู้เป็นหัวหน้ามีความเห็นไม่ตรงกัน ก็ทำให้บริวารแตกแยกเป็นสองฝ่ายเช่นกัน และไม่เฉพาะแต่ภิกษุบริวารเท่านั้นแม้แต่พวกภิกษุณีผู้รับโอวาทที่ดี พวกอารักขเทวดาที่คุ้มครองก็ดี ก็แตกเป็นสองฝ่ายเช่นเดียวกัน

เมื่อพระศาสดาทรงทราบเรื่องจึงทรงตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง พร้อมทั้งตรัสถึงโทษของความแตกแยกว่า "ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาทนั้น ทำความฉิบหายให้ แท้จริงนางนกลกุกกา (นกไผ่) อาศัยการทะเลาะกัน ยังอาจ

ทำพระยาช้างให้ถึงความสิ้นชีวิต* และตรัส วัฏฏกชาดก ยกเรื่องนกกระจาบทั้งหลายวิวาทกันจึงถึงแก่ชีวิต แต่ถึงแม้พระพุทธองค์จะตรัสสอนอย่างไรก็ไม่สำเร็จภิกษุชาวเมืองโกสุมพิยังดื้อรั้นไม่ยอมฟังเหตุผล แม้จะทรงโอวาทอย่างไรก็ไม่สามารถจะประสานรอยร้าวระหว่างภิกษุเหล่านั้นได้

ลำดับนั้น พระองค์จึงดำริที่จะปลีกออกจากหมู่ อยู่ตามลำพังพระองค์เดียว พอรุ่งขึ้น พระองค์เสด็จไปเที่ยวบิณฑบาตรในเมืองโกสุมพิ โดยไม่ตรัสบอกภิกษุสงฆ์ ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปยังหมู่บ้านพาลากโณณการามแต่พระองค์เดียว ตรัสเอกราชวัตรแก่พระภักคฤณะ ตรัสอานิสงส์แห่งสามัคคีรสแก่กุลบุตร ๓ คนในมิตทายวัน ชื่อปาจินวังสะ แล้วเสด็จไปทางบ้านปาลีไลยกะ จำพรรษาอยู่ที่ควงไม้สาละใหญ่ ในราวป่ารักขิตวัน โดยมีช้างปาลีไลยกะคอยอุปัฏฐากบำรุงอย่างเป็นสุขตลอดพรรษา

ในบริเวณนั้นมีวานรตัวหนึ่ง ได้เห็นช้างปาลีไลยกะ อุปัฏฐากพระพุทธองค์ก็คิดว่า ตนควรจะกระทำกิจสักอย่างหนึ่งถวายบ้าง จากนั้น วานรจึงได้นำรวงผึ้งที่ปราศจากตัวอ่อน เข้าไปน้อมถวายแก่พระศาสดา เมื่อพระองค์รับและเสวย วานรตัวนั้นก็กระโดดโลดเต้นอยู่บนต้นไม้จนถึงหักตกลงมาถูกต่อไม้เสียบถึงความตาย ด้วยจิตที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า วานรได้ไปเกิดในดาวดึงส์พิภพ โดยมีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร

ต่อมาพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เข้าไปหาพระอานนท์ อ้อนวอนให้พาพวกตนไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม พระอานนท์จึงพาภิกษุเหล่านั้น เดินเท้าไปยังรักขิตวันไพโรสณท์ โดยที่พระอานนท์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนแต่ผู้เดียวเมื่อพระอานนท์พบพญาช้างปาลีไลยกะ ครั้งแรก พญาช้างก็ยังไม่ไว้ว่างใจ พระอานนท์และคิดจะทำร้าย แต่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามไว้ก่อน พระภิกษุทั้งหลายต่างพากันแปลกใจ ที่

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตามลำพัง คงลำบากด้วยกิจวัตรต่างๆ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า กิจทั้งหมด

พญาช้างปาลีโดยกะ กระทำได้อย่างครบถ้วนแล้ว พญาช้างปาลีโดยกะ ปรนนิบัติพระพุทธเจ้า พระอานนท์ และพระภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป ด้วยดีตลอดมา จนกระทั่งพระภิกษุ ๕๐๐ รูป สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และกราบทูลว่า เศรษฐีตระกูลใหญ่ๆ กราบทูลนิมนต์พระพุทธองค์ให้เสด็จไปประทับที่เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าจึงเตรียมเสด็จไปเมืองสาวัตถี พญาช้างมีความอาลัยเดินตามมา และยืนขวางทางพระพุทธองค์ไว้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสแก่พญาช้างว่า "จะเสด็จไปแล้วไม่กลับมาอีก" พญาช้างอาลัยมากจึงสอดวงเข้าปากและร้องไห้อยู่ ณ ที่นั้น มองดูพระพุทธเจ้าเสด็จไปจนลับตา พอวงคลองจักษุ ก็เกิดหัวใจสลาย สิ้นชีวิต ไปบังเกิดเป็นเทพบุตร ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร มีชื่อว่า "ปาลีโดยกะเทพบุตร"

๓.๒.๒.๒ บทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า

ช้างปาลีโดยกะ ถือว่าเป็นช้างที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนาอย่างมาก ซึ่งสามารถแบ่งบทบาทที่สำคัญเป็น ๔ ประการ คือ

๓.๒.๒.๒.๑ พญาช้างปาลีโดยกะ เป็นผู้ทำ

หน้าที่พุทธอุปัฏฐากต่อพระพุทธเจ้าตลอดพรรษาที่เสด็จประทับจำพรรษาอยู่ในป่ารกชัฏวัน ถึงแม้ว่าพญาช้างปาลีโดยกะเชือกนี้จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ก็สามารถปรนนิบัติพระพุทธเจ้าได้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ามนุษย์ ซึ่งในพระไตรปิฎกได้พรรณนาถึงกิจวัตรประจำวันที่พญาช้างได้ปรนนิบัติพระพุทธเจ้าไว้ว่า

ในตอนแรกที่พระยาช้างพบเห็นพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โคนต้นสาละ ก็เข้าไปถวายบังคม เมื่อไม่เห็นมีข้าวของเครื่องใช้อื่นๆ พญาช้างจึงใช้เท้ากระแทบควงไม้ใหญ่ ถากให้มีพื้นเรียบสม่ำเสมอ แล้วใช้วงจับกิ่งไม้ปักกวาดรอบต้นไม้ให้สะอาด เหมาะกับเป็นที่ประทับ

นับตั้งแต่นั้นมา พญาช้างจะถือหม้อด้วยวง ตักน้ำใช้น้ำฉันมาตั้งไว้ เมื่อทรงพระประสงค์ด้วยน้ำร้อน ก็จะจัดน้ำร้อนถวาย โดยพญาช้างจะสีไม้แห้งด้วยวงจนเกิดไฟ แล้วใส่ฟืนให้ไฟลุก แล้วนำเอาก้อนศิลาเผาในกองไฟโดยลึงก้อนศิลาเหล่านั้นด้วยท่อนไม้ ทิ้งลงในสระฝางน้อยที่ได้กำหนดไว้จากนั้น หย่อนวงลงไป เพื่อพิสูจน์ดูว่าน้ำร้อนหรือยัง เมื่อรู้ว่าน้ำร้อนแล้ว จึงไปถวายบังคมพระศาสดา ให้มาสร่งน้ำในที่นั้นๆ จากนั้นจึงเข้าไปหาผลไม้ในป่านำมาถวายแต่พระศาสดาและวันใดที่พระพุทธองค์เสด็จออกไปบิณฑบาต วันนั้นพญาช้างก็จะนำบาตรมาวางไว้ที่กระพอง (ปุ่มสองข้างที่ศีรษะช้าง) เดินไปพร้อมกับพระพุทธองค์ ครั้นใกล้จะเข้าเขตบ้านก็ส่งบาตรถวาย เมื่อพระพุทธองค์กลับมาจากบิณฑบาต ก็คอยรับบาตร นำมาวางไว้ ณ สถานที่ที่ พระพุทธองค์ประทับอยู่ จากนั้น จึงทำกิจวัตรปฏิบัติอื่นๆ เช่น เด็ดใบไม้มาพดหรือถวายพระศาสดา เป็นต้น"

เราจะเห็นได้ว่าพญาช้างปาลีโดยกะ จะปฏิบัติอย่างนี้ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ที่ทรงประทับอยู่ โดยไม่ขาดตกบกพร่องแต่อย่างใด ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีต่อพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นสาเหตุทำให้พระองค์เสด็จปลีกวิเวกไปอยู่ในป่าแห่งนี้

๓.๒.๒.๒.๒ เป็นผู้คอยปกป้องและคุ้มครอง

พระพุทธเจ้า ขณะที่ทรงประทับอยู่ในป่ารกชัฏวัน บทบาทในด้านนี้ เราจะเห็นได้ชัดเจนจากกิจวัตรประจำวันของพญาช้างปาลีโดยกะในเวลากลางคืน ดังที่ปรากฏในพุทธทศนิกาย ชาดก เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีว่า

ในยามราตรี พระยาช้างนั้นถือว่าท่อนไม้ใหญ่ ด้วยวง เทียบไปในระหว่างๆ แห่งราวป่าจนกว่าอรุณ จะขึ้นเพื่อป้องกันอันตรายอันจะมีแต่เนื้อร้ายด้วยตั้งใจว่า "เราจักรักษาพระศาสดา" ดังนั้นในราวป่านั้น จึงมีชื่อว่า "รกชัฏวันสังณะ" จำเดิมแต่กาลนั้นมา"

จากข้อความข้างต้น เราจะเห็นได้ว่า นอกจากพญาข้างจะคอยอุปัฏฐากพระศาสดาตลอดวันแล้ว ในเวลากลางคืน ก็คอยเป็นเวรยามปกป้องคุ้มครองพระพุทธรองค์จากสัตว์ร้ายต่างๆ อีกด้วย

อนึ่ง นอกจากพญาข้างปาลีไลยกะ จะคอยปกป้องคุ้มครองในยามราตรีแล้ว ในช่วงกลางวัน นอกจากจะคอยอุปัฏฐากพระศาสดาแล้ว พญาข้างยังคอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธรองค์จากสัตว์และบุคคลอื่นๆ อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากเวลาที่พญาข้างเห็นพระอานนท์เถระจะเข้าไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าก็พยายามจะขัดขวางเพราะกลัวว่าจะไปรบกวนพระพุทธรองค์ ดังที่ปรากฏในขุททกนิกาย ชาดก เรื่อง ภิคุชชาวเมืองโกธัมพิวว่า

"พระยาข้างปาลีไลยกะ เห็นพระอานนท์นั้นแล้ว ถือท่อนไม้วิ่งไป พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นแล้วตรัสว่า "หลีกไปเสีย ปาลีไลยกะ อย่าห้ามเลย ภิคุชรูปนั้นเป็นพุทธรูปอุปัฏฐาก" พระยาข้างปาลีไลยกะนั้นถึงท่อนไม้เสียในที่นั่นเอง แล้วได้เอื้อเพื่อถึงการรับบาตรจีวร แต่พระเถระก็ไม่ได้ให้ พระยาข้างได้คิดว่า "ถ้าภิคุชรูปนี้จักมีวัตรอันได้เรียนแล้ว ท่านควรจะไม่วางบริวารของตน ไว้บนแผ่นศิลาที่ประทับของพระศาสดา" เพราะตามธรรมเนียมโดยทั่วไปแล้วชนผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร ย่อมไม่วางบริวารของตนไว้บนที่นั่งหรือบนที่นอนของครู พระยาข้างนั้น เห็นอาการนั้น ได้เป็นผู้มีจิตเสื่อมใสแล้ว"

จากข้อความข้างบนเราจะเห็นชัดเจนว่าพญาข้างปาลีไลยกะเฝ้าคอยดูแลปกป้องคุ้มครองพระพุทธรเจ้าเป็นอย่างดีแม้แต่พระอานนท์ที่ยังไม่ไว้วางใจคอยทดสอบจนแน่ใจแล้ว จึงไว้วางใจต่อพระอานนท์ และยังเสื่อมใสท่านอีก ด้วยนี้แหละความรอบคอบของพญาข้างปาลีไลยกะในการคุ้มครองพระศาสดา

๓.๒.๒.๒.๓ มีบทบาทในฐานะเป็นพระสหายของพระพุทธรองค์และทรงนำความดีงามของพญาข้างปาลีไลยกะ เป็นตัวอย่างในการเทศนาสั่งสอนพระสาวก ในเรื่องการคบสหาย ไว้ว่า "หากไม่ได้สหายที่มีปัญญาแล้ว การเที่ยวไปเพียงผู้เดียว ประเสริฐกว่า" หรือจะพูดง่ายๆ ก็คือหากมีแต่เพื่อนเป็นพาล สู้อยู่เดียวประเสริฐกว่า ดังที่พระองค์ได้ตรัสยกย่องข้างปาลีไลยกะไว้ว่า

"ภิคุชทั้งหลาย กิจทั้งปวงของเรา อันพระยาข้างปาลีไลยกะทำแล้วก็อันบุคคลผู้ได้สหายเห็นปานนี้ อยู่ด้วยกันควรแล้ว เมื่อไม่ได้สหาย (เห็นปานนี้) ความเป็นผู้เดียวเที่ยวไปเท่านั้นประเสริฐกว่า" จากนั้นได้ตรัส ภาษิต ๓ คาถา ในนาควรรคเหล่านี้ว่า

"ถ้าบุคคลได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน มีปัญญาทรงจำ มีคุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ยังประโยชน์ให้สำเร็จไว้เป็นผู้เที่ยวไปด้วยกันไสร้ (บุคคลผู้ได้สหายเห็นปานนั้น) ควรมีใจยินดี มีสติ ครอบงำอันตรายซึ่งคอยเบียดเบียนรอบข้างทั้งปวงเสียแล้ว เที่ยวไปกับสหายนั้น

ถ้าบุคคลไม่ได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน มีปัญญาทรงจำ มีคุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ยังประโยชน์ให้สำเร็จไว้ เป็นผู้เที่ยวไปด้วยกันไสร้, บุคคลนั้นควรเที่ยวไปคนเดียว เหมือนพระราชาผู้ละแฉ่งแค้นวันที่พระองค์ทรงชานะแล้วเสด็จอยู่ต่อองค์เดียว, (และ) เหมือนพระยาข้างอันชื่อว่า มาตังคะ เที่ยวอยู่ในป่าแต่เชือกเดียว,

การเที่ยวไปผู้เดียวประเสริฐกว่าความเป็นสหายไม่มีในเพราะชนพาล, บุคคลผู้ไม่ได้สหายเห็นปานนั้น ควรมีความชวนชวายน้อย เที่ยวไปผู้เดียวและไม่ควรทำบาปทั้งหลาย, เหมือนพระยาข้างชื่อ มาตังคะ ผู้มีความชวนชวายน้อย เที่ยวไปในป่าแต่เชือกเดียวและหาได้ทำบาปไม่"

๓.๒.๒.๒.๔ พระพุทธรูปปางปาเลไลยก์ เนื่องด้วยคุณงามความดีของพญาข้างที่คอยอุปัฏฐากรับใช้พระศาสดา และคอยปกป้องคุ้มครอง ทั้งในยามกลางวันและกลางคืนด้วยความเคารพเลื่อมใสศรัทธาดังนั้นเมื่อต้องจากพระพุทธองค์ จึงเกิดหัวใจสลายสิ้นชีวิต ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งในสมัยหลังพุทธปรินิพพานต่อมา เมื่อมีการสร้างสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ พุทธศาสนิกชนจึงได้สร้างพระพุทธรูปปางปาเลไลยก์ขึ้น โดยมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปนั่ง พระหัตถ์ซ้ายคว่ำบนพระชานุเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางแบบพระชานุเบื้องขวา เป็นกิริยาทรงรับมีรูปข้างหมอบถวายกระบอกน้ำ และวານนั่งถวายรวงผึ้ง พระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างเป็นพุทธรูชา ตามพิธีทักษาสำหรับผู้ที่พระราหูเสวยอายุ

ดังนั้น ในเรื่องราวของข้างปาเลไลยกะ เราจะเห็นได้ว่าพญาข้างเชือกนี้มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธองค์ใน ๔ ด้าน คือ (๑) เป็นข้างที่ทำหน้าที่เป็นอุปัฏฐากรับใช้พระพุทธรูปประจำพรรษาอยู่ ณ ป่ารกชิตวัน (๒) เป็นข้างที่คอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธองค์ขณะเสด็จประทับอยู่ในป่านั้นตลอดพรรษา (๓) เป็นพระสหายที่ดีของพระพุทธเจ้าและเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำมาเทศนาสอนพระภิกษุสงฆ์ และ (๔) เป็นพระพุทธรูปปางเลไลยก์ ที่ชาวพุทธสมัยหลังพุทธกาลสร้างเป็นที่ระลึกถึงความดีของข้างและวาน

๓.๓ ข้างที่มีบทบาทในด้านร้ายหรือเข้ามาประสงคร้ายกับพระพุทธเจ้า

ข้างที่มีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เพราะเข้ามาประสงคร้ายต่อพระองค์นั้น เท่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่ประสูติจนตรัสรู้ และปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคินั้น มีอยู่ ๒ เชือกด้วยกัน คือ (๑) ข้างคีรีเมทล และ (๒) ข้างนาฟ้าคีรี

๓.๓.๑ ข้างคีรีเมทล

๓.๓.๑.๑ ประวัติและความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า

พญาข้างคีรีเมทล เป็นข้างพานะที่พญา มารปรินิรมิตวิสวัตติมาร ใช้ขับขี่เพื่อเข้าทำร้ายพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งประทับอยู่บนรัตนบัลลังก์ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในคืนวันแห่งการตรัสรู้ (วันเพ็ญ เดือนวิสาขะ) เพื่อขัดขวางการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ในคืนนั้นมีรายละเอียดดังนี้

ครั้งนั้น เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช เพื่อแสวงธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น ได้ทรงจาริกศึกษาธรรมในสำนักของอาฬารดาบสกาลามโคตร และอุทกอาบสรามบุตร เมื่อเห็นว่าความรู้จากอาจารย์ทั้งสอง ไม่สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ จึงเสด็จออกจากสำนักไปบำเพ็ญเพียรตามลำพัง ที่ตำบลอูรุเวลาเสนา นิคม โดยเริ่มบำเพ็ญทุกกรกิริยาทรมานร่างกายด้วยวิธีต่าง ๆ เมื่อทรงเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นหนทางแห่งการตรัสรู้ จึงเสด็จออกบิณฑบาตและเสวยตามปกติ จนพระวรกายมีพระฉวีวรรณเช่นเดิมแล้วทรงบำเพ็ญเพียรทางใจต่อจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ วิสาขปุณณมี ซึ่งเป็นวันที่พระองค์ตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยว ที่จะทรงบำเพ็ญความเพียรอย่างสูงสุด เข้าวันนั้น พระองค์ได้เสด็จดำเนินไปประทับที่ใต้ต้นอัสสัตถะ ทรงรับหญ้าคา ๘ กำจากโสถถียพราหมณ์ และนำมาปูลาดลงที่บริเวณใต้ต้นอัสสัตถะนั้น ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ประทับนั่งคู้่อปราชิด บัลลังก์ แล้วทรงอธิษฐานว่า “เนื้อและเลือดในสัตว์นี้ แม้ทั้งสิ้น จงเหือดแห้งไป จะเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที หากเราไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณบนบัลลังก์นี้ จักไม่ทำลายบัลลังก์”

เมื่อพญา มารทราบ ว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะพ้นจากอำนาจของตนเองจึงหาอุบายทำลายพระองค์ จึงได้ขึ้นขี่ข้าง ชื่อ “คีรีเมทล” สูง ๑๕๐ โยชน์ นิรมิตแขนพันแขนถืออาวุธนานาชนิด พร้อมกับมารบริวาร

ที่มีอาวุธครบมือยกทัพไปหาเจ้าชายสิทธัตถะ ขณะนั้น บรรดาพรหมและเทพดาทั้งหลายหนีไปหมด เหลือแต่เจ้าชายเพียงพระองค์เดียว เมื่อทรงทอดพระเนตรเห็นกองทัพमारยกมามากมายเช่นนั้น จึงทรงระลึกถึงบารมีทั้ง ๓๐ ประการ มีทานบารมีและศีลบารมี เป็นต้น นำมาเป็นโล่และคัตราวุธต่อสู้กับพญามาร แล้วประทับสงบนิ่งมิได้หวั่นไหว พญามารจึงได้บันดาลฝน ๙ อย่าง คือ ลม ฝน ฝนหิน ฝนเครื่องประหาร ฝนถ่านเพลิง ฝนถ้ำร้าง ฝนทราย ฝนเปือกตม และฝนคือความมืด แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายพระโพธิสัตว์ได้ กลายเป็นดอกไม้ของหอม บูชาแทบพระบาทของพระองค์แทน

เมื่อเป็นเช่นนั้น พญามารจึงเฝ้าจาลำทับให้พระโพธิสัตว์ลุกออกไปเสีย โดยอ้างว่า บัลลังก์นั้นเกิดขึ้นด้วยอำนาจของตน โดยมีบรรดาเสนามารเป็นพยาน ส่วนเจ้าชายสิทธัตถะก็ทรงยืนยันบ้างว่า รัตนบัลลังก์นี้เกิดขึ้นด้วยพระบารมีของพระองค์เอง เพราะทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ประการมาอย่างครบถ้วน โดยทรงอ้างให้มหาปฐพีเป็นพยาน ขณะนั้นมหาปฐพีได้ตั้งสนั่นหวั่นไหวท่วมทับบรรดาเสนามารทั้งหลายและได้กล่าวว่า "ท่านสิทธัตถะท่านที่ท่านให้แล้ว เป็นมหาทานเป็นอุดมทาน" จากนั้น ข้างคีรีเมฆล สูง ๑๕๐ โยชน์ก็คุกเข่าลง ยอมพ่ายแพ้ต่อพระบารมีบรรดาเสนามารทั้งหลาย จึงได้แตกตื่นหนีกระเจาไปในทิศต่างๆ ต่อหน้าพญามาร

เมื่อพญามารเห็นเหตุอัศจรรย์เช่นนั้นก็คิดว่า "พระบารมี ๓๐ ทศของพระสิทธัตถะราชกุมารนี้ มีอานุภาพยิ่งนัก" แล้วกลับมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระโพธิสัตว์ ทั้งอาวุธต่างๆ จนหมด ประนมทศทั้งสอง ยกขึ้นอัญชลี นมัสการ ประกาศยอมรับความพ่ายแพ้โดยสิ้นเชิง เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ทรงขำขันหมู่मारโดยเด็ดขาดแล้ว บรรดาเทพดาทั้งหลายก็แซ่ซ้องสาธุการ กล่าวสรรเสริญคุณพระมหาบุรุษเจ้านานัปการ พร้อม

กับถวายพระนามแด่องค์พระบรมโพธิสัตว์ว่า "พระอนันตชินราช" ด้วยอาศัยเหตุที่ว่าพระองค์เป็นมนุษย์ แต่สามารถมีชัยชนะแก่พญามารอิราษผู้มีฤทธานุภาพเห็นปานนี้ และการมีชัยแก่หมู่मारในครั้งนี้ ทำให้พระองค์มีพระทัยตั้งมั่นเป็นสมาธิแน่วแน่ตั้งแต่บัดนั้น จนเป็นทางนำไปสู่การตรัสรู้ในราตรีนั่นเอง

๓.๓.๑.๒ บทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า

จากเรื่องราวของพญาข้างคีรีเมฆล ทำให้เราเห็นบทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า อยู่ ๔ ประการด้วยกันคือ

๓.๓.๑.๒.๑ เป็นช้างที่เป็นพาหนะที่สำคัญของพญามารปริณิมิวัตตสัตติมาร ที่ใช้ขับขี่ ยกพลกองทัพมารทั้งหลายไปเพื่อทำร้ายและไล่พระมหาบุรุษ ออกจากบัลลังก์โพธิ์ ในคืนแห่งการตรัสรู้

๓.๓.๑.๒.๒ เป็นเครื่องวัดความพ่ายแพ้ของพญามาร ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า การที่พญามารจะยอมแพ้พระพุทธเจ้านั้น เพราะพญามารได้เห็นกิริยาอาการของข้างคีรีเมฆล ที่ยอมสยบหมอบกราบคาบต่อพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งหมู่เสนามารได้พากันหนีกระเจาไป เพราะกลัวพระบารมีของพระพุทธองค์ และการที่พระพุทธเจ้าทรงอ้างพยานหลักฐาน คือ มหาปฐพี นั้น เมื่อเป็นบุคคลาธิษฐานท่านก็กล่าวว่า มหาปฐพีนั้น คือ พระแม่ธรณี ซึ่งพระแม่ธรณีจึงบีบมวยผมให้เกิดกระแส น้ำไหลเขียว พัดเอาเหล่ามาร ลอยน้ำกระเจาไป แม้แต่ข้างคีรีเมฆลซึ่งเป็นช้างที่มีรูปร่างสูงใหญ่ มีกำลังและอิทธิฤทธิ์มากถึงกับทุดเซลงคุกเข่าหมอบแทบเท้าพระพุทธองค์เป็นที่อัศจรรย์ ต่อพญามารอย่างมากจึงเป็นเหตุให้พญามารยอมแพ้ และยอมรับพระพุทธเจ้าเป็นที่ตั้ง

๓.๓.๑.๒.๓ เป็นที่มาของพระพุทธรูปปางมารวิชัย ด้วยเหตุการณ์ในตอนผจญมารนี้เอง ในสมัยหลังพุทธกาล พุทธศาสนิกชนจึงมักนิยมสร้างรูป

พระพุทธเจ้าตอนผจญพญามารเรียกว่า **“พระพุทธรูปปางมารวิชัย”** แม้ว่าพระพุทธรูปปางมารวิชัยจะได้เกี่ยวข้องกับช้างโดยตรงแต่ก็ถือว่าเป็นช้างเกี่ยวข้องกับช้างคิริเมฆลด้วย เพราะเป็นพาหนะสำคัญของพญามารที่ได้ขี่ขึ้นไปเพื่อขัดขวางและทำร้ายพระมหาบุรุษ ณ โภธิบัลลังก์ นอกจากนี้การที่พญามารยอมรับการพ่ายแพ้ ก็เพราะเห็นอาการของพญาช้างทรุดหมอบลงนั่ง จึงถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับชัยชนะของพระมหาบุรุษด้วยเช่นกัน อันเป็นที่มาของพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งเรื่องราวเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเพียงการกล่าวโดย บุคคลาธิษฐานเท่านั้น

หากจะกล่าวโดยธรรมาธิษฐาน เหตุการณ์การผจญมาร หรือ ความเป็นมาของพระพุทธรูปปางมารวิชัยนั้น ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการผจญกับพญามารปรณิมิตวัสวัตติและพญาช้างคิริเมฆลเลย เพราะท่านหมายถึงสภาวะความเป็นจริง ที่พระพุทธองค์ทรงมีชัยชนะแก่อกิเลสเครื่องเศร้าทั้งปวง ทรงเอาชนะความเจ็บปวดเมื่อยล้า ในขณะที่ประทับนั่งสมาธิ จนได้บรรลุพระโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นพระพุทธรูปปางมารวิชัย จึงนับว่าเป็นปางที่สำคัญกว่าปางอื่น ๆ เพราะแสดงถึงการตรัสรู้ แสดงถึงการชนะมาร จึงมักนิยมสร้างเป็นพระประธานประจำอุโบสถตามวัดต่างๆ มาแต่โบราณ โดยทำเป็นรูปพระนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ข้างซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วชี้พระธรณี บางแห่งบางที่ฐานเป็นรูปยักษ์มาร ขี่ขี่ช้างคิริเมฆล และมีพระนางธรณีบีบมวยผม ปางนี้นิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า **“พระปางสะดุ้งมาร”**

๓.๓.๑.๒.๔ เป็นที่มาของบทธวดชัยมงคลคาถาที่ ๑ เนื่องจากเหตุการณ์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าสามารถข้านะพญามารปรณิมิตวัสวัตติและพญาช้างคิริเมฆลนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างก็ถือว่า เป็นชัยชนะ

ที่เป็นอุดมมงคลอย่างยิ่ง ดังนั้น พุทธศาสนิกชนในสมัยหลังจึงได้มีการนำชัยชนะดังกล่าว มาผูกร้อยเป็นบทสวดภาวนาเพื่อให้เป็นชัยมงคลช่วยคุ้มครองตนเองและครอบครัวอีกด้วย ดังชัยมงคลคาถาที่ ๑ กล่าวว่

**“พาหุ สหสฺสมภินิมิตฺตาวุณฺโณ ตรีเมฆล
อุทิตโฆรสเสนมารุ ทานาทิมมวธินา ชิตวา
มุณินโทตนเตชสา ภาตฺตุ เต ชยมงฺคลานิฯ”**

แปลว่า : พระยามารนิรมิตแขนพั้นหนึ่ง ถือ

อาวุธครบทุกมือขี่ช้างคิริเมฆลพร้อมด้วยเสนาให้ร้องกึกก้องเข้ามาผจญพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ให้พ่ายไปด้วยวิธีที่ชอบ มีทาน เป็นต้น ด้วยเดชะความชนะของพระพุทธเจ้านั้น ขอชัยมงคลจงมีแต่ท่านเถิด

ดังนั้น จากเรื่องราวของช้างคิริเมฆลที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าแล้วสามารถประมวลบทบาทที่สำคัญต่างๆ ของพญาช้างเชือกนี้ได้เป็น ๔ ประการด้วยกัน คือ (๑) เป็นพาหนะของพญามารปรณิมิตวัสวัตติ ใช้ขี่ขี่ยกพลเสนามาร เพื่อขัดขวางและทำร้ายพระมหาบุรุษในคืนวันตรัสรู้ (๒) เป็นเครื่องวัดความพ่ายแพ้ของพญามาร เพราะพญาช้างทรุดตัวลงหมอบแทบพระบาทของพระมหาบุรุษ (๓) เป็นที่มาของพระพุทธรูปปางมารวิชัย และ (๔) เป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาที่ ๑

๓.๓.๒ พญาช้างนาฬาคีรี

พญาช้างเชือกนี้เป็นช้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือให้ทำร้ายพระพุทธรองค์ขณะเสด็จบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์

๓.๓.๒.๑ ประวัตติและความเป็นมาที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า

เรื่องราวของพญาช้างนาฬาคีรีนี้ มีความเป็นมาเกี่ยวกับพระเทวทัตเพราะท่านเทวทัตนี้เองที่เป็น

ต้นเหตุในการปล่อยช่างนาฟ้าศิริให้ไปทำร้ายพระ-
ศาสดา ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวมีดังนี้

พระเทวทัตเป็นบุตรของพระเจ้าสุปปพุทธะและ
เป็นพี่ชายของพระนางพิมพา ชายาของเจ้าชาย
สิทธัตถะ ท่านได้เข้ามาบวชพร้อมกับ เจ้าศากยะทั้ง
๕ คือ ภัททิยะราชา อานุรุทธะ อานนท์ ภัคคุ และ
กิมพิละ รวมทั้งท่านอุบาลีช่างกลบกร รวมเป็น ๗ คน
เมื่อเข้ามาบวชแล้ว แต่ละท่านก็ได้บรรลุเป็นพระ
อรหันต์ ยกเว้นพระอานนท์ที่เป็นพระโสดาบัน และ
พระเทวทัตที่ได้ฤทธิ์ของปุถุชน

พระเทวทัตมีความมักใหญ่ใฝ่สูง ประารถนาที่จะ
เป็นใหญ่ ปกครองพระภิกษุสงฆ์ จึงมีจิตอิจฉา และ
กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งได้
ชักจูงให้พระเจ้าอชาตศัตรูหันมายกย่องนับถือตนเอง
เป็นอาจารย์ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกระทำตามคำ
แนะนำของพระเทวทัตทุกอย่าง มีการปลงพระชนม์
พระราชบิดา เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้กระทำการ
ประทุษร้ายพระพุทธองค์ถึง ๓ ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งแรก ขอกำลังจากพระเจ้าอชาตศัตรู ให้ส่ง
นายฆมังธนู ๔ นายไปลอบปลงพระชนม์ แต่ทำไม่
สำเร็จ กลับได้ตั้งธรรมจนบรรลุโสดาบัน เป็นอุบาสก
ทุกคน

ครั้งที่สอง พระเทวทัตลงมือเอง โดยขึ้นไปบน
ภูเขาศิขณภฏฐ์ กลิ้งหินใหญ่ลงมาทับพระพุทธเจ้า แต่
ไม่สำเร็จ เพราะหินใหญ่แตกสะเก็ดมากกระทบ
พระบาทเพียงห้อยพระโลหิตเท่านั้น

ครั้งที่สาม เป็นครั้งสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกับ
ช่างนาฟ้าศิริมีเหตุการณ์ว่า ครั้งนั้นในกรุงราชคฤห์
เมื่อพระเทวทัตไม่สามารถปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า
ถึง ๒ ครั้ง ก็ยังไม่ละความพยายาม ได้เข้าไปหา
คนเลี้ยงช้างของพระเจ้าอชาตศัตรู อ้างว่าตนเป็น
ญาติของพระราชา และสามารถเลื่อนตำแหน่งให้ได้

แล้วสั่งให้ปล่อยช่างนาฟ้าศิริที่กำลังตกมัน คุร้าย ชอบ
ฆ่าคน ให้ไปทำร้ายพระพุทธเจ้า ถ้าเห็นพระองค์
เสด็จมาในตอนเช้า คนเลี้ยงช้างจึงยอมทำตาม

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมทั้ง
ภิกษุจำนวนมาก เสด็จออกบิณฑบาต เมื่อคนเลี้ยง
ช้างเห็น จึงปล่อยช่างนาฟ้าศิริไป ช่างนาฟ้าศิริเห็น
พระพุทธเจ้าและภิกษุจำนวนมากแต่ไกล ก็พุ่งวง
หุ้ชั้น หางชี้ วิ่งตรงไปหาพระพุทธองค์ เมื่อภิกษุ
ทั้งหลายเห็นดังนั้นก็กราบทูลให้เสด็จหนีไปถึง ๓
ครั้ง แต่พระองค์ทรงปฏิเสธ และตรัสว่า "ภิกษุทั้ง
หลาย อย่าได้กลัวไปเลยเพราะตถาคตจะไม่
ปรีนิพพานด้วยความพยายามของบุคคลอื่น" เวลา
นั้นคนทั้งหลาย ต่างก็วิ่งหนีขึ้นปราสาท ขึ้นบ้านเรือน
กันหมด

ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงแผ่เมตตาจิตไปที่ช่าง
เมื่อช่างนาฟ้าศิริได้สัมผัสกับพระเมตตาจิต จึงได้ลด
วงลง หมอบเข้าไปอยู่ตรงหน้าพระพักตร์ พระพุทธ-
องค์ จึงทรงยกพระหัตถ์ขวาลูบกระพองข้าง แล้ว
ตรัสว่า "ดูก่อนกุกุชระ เจ้าอย่าได้เข้าไปหาพระพุทธ
นาค เพราะการเข้าไปหาพระพุทธนาค จากชาตินี้
ไปสู่ชาติหน้าไม่มีสุขคติเลย เจ้าอย่ามัวเมา และอย่า
ประมาท เพราะคนเหล่านั้นเป็นผู้ประมาทแล้ว จะ
ไปสู่สุขคติไม่ได้ เจ้านี้แหละจักทำโดยประการที่จักไป
สู่สุขคติได้"

ลำดับนั้น ช่างนาฟ้าศิริก็เอาจวงลูบละของธูดี
ที่ใกล้พระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วพ่นลงบน
กระหม่อมของตนเอง จากนั้นย่อตัวถอยออกไปพอล
เห็นพระพุทธองค์ แล้วก็เดินไปสู่โรงช้าง ช่างนาฟ้าศิริ
ก็ได้มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าด้วยประการฉะนี้

๓.๓.๒.๒ บทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า

จากเรื่องราวความเป็นมาของช่างนาฟ้าศิริ ที่
ถูกพระเทวทัตใช้ให้ได้เป็นเครื่องทำร้ายพระพุทธเจ้า

ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เราเห็นบทบาทที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๓.๓.๒.๒.๑ เป็นช่างที่หมายจะประทุษร้ายพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะช่างเชือกนี้กำลังตกมัน ดูร้ายชอบทำร้ายมนุษย์ ขาดสติ เมื่อถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือปล่อยให้เข้าไปทำร้ายพระพุทธรองค์ แต่ด้วยเมตตาจิตของพระองค์ ก็ทำให้ช่างเชือกนี้กลับมีสติหมอบกราบแทบพระบาทพระผู้มีพระภาคเจ้าได้

๓.๓.๒.๒.๒ มหาชนมีศรัทธาต่อพระพุทธรศาสนา มากยิ่งขึ้น จากการมีมหาชนทั้งหลายได้เห็นพระพุทธรเจ้าทรงปราบช่างนาฬาคีรีจนสิ้นพยศก็บังเกิดความชื่นชมให้ร้องไปรยปรายดอกไม้มาลัยของหอมต่างๆ และเครื่องประดับแพรพรรณต่างๆ เพื่อถวายสักการะต่อพระพุทธรเจ้า จนเครื่องสักการะเหล่านั้นสูงขึ้นเท่าตัวช่างนาฬาคีรี ดังนั้น ช่างนี้จึงมีชื่ออีกนามหนึ่งว่า "ธนบาลหัตถ์" แปลว่า ช่างผู้รักษาทรัพย์ และในขณะที่พระพุทธรเจ้าตรัสพระธรรมเทศนาเป็นโอวาทสั่งสอนช่างนาฬาคีรีนั้น ประชาชน ๘๔,๐๐๐ คน ที่ได้ฟังด้วยก็ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผลกันถ้วนหน้า มหาชนทั้งหลายจึงได้กล่าวคาถาสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "คนพวกหนึ่งยอมฝึกช่างและม้าโดยใช้ท่อนไม้บ้าง ใช้ขอบ้าง ให้แล้งบ้าง สมเด็จพระพุทธรเจ้า ผู้แสวงพระคุณใหญ่ ทรงทราบมาช่างโดยมิต้องใช้ท่อนไม้ มิต้องใช้คัสตรา"

๓.๓.๒.๒.๓ เป็นแบบอย่างชัยชนะด้วยเมตตาจิตที่ยิ่งใหญ่ และเป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาที่ ๓ อีกด้วย กล่าวคือ จากการที่พระพุทธรเจ้าทรงปราบช่างนาฬาคีรีที่ดูร้าย ตกมัน ขาดสติ ให้ละพยศจนมีสติมีความประพฤติดี ไม่ทำร้ายประชาชนอีกด้วยการใช้ "พระเมตตาจิต" นั้นนับว่าเป็นชัยชนะที่เด็ดขาด และยิ่งใหญ่ ทั้งพุทธศาสนิกชนในสมัยต่อมาก็ได้นำมาผูกเป็นชัยมงคลคาถา เพื่อสวดภาวนาให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว อันเป็นการเกิดทุนพระเกียรติคุณของพระพุทธรเจ้าว่า

"นาฬาคีรี คชวร อติมตตภูตํ ทาวคคิจกุกมสนิวสุทธารุณนุตํ เมตตมพุเสกวิธินา ชิตวา มุนินโทตนุเตชสา ภาตตุ เต ชยมงคลานา"

แปลว่า : "ช่างนาฬาคีรี ตัวประเสริฐ ชับมันจัดดูร้ายนัก ประหนึ่งว่าไฟไหม้ป่าหรือจักรมัน หรือ สายอสนี มาผจญพระพุทธรเจ้า พระองค์ก็ทรงชนะเสียได้ด้วยวิธีแผ่เมตตาจิต ด้วยความชนะของพระพุทธรเจ้านั้น ขอชัยมงคล จงมีแต่ท่านเถิด"

ดังนั้น จากเรื่องของพญาช่างนาฬาคีรี ก็พอสรุปบทบาทสำคัญต่อพระพุทธรเจ้า ได้เป็น ๓ ประการคือ (๑) เป็นช่างที่ถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธรเจ้า (๒) ทำให้มหาชนมีศรัทธาต่อพระพุทธรเจ้าและพุทธศาสนา มากยิ่งขึ้น เมื่อพระองค์สามารถปราบช่างนาฬาคีรีลงได้ด้วยเมตตาจิต (๓) เป็นแบบอย่างชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ และเป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาที่ ๓

๓.๔ สรุปช่างที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธรเจ้า

๓.๔.๑ ช่างที่มีบทบาทในด้านดี หรือเข้ามาด้วยความประสงค์ดีต่อพระพุทธรเจ้า ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์มีอยู่ ๒ เชือก ได้แก่

๓.๔.๑.๑ พระยาช่างเศวตกฤษร มีบทบาทสำคัญกับพระพุทธรเจ้าอยู่ ๒ ด้าน คือ (๑) เป็นศุภนิมิตแห่งพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธรเจ้า และ (๒) เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรเจ้า หรือพระพุทธรศาสนาในสมัยหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

๓.๔.๑.๒ พญาช่างปาลีไลยกะ มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธรองค์ใน ๔ ด้าน คือ (๑) เป็นช่างที่ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากพระพุทธรเจ้าขณะประทับจำพรรษาอยู่ ณ ป่ารกชิตวัน (๒) เป็นช่างที่คอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธรองค์ขณะเสด็จประทับอยู่ในป่านั้นตลอดพรรษา (๓) เป็นพระสหายที่ดีของพระพุทธรเจ้าและเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำมาเทศนาสอนพระภิกษุสงฆ์และ (๔) เป็นพระพุทธรูปปางเลไลยก์ ที่ชาวพุทธสมัยหลังพุทธกาลสร้างเป็นที่ระลึกถึงความดีของช่างและวานร

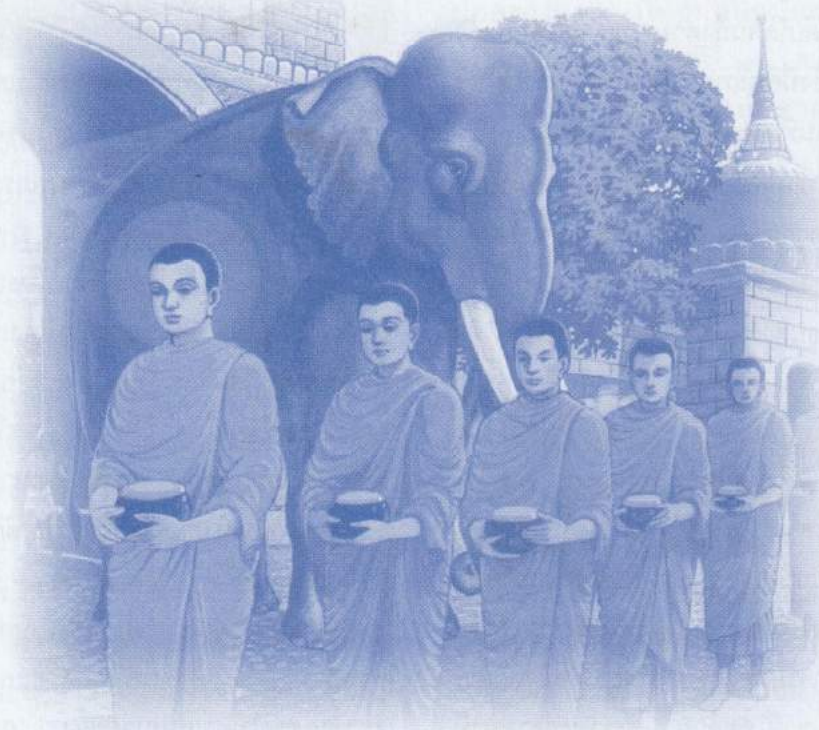
**๓.๔.๒ ข้างที่มีบทบาทในด้านร้าย หรือ เข้ามา
ประสงคร้ายกับพระพุทธเจ้า**

ข้างที่มีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ซึ่งตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่ประสูติ จนตรัสรู้ และปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคนั้น มีอยู่ ๒ เชือกด้วยกันคือ

๓.๔.๒.๑ **ข้างคีรีเมฆ** มีบทบาทที่สำคัญต่างๆ ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ เป็น ๔ ประการด้วยกัน คือ (๑) เป็นพาหนะของพญามารปรนนิมิตวัสวัตติ ใช้นับขียกพลเสนามาร เพื่อขัดขวางและทำร้ายพระมหานุรุช ในคืนวันตรัสรู้ (๒) เป็นเครื่องวัดความพ่ายแพ้ของพญามาร เพราะพญาข้างทรุดตัวลงหมอบแทบพระบาทของพระมหานุรุช (๓) เป็นที่มาของ

พระพุทธรูปปางมารวิชัย และ (๔) เป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาที่ ๑

๓.๔.๒.๒ **ข้างนาฬาคีรี** พญาข้างเชือกนี้ เป็นข้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือให้ทำร้ายพระพุทธองค์ ขณะเสด็จบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ มีบทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธเจ้า ๓ ประการ คือ (๑) เป็นข้างที่ถูกพระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือเพื่อปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า (๒) ทำให้มหาชนมีศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าและพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เมื่อพระองค์สามารถปราบข้างนาฬาคีรีลงได้ด้วยเมตตาจิต (๓) เป็นแบบอย่างชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ และเป็นที่มาของบทสวดชัยมงคลคาถาที่ ๓

บทบาทของพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยสมัยสุโขทัย

พระมหาวิศิต ธีรวิโส, ผศ.,

ป.ธ.๙, ปว.ค., พ.ภ.(เกดจักรกรรม), พธ.บ., M.A.

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์, ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตสุรินทร์

๑. ความนำ

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนกล่าวได้ว่ามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างแนบแน่น คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนซึ่งมีจำนวนมากที่สุดจึงมีความรู้สึกเป็นอันเดียวกันว่า **พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย** เพราะพระพุทธศาสนาได้เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตและเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนชาติไทยมาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้หลังตายแล้วพระพุทธศาสนาก็ยังมีอิทธิพลมีบทบาทต่อการปฏิบัติต่ออัฐิเถ้าถ่านของคนที่ยายแล้วอย่างต่อเนื่อง

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อค่านิยม ต่อลักษณะอุปนิสัยใจคอ ต่อความคิด และต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนชาติไทยอย่างสนิทแน่น ด้วยว่า พระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมความมีจิตเจตใจของคนชาติไทยให้รักอิสรเสรี ให้รู้จักอภัยกันและกัน ไม่นิยมความรุนแรง มีเมตตา โอบอ้อมอารี รักสันติ รักชาติ รักความเป็นไทย รักเพื่อนร่วมโลก รักเหตุผล รักความยุติธรรม รู้จักประสานประโยชน์ รักความสามัคคี-ปรองดอง และขยันหมั่นเพียร มีมานะอดทน เป็นต้น พระพุทธศาสนายังได้มีอิทธิพลและมีบทบาทเข้าไปฝังลึกอยู่ในระบอบการปกครอง การบริหารรัฐบริหารประเทศชาติของคนชาติไทยด้วย พระพุทธศาสนามี

หลักจริยธรรมที่จะกำกับนักบริหาร นักปกครอง และนักการเมือง ให้เป็นบุคคลากรที่มีคุณธรรมไม่เบียดเบียน ช่มเหงผู้ได้ปกครอง

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยและสถาบันพระพุทธศาสนานั้นได้มีการอนุเคราะห์ที่เกื้อกูลกันและกันมาด้วยดีตั้งแต่ครั้งโบราณกาลกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทุกยุคทุกสมัยทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็น **"องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก"** แม้ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยปัจจุบันก็ยังมีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้รัฐให้การสนับสนุนส่งเสริมการพระพุทธศาสนา และเปิดโอกาสให้องค์กรพระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการปกครองประเทศชาติไทยด้วย

ในบทความนี้ จะได้กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยในสมัยสุโขทัย โดยผู้เรียบเรียงจะขอกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในฐานะเป็น **"เครื่องมือทางการเมือง การปกครอง"** ของรัฐ กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในหน้าที่เป็น **"สัตย์ลักษณะ"** อันได้แก่องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ศาสนศาสตร์ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนิกชน ศาสนสถาน และศาสนพิธี และจะกล่าวถึงการเมืองการปกครองในความหมายของ **"การปฏิบัติหน้าที่"**

ของรัฐ" ตามคำนิยามของ พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต) ที่ว่า "การเมืองคืองานของรัฐหรืองานของแผ่นดินโดยเฉพาะได้แก่การบริหารราชการแผ่นดินเป็นงานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบสุขเรียบร้อยของสังคม"^๒ ตามคำนิยามของ เทพ สุนทรสารทูล ที่ว่า "การเมืองคือการปกครองประเทศชาติบ้านเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายตรงกันคือเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ และเพื่อความผาสุกของประชาชน"^๓ ตามคำนิยามของ ดนัย ไชยโยธา ที่ว่า "การเมือง หมายถึง งานที่เกี่ยวข้องกับรัฐและการบริหารประเทศ"^๔ โดยจะเลือกอธิบายเฉพาะบางประเด็นที่พระพุทธศาสนามีบทบาทปรากฏชัดเจนในการมีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองตามความเหมาะสมกับรูปแบบระบอบของการปกครองในแต่ละยุคสมัย

๒. บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนามีระบอบการปกครอง ทั้งมีได้เป็นองค์กรที่มีอำนาจและบทบาทในการบริหารปกครองรัฐหรือประเทศชาติบ้านเมืองโดยตรง บุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจและบทบาทในการบริหารปกครองรัฐหรือประเทศนั้นได้แก่กษัตริย์หรือพระราชาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือรัฐบาลในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พระพุทธศาสนา สามารถแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมืองการปกครองได้ก็เพียงในฐานะที่เป็น "เครื่องมือทางการเมืองการปกครอง" ของรัฐเท่านั้น และบทบาทการมีส่วนร่วมพัฒนาจะมีมากหรือน้อยเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองและสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นด้วย ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึง

บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครองก่อนสมัยสุโขทัยและในสมัยสุโขทัย

๒.๑ บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะเครื่องมือทางการเมืองการปกครองก่อนสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครองมาตั้งแต่อ่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ทั้งในอาณาจักรของกลุ่มชนชาติไทยโดยชาติพันธุ์ และในอาณาจักรของกลุ่มชนชาติมอญ เขมร และละว้า ซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่เคยมีอำนาจปกครองดินแดนประเทศไทยตั้งแต่เมื่อครั้งมีชื่อเรียกว่าดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมากลุ่มชนชาติดั้งเดิมและกลุ่มชนชาติไทยได้มีการผสมผสานกลมกลืนกันทั้งทางด้านวัฒนธรรมและการแต่งงาน พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและการเมืองการปกครองของคนไทยก่อนสมัยสุโขทัยตั้งแต่เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖-๓๐๐) ^๕ ดินแดนสุวรรณภูมิในสมัยอาณาจักรทวาราวดี (มอญ) ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนานิกายหินยานแบบเถรวาท และประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ (พ.ศ.๖๐๑-๖๑๔) พระพุทธศาสนานิกายอักษรวาท (มหายาน) จากประเทศจีนได้เข้ามาสู่สังคมคนไทยทางตอนเหนือในสมัยอาณาจักรอ้ายลาว จากนั้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ประมาณปี พ.ศ.๑๓๐๐ พระพุทธศาสนา มหายานได้เข้าสู่สังคมคนไทยทางภาคใต้ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย กระทั่งถึงประมาณปี พ.ศ.๑๕๕๐ จึงสามารถแผ่ขยายสู่อาณาจักรละโว้ (ลพบุรี) ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (พ.ศ. ๑๖๐๐) พระพุทธศาสนานิกายหินยานแบบพุทฺถม (พม่า) ได้เข้ามาสู่สังคมคนไทยทางภาคเหนือ^๖

สำหรับอาณาจักรของคนไทยก่อนสมัยสุโขทัย ในดินแดนประเทศไทย (สุวรรณภูมิ) ทางตอนเหนือ ซึ่งเริ่มก่อตัวตั้งแต่เป็นชุมชนขนาดใหญ่เมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๕-๖ ต่อมาได้เกิดเป็นอาณาจักรสำคัญ ๔ แห่ง คือ อาณาจักรโยนกนคร (โยนก เชียงแสน) อาณาจักรเงินยางเชียงแสน อาณาจักรหริภุญไชย (ลำพูน) และอาณาจักรเจดียงรัฐ (สุวรรณโลก) อาณาจักรทั้ง ๔ นี้ ล้วนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น กษัตริย์ได้ทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครองทั้งสิ้น และพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก ตลอดทั้งมีส่วนในการพัฒนาการเมืองการปกครองได้เป็นอย่างดีที่สุดอีกด้วย

การเมืองการปกครองยุคนี้ กษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดในการปกครอง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลและมีบทบาทช่วยเสริมสร้างให้กษัตริย์ผู้ปกครองมีอุดมการณ์ธรรมราชาคือเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมจักรวรรดิวัตร อปทานิยธรรม ๗ และ หลักการปกครองอันถูกต้องชอบธรรมอื่น ๆ ยึดมั่นในศีล ๕ ศีล ๘ อย่างเคร่งครัด สัญลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกถึงอิทธิพลและบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองในสมัยนี้ โดยเฉพาะอิทธิพลและบทบาทที่มีต่ออุดมการณ์ธรรมราชาของกษัตริย์ ที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดก็คือพระนามของกษัตริย์มักจะมีคำว่า "ธรรม" อยู่ด้วย เช่น พระยาอชุตธรรมิกราช พระยาเจืองฟ้าธรรมิกราช ขุนจอมธรรม เป็นต้น อุดมการณ์ธรรมราชาในยุคนี้ยังเน้นประเพณีธรรม (จารีต) ๗ ประการเป็นหลักในการปกครอง คือ

- (๑) มีเมตตากรุณาต่อราษฎรทุกหมู่เหล่า
- (๒) ส่งเสริมให้ราษฎรทำบุญให้ทาน ทำไร่นา สันนับสนุนสร้างศาลา ป่อน้ำ ให้คนไปมาได้ อาศัย
- (๓) ผู้ปกครองต้องรักษากฎหมายและมีการลงโทษอย่างเคร่งครัด และจะต้องผูกไมตรีกับท้าวพระยาต่างประเทศ
- (๔) ต้องเคารพในสิทธิของราษฎร ไม่เบียดเบียนเอาทรัพย์สิน ไร่นา ของราษฎร
- (๕) ต้องถือว่าราษฎรทุกคนเป็นข้าแผ่นดิน เสมอกัน ไม่ควรเอาบุตรของป้ามาเป็นทาส เป็นต้น
- (๖) ผู้ปกครองควรเว้นการเรียกมรดกจากแพทย์ โจร และ ผู้พิพากษา
- (๗) ต้องตัดสิ้นคดีความด้วยความยุติธรรม

นอกจากประเพณีธรรม ๗ ประการนี้แล้วยังถือหลัก อปทานิยธรรม อีก ๗ ประการด้วย

จะเห็นได้ว่าหลักในการปกครองทั้ง ๗ ประการ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรนี้ เป็นการล้อตามหลักอปทานิยธรรม ๗ ประการของพระพุทธศาสนา และสาระสำคัญของแต่ละข้อก็สอดคล้องเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เหล่านี้เป็นหลักบ่งบอกถึงความเป็นธรรมราชาของผู้ปกครอง แต่อุดมการณ์ธรรมราชามีใช่เฉพาะกษัตริย์หรือราชาผู้ปกครองเท่านั้นที่ทรงธรรม จะต้องพยายามเผยแพร่ให้แก่ข้าราชการและประชาชนรับประพตติธรรมดำรงธรรมด้วยเป็นการแผ่พระราชอำนาจโดยอาศัยธรรมแทนกองทัพ นอกจากหลักธรรมราชาแล้ว รูปแบบการปกครองในยุคนี้ที่เป็นไปได้ มากที่สุดคือรูปแบบพ่อปกครองลูก

อันเนื่องจากประชากรยังมีไม่มากและแนวคิดการปกครองยังไม่ก้าวหน้า การเขียนแบบการปกครองดูแลในครอบครัวจึงมีความเป็นไปได้มากและง่ายที่สุด และรูปแบบพ่อปกครองลูกนี้เองที่ตกทอดมาถึงสมัยสุโขทัย^๕

๒.๒ บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะเครื่องมือทางการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยก่อตั้งและดำรงอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ (พ.ศ.๑๗๖๒-๑๙๘๑) มีกษัตริย์ปกครอง ๙ รัชกาล การเมืองการปกครองมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปกครองอาณาจักรไทยสมัยแรก อันบ่งบอกว่ามีการสืบเนื่องมาจากการปกครองสมัยก่อน แต่ก็มีลักษณะหลายประการที่มีวิวัฒนาการแตกต่างออกไปทั้งด้านลักษณะสถานันกษัตริย์และการปกครอง

สุโขทัยในปัจจุบัน

อาณาจักรสุโขทัยมีการปกครองระบอบราชาธิปไตยสมบูรณ์ภายใต้ทิวาราช กษัตริย์มีสิทธิเด็ดขาดในอำนาจและนโยบายการปกครอง พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัย นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งและตลอดระยะเวลาของการดำรงอยู่แห่งอาณาจักรพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำอาณาจักรสุโขทัย

ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ โดยสังเกตเห็นได้จากข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยทุกหลักได้ระบุเรื่องราวของพระพุทธศาสนาในแง่ของหลักธรรมและคำสอน และการให้แนวทางปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับพุทธธรรม เป็นต้น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงให้ความอุปถัมภ์กิจการคณะสงฆ์อย่างจริงจัง ทรงนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นหลักในการบริหารปกครองอาณาจักรให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขมาทุกยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยการปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) เป็นยุคสมัยที่สำคัญและยิ่งใหญ่อย่างมาก

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกนำมาใช้พัฒนาการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัยนี้ จะได้แยกกล่าวถึงในประเด็นใหญ่ ๆ ๒ ประเด็น คือ บทบาทที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองภายในราชอาณาจักร และ บทบาทที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองภายนอกราชอาณาจักร โดย จะเน้นเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ เช่น ในยุคเริ่มแรกของการก่อตั้ง ยุคสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และยุคสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท)

๒.๒.๑ บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองภายในราชอาณาจักร ประเด็นการเมืองการปกครองภายในราชอาณาจักรในที่นี้ หมายถึง ภารกิจด้านการบริหาร การปกครองภายในรัฐ อันได้แก่ การบริหารกิจการ บ้านเมืองภายในราชอาณาจักรสุโขทัยทุกๆ ด้าน ที่ ผู้ปกครองจะต้องดำเนินการเพื่อรักษาความมั่นคงสงบสุขเรียบร้อยภายในสังคม และเพื่อความผาสุกของประชาชน พอประมวลได้ดังนี้

(๑) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านการก่อตั้งนครรัฐ

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนา ด้านการก่อตั้งนครรัฐ ได้แก่ แนวความคิดเรื่องธรรมราชา มีรากฐานมาจากจักรวาลวิทยาแบบพุทธ ที่มีปรากฏอยู่ใน *อัคคัญญสูตร* ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องกำเนิดจักรวาล กำเนิดโลก กำเนิดสิ่งมีชีวิต กำเนิดอาหาร กำเนิดมนุษย์ กำเนิดสังคม และกำเนิดรัฐ เป็นต้น ซึ่งเริ่มต้นจากมีการรวมกลุ่มชนเล็กๆ มีวิถีชีวิตที่เร่ร่อนไปเรื่อย ๆ มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเผ่าชนมีขนาดใหญ่ขึ้น จึงจำเป็นต้องมีผู้นำ เพื่อทำหน้าที่ปกครองดูแล มีการเลือกผู้นำตามคุณสมบัติที่สมาชิกได้ร่วมกันกำหนดขึ้น เมื่อกลุ่มมีขนาดใหญ่่มาก ไม่สะดวกในการเดินทางเร่ร่อนต่อไปอีก จึงต้องแสวงหาแหล่งทำเลที่เหมาะสมตั้งถิ่นฐาน ภูมิลำเนาอยู่อาศัยร่วมกันและประกอบอาชีพตามความเหมาะสม กระทั่งกลายเป็นนครรัฐในที่สุด

อาณาจักรสุโขทัยก่อร่างมาจากนครรัฐหลาย นครรัฐรวมตัวกัน ตัวอย่างการก่อเกิดนครรัฐไทยต่างๆ นี้ ประวัติศาสตร์เล่าไว้ว่า ในปี พ.ศ.๑๗๕๔ สมัยเจ้าสามหลวงฟ้าแห่งอาณาจักรไทยเมมา คุมทัพลงมาทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมไพร่พล ๒ หมื่นเศษ ตีได้

เมืองต่าง ๆ มากมาย เช่น เมืองแก่งหลวง (ตำบลแก่งหลวง อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบัน) อโยธยา แล้วยกทัพกลับไปทางพม่า ส่วนเมืองแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ตีได้ก็โปรดมอบให้แม่ทัพคนสำคัญอยู่ควบคุมปกครอง แม่ทัพคนนั้นก็คือ ขุนนำถม หรือพ่อขุนศรีนาวนำถม ที่เชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองเชียงแสน ได้ยกไพร่พลกองทัพเดินทางมาถึงถิ่นแดนสระหลวง โดยอาศัยลำแม่น้ำสมพาย (แม่น้ำลำพัน ปัจจุบัน) และสระหลวงแห่งนี้นั้นเป็นถิ่นแดนที่ดี มีชัยภูมิมากพอ จึงสั่งให้ไพร่พลได้หยุดพักอาศัยแล้วให้ไพร่พลถางป่าละเมาะ นำไม้มาปลูกสร้างโรงเรียนพลับพลาเป็นที่พักพิงไปก่อนแม่ทัพนำถมดำริว่า ครั้นมีโรงเรียนพลับพลาพอพักได้แล้วค่อยสร้างบ้านแปงเมืองกันต่อไป เมื่อที่พักอาศัยเพียงพอต่อความต้องการแล้ว ประชาชนในกองทัพก็ยกขึ้นเป็นขุนเป็นหัวหน้าปกครองชุมชนแห่งใหม่นี้ต่อไป เมืองเชลียงจึงเกิดขึ้น และ ต่อมาได้ขยายอำนาจไปปกครองเมืองสุโขทัยที่อยู่ใกล้เคียง จึงรวมเรียกกันในจำนวนสมัยนั้นว่า นครสองอัน นครรัฐที่สำคัญ ๆ ของชุมชนชาวไทย ซึ่งมีบรรพบุรุษถอยร่นลงมาจากอาณาจักรน่านเจ้าที่ได้หล่อหลอมรวมตัวกันกับนครรัฐสุโขทัยเป็นอาณาจักรสุโขทัย ประกอบด้วยเมืองเชลียง เมืองราด และ เมืองบางยาง^{๑๐}

นี่เป็นการแสดงตัวอย่างให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็น "ศาสน-ธรรม" ที่มีส่วนพัฒนาด้านการก่อตั้งนครรัฐ มีการสถาปนาบุคคลผู้มีคุณธรรม มีความสามารถ และเหมาะสมที่สุดให้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าผู้นำรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกำเนิดรัฐว่าด้วยเรื่องธรรมราชาใน *อัคคัญญสูตร* อันเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับชนชาติไทยมาช้านานแล้ว

(๒) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาส่งเสริมสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

พ่อขุนผาเมือง

เมื่อพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดและพ่อขุนบางกลางหาวได้ตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี แล้วจากการที่พ่อขุนผาเมืองเคยให้สัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีกับกษัตริย์ขอม และมีพระมเหสีเป็นเจ้าหญิงขอมมาก่อนหน้านี้ พิจารณาเห็นว่าตนไม่เหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ผู้นำของคนไทยอีก แม้ว่าเป็นพระราชโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถมผู้ครองเมืองสุโขทัย มาก่อนหน้าที่ขอมจะรุกรานก็ตาม พ่อขุนผาเมืองจึงได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของกรุงสุโขทัย (ราชอาณาจักรไทย) พร้อมกับมอบพระแสงขรรค์ชัยศรี และให้พระนามของพระองค์แก่พ่อขุนบางกลางหาวว่า ศรีอินทรมุขินทราทิตย์ โดยที่พ่อขุนผาเมืองได้กลับไปครองเมืองราดตามเดิม กรุงสุโขทัยจึงเป็นเมืองศูนย์กลางของคนไทยในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน นามกรุงสุโขทัยซึ่งมีความหมายว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข” หรือ “การเริ่มต้นของความสุข”^{๑๒}

ความสุขในที่นี้ ก็คือ *ความสุขเพราะเป็นไท* เป็นอิสระจากอำนาจของขอม อันเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันชาติไทยของชนชาติไทย ความสุขเพราะเป็นไท เป็นอิสระจากการครอบงำของลัทธิศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตามแนวคิดของเขมร อันเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันพระพุทธรศาสนาประจำชาติไทย ความสุขเพราะเป็นไทเป็นอิสระจากการปกครองที่ครอบงำโดยอำนาจกษัตริย์ขอม อันเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยคู่ชาติไทย

นี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธรศาสนาในส่วนที่เป็น “ศาสนิกชน” ที่มีส่วนพัฒนาส่งเสริมสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของไทย เพราะหลักของการปกครองรัฐนั้นประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ กษัตริย์จะดำรงคงอยู่ได้ ก็เพราะประชาชนมีความศรัทธาให้การยอมรับนับถืออย่างบริสุทธิ์ใจแท้จริง พ่อขุนผาเมืองคงเล็งเห็นในประเด็นสำคัญนี้ว่า หากพระองค์ขึ้นครองราชย์ สถาปนาตนเป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยแล้วไซ้ คงเป็นการยากลำบากในการบริหารปกครองอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี เพราะประชาชนคนไทยทุกคนนั้นเคารพนับถือศาสนาพุทธอย่างบริสุทธิ์สนิทแนบมาแต่รุ่นบรรพชนส่วนพระองค์เองแม้เป็นคนไทยพุทธแต่ก็ถูกโอบกอบทาไว้ด้วยศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์ไทยแต่ก็ถูกโอบกอบทาไว้ด้วยอำนาจกษัตริย์ขอม พระองค์แม้เป็นชนเชื้อชาติไทยแต่ก็ถูกผูกมัดมัดไว้ด้วยเจ้าหญิงเชื้อชาติขอม ฉะนั้น คนไทยจึงสมควรได้รับการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ไทยแท้ คนไทยสมควรได้รับการจรรโลงจิตใจด้วยพระพุทธรศาสนาอันเป็นมรดกล้ำค่าที่ตกทอดมาแต่บรรพบุรุษไทย คนไทยสมควรได้รับความภูมิใจในความเป็นเอกราชแห่งชนชาติไทยอย่างแท้จริง พระพุทธรศาสนาจึงเป็นคู่บารมีพระมหากษัตริย์ไทยและชนชาติไทย

มาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ด้วยเหตุผลนี้กระมัง
ปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยปฐมราชธานีแห่ง
อาณาจักรไทย จึงเหมาะสมแก่พ่อขุนบางกลางหาว
ศรีอินทราทิตย์ โดยประการทั้งปวง

**(๓) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาอุดมการณ์ทางการเมืองปกครอง
และฐานะของกษัตริย์**

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญที่มีส่วนพัฒนา
อุดมการณ์ทางการเมืองปกครองและฐานะ ของพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัยเป็นอย่างมาก พอประมวลได้ดังนี้

(๓.๑) อุดมการณ์การปกครองแบบระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองการ
ปกครองรูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยพัฒนาฐานะของกษัตริย์
กับกษัตริย์ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้ง
ระหว่างรัฐร่วมอาณาจักรและระหว่างอาณาจักรกับ
อาณาจักร กษัตริย์จะมีฐานะเป็นญาติกันส่วนใหญ่
จะเป็นดองกันทางด้านการแต่งงานและนับญาติกัน
ทางสายตระกูลวงศ์ ระบบเครือญาตินี้มีความสำคัญ
ต่อสังคมและการเมืองสุโขทัยมาตั้งแต่เริ่มแรก
ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเด่นก็คือ ความสำเร็จในการ
สถาปนากรุงสุโขทัยเกิดจากความร่วมมือของพ่อขุน
ผาเมืองเจ้าเมืองราด ราชบุตรในพ่อขุนศรีนาวนำถุม
กับพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง ซึ่งมี
นางเสด็จราชธิดาในพ่อขุนศรีนาวนำถุมเป็นพระมเหสี

สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชก็มีความสัมพันธ์
ทางเครือญาติกับกษัตริย์มอญ พระองค์ได้ทรง
พระราชทานพระราชธิดาให้เป็นมเหสีของมะกะโท
ผู้ซึ่งได้เป็นพระเจ้าฟ้ารั่วครองเมืองเกาะตะมะในเวลา
ต่อมา ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดนี้ทำให้กรุงสุโขทัย
สามารถใช้เส้นทางค้าขายออกสู่ทะเลที่หัวเมืองมอญ
ได้สะดวก^{๑๑}

นี้แสดงถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในส่วน
ที่เป็น "ศาสนธรรม" และ "วรรณกรรมคัมภีร์" ที่มี
ส่วนพัฒนาการเมืองการปกครอง ส่วนที่เป็น "ศาสน
ธรรม" เช่น การสอนว่า ความคุ้นเคยกันเป็นญาติ
อย่างยิ่ง สมาคมแห่งญาตินำความสุขมาให้ และ
สอนให้นับญาติกันว่า ผู้นั้นเป็นญาติของเรา เป็นมิตร
ของเรา เป็นเพื่อนสนิทของเรา เป็นต้น และส่วนที่เป็น
"วรรณกรรมคัมภีร์" เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการสมรส
กันระหว่างวงศ์เจ้าศากยวงศ์กับวงศ์เจ้าโกลิยะ การ
สมรสกันระหว่างวงศ์พระเจ้าปเสนทิโกศลกับวงศ์
พระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น คนไทยนับถือศาสนาพุทธ
มาแต่ดั้งเดิมย่อมมีส่วนรับรู้และเอาอย่างการสร้าง
ระบบเครือญาติผ่านพิธีการแต่งงานจากคำสอนและ
คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาสืบต่อ ๆ กันมา ตามสาย
บรรพบุรุษ

(๓.๒) อุดมการณ์การปกครองแบบพ่อปกครองลูก

การปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรือ การ
ปกครองโดยกษัตริย์แบบ "บิดราชา" มีกรอบพื้นฐาน
อันเป็นป่อเกิดมาจากระบบเครือญาติเดิม ที่ความ
สัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับราษฎรในระยะแรกมี
ลักษณะเหมือนพ่อกับลูก กษัตริย์อยู่ในฐานะบิดาของ
ประชาชน ได้ปรากฏชัดเจนในสมัยสุโขทัยตอนต้น
การจัดระเบียบการปกครองถือหลักผู้ปกครองเป็น
เสมือนหัวหน้าครอบครัวขนาดใหญ่ คำนำหน้า
พระนามใช้คำว่า "พ่อขุน" เช่น พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
พ่อขุนบานเมือง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ความ
ใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน
มีมาก โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ผู้ใดเดือดร้อนต้องการร้องทุกข์ขอความช่วยเหลือ ให้
เข้าไปสิ้นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่หน้าประตูวัง จะเสด็จ

ออกมารับเรื่องราวร้องทุกข์ด้วยพระองค์เอง หรือในวันธรรมสวนะและวันธรรมดา พระมหากษัตริย์ได้เสด็จไปร่วมฟังธรรมกับขุนนางข้าราชการและประชาชน พร้อมกับทรงปรึกษาข้าราชการและรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ จากประชาชนอีกด้วย ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงลักษณะของพระมหากษัตริย์ในฐานะบิดาของประชาชน^{๑๔}

หลักการปกครองแบบพระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนบิดาของประชาชนนี้ เป็นประเพณีการปกครองของคนไทยมาแต่ดั้งเดิมซึ่งเป็นมรดกมาจากบรรพบุรุษชนชาติมอญโกลี^{๑๕} ซึ่งต้นเค้าของคติการปกครองแบบพ่อปกครองลูกที่เรียกว่า "ปิตุลาธิปไตย" หรือ "ปิตุราชาธิปไตย" นี้อาจจะมาจากอุดมการณ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย (พ.ศ.๒๖๙ - ๓๑๑) ที่หลังทรงหันมานับถือพุทธศาสนาแล้วก็ทรงให้ประกาศว่า คนทุกคนเป็นลูกของพระองค์^{๑๖} คงจะทรงถือเอาแบบอย่างของพระพุทธองค์ที่ทรงเรียกพระภิกษุและพุทธบริษัทของพระองค์ว่าเป็นสมณคณาบุตร^{๑๗} คือเป็นลูกของพระพุทธองค์กระมัง (ผู้เขียน) การปกครองในรูปแบบนี้มีปรากฏเห็นเด่นชัดใน ๓ รัชกาลแรก (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบานเมือง และ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) แต่ที่มีความชัดเจนและสมบูรณ์แบบมากที่สุดคงจะเป็นในช่วงรัชกาลของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เท่านั้น^{๑๘}

ในระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกนี้ กษัตริย์ในฐานะเป็นบิดาของประชาชนจึงมีสิทธิ (อำนาจ) และภาระ (หน้าที่) อย่างน้อยดังต่อไปนี้ คือ

๑. ปกครองดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิดเหมือนพ่อดูแลลูก
๒. มีอำนาจสิทธิเด็ดขาดเหนือชีวิตลูก
๓. ค้ำครองป้องกันภัยให้แก่ประชาชนเมื่อมีศึกจรุกราน
๔. เป็นแม่ทัพทำสงคราม เพื่อขยายอาณาเขตและความมั่นคงของรัฐ
๕. เป็นผู้บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร ราษฎรสามารถเข้าร้องทุกข์ได้อย่างใกล้ชิด
๖. ให้ความยุติธรรมแก่ราษฎร ทรงเป็นผู้พิพากษาชั้นสูงสุด
๗. ส่งเสริมสนับสนุนประชาชนในทางเศรษฐกิจ
๘. อบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี^{๑๙}

การปกครองรูปแบบพ่อปกครองลูกนี้ก็คือการปกครองรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพียงแต่มีลักษณะพิเศษคือเน้นการปกครองที่ยึดสกุลเป็นคติ^{๒๐} กษัตริย์ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง เป็นลักษณะการปกครองเฉพาะแบบพุทธ ซึ่งเรียกว่า "ธรรมาธิปไตย" หรือ "ระบอบธรรมเป็นสำคัญ"^{๒๑}

นี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาส่วนที่เป็น "ศาสนธรรม" ที่มีส่วนพัฒนาอุดมการณ์ทางระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกในสมัยสุโขทัยตอนต้น เห็นได้ชัดเจนว่าสิทธิและหน้าที่ของกษัตริย์ในฐานะบิดาของประชาชนในการปกครองแบบพ่อปกครองลูกนี้มีความสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยหน้าที่ของมารดาบิดาที่ตรัสสอนไว้ในสิงคาลกสูตร^{๒๒} ซึ่งกล่าวถึงเรื่องหน้าที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบดูแลบุตรธิดาทั้งทางด้าน

ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เช่น ความเป็นอยู่ การศึกษา การงานอาชีพ และด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

(๓.๓) ยุทธศาสตร์การปกครองแบบธรรมราชา

เมื่อสิ้นรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในสมัยพระยาเลอไทย และ พระยาร่วงนำถม อาณาจักรสุโขทัยอ่อนแอลง เริ่มมีการแตกสลายออกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย และเมื่อพระยาร่วงนำถมสิ้นพระชนม์แล้ว พระยาสิทธิขึ้นครองราชย์ ทรงมีพระนามว่าพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หัวเมืองต่างๆ ของสุโขทัยได้พยายามแยกตัวเป็นอิสระ ทำให้พระยาสิทธินำคติความเชื่อในสถาบันกษัตริย์แบบธรรมราชามาใช้เป็นกลวิธีหนึ่งในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่กำลังสับสนวุ่นวาย เพราะเป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของพระมหา กษัตริย์ ให้เกิดการยอมรับเคารพเชื่อฟังและศรัทธาจากประชาชนชาวสุโขทัยและหัวเมืองต่างๆ ทรงให้เชิญพระสงฆ์จากเมืองมอญมาสอนพุทธศาสนา ส่วนพระองค์เองก็ทรงออกผนวชเพื่อเป็นการเสริมสร้างบารมีตามแนวทางของธรรมราชา เหตุที่ทำให้แนวคิดแบบธรรมราชาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองได้เป็นอย่างดีก็เพราะพลเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนบริเวณนั้นได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากศาสนาพุทธหินยาน (เถรวาท) ลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งเข้ามาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทำให้แนวคิดธรรมราชาสามารถสอดแทรกได้อย่างสอดคล้องกับแนวคิดและความเชื่อของประชาชนที่มีเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว^{๒๓}

คำว่า "ธรรมราชา" นี้ก็คือระบอบการปกครองที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม ปกครองอาณาจักรโดยธรรม ในปรัชญาพุทธศาสนา เช่น **หลักธรรมราชา ใน อัคคัญญสูตร** ธรรมราชาก็คือ

มหาชนสมมติ ซึ่งจะต้องปกครองประชาชนโดยธรรม เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขและสร้างความพอใจ ความสงบเรียบร้อยของประชาชนและชุมชน^{๒๔} และ **หลักธรรมราชา ใน จักรวัตติสูตร**^{๒๕} ถ้าเป็นไปได้กษัตริย์ก็มีใจแต่จะปลดเปลื้องความทุกข์ของประชาชนในโลกปัจจุบันนี้เท่านั้น แต่ควรจะทำหน้าที่นำประชาชนให้พ้นทุกข์จากวิภวสงสารอีกด้วย^{๒๖} แนวคิดธรรมราชาสมัยสุโขทัยเริ่มมีตั้งแต่สมัยแรกซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีปรากฏชัดเจนมากที่สุดในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) ทรงกำหนดให้กษัตริย์ต้องปฏิบัติหน้าที่ของ "ธรรมราชา" อย่างเคร่งครัดตามหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ

- (๓.๓.๑) ต้องเป็นนักปราชญ์และรู้ธรรมสั่งสอนพลเมืองได้
- (๓.๓.๒) เอาใจใส่ทำนุบำรุงศาสนา สร้างถาวรวัตถุในทางศาสนา ตลอดจนออกบวช
- (๓.๓.๓) มีความสามารถในการปกครอง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักร
- (๓.๓.๔) สร้างความร่มเย็นเป็นสุข ความอยู่ดีกินดีให้เกิดขึ้นแก่ราษฎรในอาณาเขต^{๒๗}

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) เป็นแบบอย่างพระมหากษัตริย์ผู้ประพฤดิธรรมพระองค์แรกของกรุงสุโขทัย แนวความคิดเรื่องธรรมราชาได้ปรากฏอยู่ใน "เตฏุมิกถา" หรือ "ไตรภูมิพระร่วง" ที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นประมาณปี พ.ศ.๑๘๘๘ ขณะเมื่อทรงครองเมืองศรีลัคนาลัย หลักธรรมอันเป็นข้อกล่าวอ้างถึงความเป็น "ธรรมราชา" หรือ "พระราชผู้ประพฤดิธรรม" ขององค์พระมหากษัตริย์นี้ คือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ราชสังคหนัตถุ ๔ ประการ จักรวรรดิวัตรธรรม ๑๒ ประการ ราชจรรยา นุวัตรธรรม ๔ ประการ และ หลักธรรมสำหรับพญามหาจักรพรรดิราช ๑๐ ประการ

นอกจากนี้ ยังปรากฏว่าพระมหารัชมหาราชที่ ๑ (ลิไท) ได้ทรงมีแนวคิดทางการ เมืองการปกครองเกี่ยวกับกษัตริย์แบบพระมหากษัตริย์พรดิอีกด้ว "จักรพรรดิ" เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองที่พระมหารัชมหาราชที่ ๑ (ลิไท) ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษซึ่งทรงได้นิพนธ์ไว้ในไตรภูมิพระร่วงเป็นอย่างมาก จักรพรรดิเป็นผู้ยิ่งใหญ่ มีคุณธรรมและมีหน้าที่สูงเกินกว่ากษัตริย์หรือราชาทั้งปวงขึ้นไปอีก กล่าวคือ มีหน้าที่เทียบเท่ากับพระพุทธรเจ้า และ พระปัจเจกพุทธรเจ้า หรือ พระโพธิสัตว์ เพราะมีภารกิจที่จะช่วยคนในโลกให้ข้ามพ้นจากสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิดด้วย ไตรภูมิพระร่วงสนับสนุนแนวความคิดพระมหากษัตริย์แบบพระจักรพรรดิหรือพระราชาราช โดยระบุว่า การเป็นพระจักรพรรดิต้องทรงยึดมั่นในพระพุทธรศาสนา ให้ทาน รักษาศีล ใฝ่ใจในธรรมคือศีล ๕ และ ศีล ๘ บารมีที่เกิดจากการประพฤติในหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอทำให้อเมืองต่างๆ เลื่อมใสศรัทธา หันมานอบน้อมขอเป็นเมืองขึ้น และยอมรับฟังคำสั่งสอนของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรม แนวความคิดในการปกครองแบบธรรมราชานี้ได้สืบทอดต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และ กรุงรัตนโกสินทร์^{๑๐}

ที่กล่าวมานี้แสดงถึงบทบาทของพระพุทธรศาสนาส่วนที่เป็น "ศาสนธรรม" ที่มีส่วนพัฒนาอุดมการณ์การปกครองแบบธรรมราชานี้ที่พระมหารัชมหาราชที่ ๑ (ลิไท) ได้นำมาใช้เป็น "เครื่องมือ" ในการแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครองของสุโขทัยเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในอาณาจักร แม้จะประสบผลสำเร็จได้เพียงบางส่วน แต่ก็สามารถแก้ปัญหาความสับสนวุ่นวายภายในอาณาจักรได้เป็นอย่างดี

(๓.๔) อุดมการณ์การปกครองแบบเทวราชา

เทวราชาคือระบอบการปกครองที่ถือว่ากษัตริย์ทรงเปรียบเสมือนเทพเจ้า แนวคิดทางการเมืองนี้เริ่มมีหลังจาก ๓ รัชกาลแรกไปแล้ว ที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ เป็นสมมติเทพตามแบบเขมรที่รับอิทธิพลความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู ในอินเดีย ในยุคนี้ คำนำหน้าพระนามของกษัตริย์เปลี่ยนจาก "พ่อขุน" เป็น "พญา" หรือ "พระยา" ประเพณีเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์จะแตกต่างกับคนธรรมดาสามัญ^{๑๑} ความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนก็น้อยลงและห่างเหินกันไป กลายเป็นความสัมพันธ์แบบเทพเจ้ากับมนุษย์ อาจจะเป็นเพราะประชาชนพลเมืองเพิ่มมากขึ้นก็เป็นได้ อำนาจการปกครองยังรวมอยู่ที่พระมหากษัตริย์อย่างเด็ดขาด แต่ก็ยังทรงใช้พระราชอำนาจอยู่ในขอบเขตของ **ทศพิธ-ราชธรรม** และทรงมีข้าราชการหรือลูกน้องได้ดำเนินการต่างพระเนตรพระกรรณทั้งโดยตรงและโดยอ้อม^{๑๒} ที่สำคัญยิ่งก็คือทรงเน้นการปฏิบัติหน้าที่ของ **"ธรรมราชา"** อย่างเคร่งครัดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสมัย ๔ รัชกาลหลัง พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จะทรงมีคำนำหน้าพระนามว่า **"พระมหารัชมหาราช"**^{๑๓} ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของแนวคิดเรื่องกษัตริย์แบบพระจักรพรรดิในจักรวรรดิสุโขทัยก็เป็นได้ (ผู้เขียน) การปกครองในระบอบเทวราชานี้เป็นการใช้อิทธิพลทางศาสนาซึ่งมีอยู่ในความรู้สึกของประชาชนมาเสริมสร้างพระราชอำนาจของกษัตริย์ให้มั่นคงขึ้นเพื่อผลประโยชน์ในการปกครองนั่นเอง^{๑๔} จะเห็นได้ว่า การสร้างพระราชอำนาจให้มั่นคงด้วยวิธีนี้ก็ต้ออยู่ภายใต้ศรัทธาการยอมรับนับถือของประชาชนด้วย ทั้งในส่วนของความรู้สึกและส่วนของความต้องการการปกครองดูแลอย่างดีอีกด้วย

นี้แสดงถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาส่วนที่เป็น "ศาสนธรรม" ที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองของสุโขทัย แม้จะทรงใช้ระบบความเชื่อเทวราชาของพราหมณ์-ฮินดูอย่างเข้มในการปกครอง แต่กษัตริย์ก็ไม่ละทิ้งระบบธรรมราชาของพุทธศาสนา กลับทรงถือปฏิบัติผสมผสานกันอย่างเคร่งครัดขึ้นอีก เพื่อบำเพ็ญบารมียกฐานะกษัตริย์ให้สูงส่งยิ่งขึ้น จาก "เทวราชา" ที่กษัตริย์เป็นเทพเจ้าธรรมดา ก็เสริมสร้างฐานะให้ประเสริฐสูงส่งยิ่งขึ้นไปอีก คือเป็น "ธรรมเทวราชา" ที่กษัตริย์ทรงเป็น "เทพเจ้าผู้ทรงธรรมประพุดิธรรม" นั้นเอง และแนวคิดของการปกครองแบบเทวราชาโดยไม่ทิ้งธรรมราชา แต่กลับบูรณาการผสมผสานกันนี้ สอดคล้องกับแนวคำสอนของพุทธศาสนา ในอปริหานิยธรรมข้อที่ ๓ ที่ว่า "พวกเจ้าวชิรวิไมปัญญาสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม" หรือถอดความใหม่ว่า "รักษาประเพณีกฎหมายโบราณไว้ไม่เอาของใหม่มาทำให้ราษฎรเดือดร้อน"

(๓.๕) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาเขตของคัมภีร์พระมหากษัตริย์

ดังได้กล่าวแล้วว่า สมัยสุโขทัยได้ใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองการปกครอง เพราะประชาชนชาวสุโขทัยล้วนนับถือพระพุทธศาสนา และอีกประการหนึ่งก็คือแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นกลางๆ เข้าได้กับแนวความเชื่อทั้งแบบพราหมณ์-ฮินดู และแบบดั้งเดิมที่นับถือภูตผีและวิญญาณบรรพบุรุษ ผู้ที่ได้รับสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ปกครองรัฐนั้นคือบุคคลผู้มีความสามารถและมีคุณธรรมจริยธรรมสูงส่ง จนเป็นที่ศรัทธายอมรับของประชาชนทั้งมวล ภาพลักษณ์ของกษัตริย์จึงคือผู้ทรงธรรมสูงสุด หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสำคัญที่เสริมสร้างคุณสมบัติและคุณธรรมของกษัตริย์จึงถูกนำมาใช้

ประพุดิปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเต็มที่เพื่อสร้างศรัทธาแก่ประชาชนในรัฐในอาณาจักรให้ยอมรับนับถือเชื่อฟังต่อกษัตริย์ และเพื่อให้ต่างรัฐต่างอาณาจักรเลื่อมใสศรัทธายอมรับนับถือหันมาเป็นพันธมิตรหรือขอนอบน้อมเป็นเมืองขึ้น รูปแบบการปกครองทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นแบบพ่อปกครองลูก แบบธรรมราชา และแบบเทวราชา (ธรรมเทวราชา) ต่างก็มีเนื้อหาที่พระมหากษัตริย์หมั่นประพุดิธรรมปฏิบัติธรรมให้เป็นแบบอย่างที่ดีของกษัตริย์ด้วยกัน เหล่าลูกขุนมูลนาย ข้าราชการบริวาร และอาณาประชาราษฎร์ เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นให้ความสำคัญต่อคุณธรรมความสามารถของสถาบันกษัตริย์ที่สูงมาก ทั้งนี้นอกจากเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้สมกับที่ประชาชนยกย่องให้เป็นผู้ปกครองแล้ว ในแง่ของการเมืองก็อาจมองว่า "เพื่อเอาใจประชาชน" (ประชานิยม) อีกด้านหนึ่งก็ได้เมื่อประชาชนชอบใจแล้วก็จะศรัทธานับถือเชื่อฟังและสนับสนุนฐานะกษัตริย์ด้วยความจงรักภักดี ก็คือเพื่อรักษาสถาบันกษัตริย์นั่นเอง

กษัตริย์สุโขทัยทุกพระองค์ล้วนอาศัยพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเขตฐานะความเป็นกษัตริย์ให้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นกษัตริย์ผู้มีคุณธรรมนำเลื่อมใสกว่าคนอื่น ๆ จนได้รับฉันทานุมัติจากคนทั้งปวงให้ทำหน้าที่ปกครอง อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นอำนาจที่ชอบธรรม ได้มาจากการมีคุณธรรมเหนือบุคคลอื่น หาใช่อำนาจที่เกิดจากกำลังหรือจากบุญญาบารมีและอภิไถหารอื่นใดไม่ องค์พระมหากษัตริย์สุโขทัยจึงดำรงอยู่ในฐานะเป็นพ่อ เป็นมหาชนสมมติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และ เป็นพระโพธิสัตว์ (แบบเถรวาท) ของพลกนิกร อาณาประชาราษฎร์ มีหลักฐานระบุไว้ เช่น

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ ตอนหนึ่งระบุว่า พ่อขุนรามคำแหงให้แขวนกระดิ่งไว้ที่ประตูพระราชวัง ราษฎรที่มีเรื่องทุกข์ร้อน สามารถมาลั่นกระดิ่งร้องทุกข์ ต่อพระองค์ได้ ความว่า "เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง... ในปากประตู มีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้า หน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้อง ซ้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนปัวไว้ ไปลั่นกระดิ่ง อัน ทานแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไฉยเรียก เมื่อถามสวนความแก่มั่นด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้ จึงจม..."^{๓๗} อีกตอนหนึ่งระบุว่า พ่อขุนรามคำแหง รักษาศีลและให้ทาน ความว่า "...พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผู่ท่วย มีสรีรธาในพระพุทศาศัน ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน..." และอีกตอนหนึ่งระบุว่า พ่อขุนรามคำแหงมีภารกิจ ในการอบรมปลูกฝังประชาชนให้อยู่ในศีลธรรม ความว่า "...พ่อขุนรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็น พระยาแก่ไทยทั้ง หลาย หาเป็นครูอาจารย์ สั่งสอน ไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญรู้ธรรมแท้"^{๓๘}

ศิลาจารึก หลักที่ ๓ ระบุว่า พระยาลิไท ทรง รักษาศีล ความว่า "ผู้ ครู สั่งขยาพิจารณาคุณัน คือ ตน พระยาศรีสุริยวงค์มหารธรรมราชาธิราช และ พระยามหารธรรมราชานั้น ยังมีคุณัน รู้ดังถาบังอัน ให้ชานว่าดังนี้ พระยารธรรมราชันนั้นคงเป็นปัญญาศีล ทุกเมื่อ..."^{๓๙}

ศิลาจารึก หลักที่ ๖ ซึ่งแต่งเป็นภาษามคร มี ข้อความตอนหนึ่งสดุดีพระยาลิไท แปลเป็นภาษาไทย ได้ว่า "พระองค์ประกอบไปด้วยทานบารมี คล้ายกับ พระเวสสันดร ด้วยปัญญาบารมีคล้ายกับ (พระนาม ขำรุด) และด้วยศีลบารมี คล้ายกับพระสีลวราช เป็น ที่นักปราชญ์ทั้งหลายควรจะไปสรรเสริญ พระองค์ ฉลาดในโหราศาสตร์ มีคัมภีร์พยากรณ์ เป็นต้น ทรง ชำนาญในสภาวะแห่งพระไตรปิฎก มีนามว่า ลิเทยย์"^{๔๐}

ศิลาจารึก หลักที่ ๘ ด้านที่ ๔ ระบุว่าพระยา ลิไท เป็นผู้นำประชาชนให้ทำบุญและอยู่ในธรรมมิได้ ขาด ความว่า "...ยอมนำคนทั้งหลายกระทำบุญ ธรรมบ่ขาด ลัก เมื่ อ..."^{๔๑}

(๔) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านการขยายอาณาเขต สร้างอาณานิคม

หลักฐานในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ บ่งบอก ให้เราเห็นว่า ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย ได้แผ่ขยายไปอย่าง กว้างขวางมากขึ้น ผลสำเร็จนี้นอกจากพระองค์จะ ทรงขยายอาณาเขตด้วยการทำสงครามแล้ว ยังทรงใช้ นโยบาย "พระคุณคู่กับพระเดช"^{๔๒} ตามแนวทางของ พระพุทธศาสนาด้วยการพระราชทานข้าวของเงินทอง ช้างม้าพาหนะแก่เมืองต่างๆ เหล่านั้น เพื่อโน้มนำให้ มาอ่อนน้อมด้วย ดังข้อความในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ระบุว่า "...คนใดที่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือ เพื่อกู มันทมิช้าง บมิม้า บมิมัว บ่อมินาง บมีเงือน บมีทองให้แก่มัน ช่วยมันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง..."

หลักฐานในจุลยุทธการวงศ์กล่าวไว้ว่า พระร่วงโอรสของ พระเจ้าศรีธรรมโศกได้ขออนุญาตพระราชบิดาไปสร้าง เมืองสวรรคโลก^{๔๓} พงศาวดารเหนือได้กล่าวถึงความ สัมพันธระหว่างเมืองละโว้ (เมืองสุโขทัย) กับเมือง ฉะเชิงหวง (เมืองเซียง) ว่าเมืองทั้งสองมีความ สัมพันธ์ติดต่อกันอย่างใกล้ชิด^{๔๔}

นี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระพุทธศาสนา ส่วนที่เป็น "ศาสนธรรม" ที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการ ปกครองด้านการสร้างอาณานิคมให้มีความสัมพันธ์ กันอย่างใกล้ชิดและอบอุ่น กษัตริย์แม้จะปกครอง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ก็อยู่ในรูปแบบของ พ่อปกครองลูก ไม่เฉพาะกับประชาชนในรัฐเท่านั้น แต่รวมถึงกษัตริย์และประชาชนในเมืองอาณานิคม ด้วย

(๕) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านการบริหาร

มีการจัดระบบการบริหารเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชน เช่น ในสมัยพระมหากษัตริย์ที่ ๑ (ลิไท) มีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๓ (จารึกนครชุม) มีข้อความที่ระบุถึงการเน้นหลักการปกครองโดยธรรมซึ่งกษัตริย์ใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมลูกเจ้าลูกขุนไม่ให้ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบไว้ว่า ขุนผู้ใดอยู่ในธรรม ถึงจะอยู่ในตำแหน่งได้นาน ขุนผู้ใดไม่ปกครองโดยธรรม จะอยู่ในตำแหน่งไม่นาน ความว่า "ขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดังอัน ขุนผู้นั้น...กินเมืองเทิงนามแก่กม. ผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดังอัน ขุนผู้นั้นบมีเย็นเย็นเหงิงนานเลย"^{๕๖} และในตอนหนึ่งของไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ว่า "...ท้าวพระยาทั้งหลาย จงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทั้ง ๑๐ ประการ อย่าให้ขาด จงรักลูกเจ้าเหง้าขุนหมุนทนาย ไพร่ฟ้าข้าไทยทั้งหลาย อย่าได้เลือกที่รักอย่าได้มักที่ชัง และรักเขาจงเสมอกันแล...จะบังคับถ้อยความสิ่งอันใดก็ดี ด้วยใจซื่ออันชอบด้วยทางธรรม..."^{๕๗} และยังกำหนดเป็นหลักธรรมสำหรับพญามหาจักรพรรดิราชทรงสั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลาย เช่นว่า ผู้ปกครองควรเลี้ยงดูไพร่ที่ใช้แรงงานและทหาร โดยแบ่งปันข้าวให้พอกินและไม่ใช้แรงงานมากเกินไป ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่นั้นไม่ควรเกณฑ์แรงงาน...ควรชุบเลี้ยงข้าราชการให้ได้รับความสุขสบายตามสมควร...ควรตอบแทนให้บำเหน็จแก่ผู้ทำความดีความชอบตามควรแก่กิจที่เขากระทำ"^{๕๘}

(๖) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านกฎหมาย ^{๕๙}

นิติบัญญัติ คือการตรากฎหมายอันเป็นข้อบังคับของบ้านเมือง ซึ่งเป็นพระราชอำนาจ ที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้เป็นหลักในการปกครองประชาชนและประเทศชาตินั้น ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงตรากฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร บทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายในสมัยกรุงสุโขทัย มีความสอดคล้อง คืออิงอาศัยคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนมากที่สุด เช่น

(๖.๑) กฎหมายแพ่งว่าด้วยครอบครัวและมรดก

มีหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ กล่าวถึงสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิในการรับมรดกของคนไทยในสมัยสุโขทัยไว้ชัดเจน คือ

สิทธิในทรัพย์สิน บัญญัติไว้ความว่า "สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วทุกเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน" ผู้ใดบุกเบิกหักล้างถางพงจนเป็นสวนหมาก สวนผลไม้ ผู้นั้นก็ย่อมมีสิทธิในที่ดินนั้นในพืชผลนั้น กษัตริย์มิได้ถือเอาที่ดินหรือพืชผลเป็นของรัฐ ข้อนี้สอดคล้องกับหลักพรหมวิหารและหลักศีลข้อที่ ๒ ของพระพุทธศาสนา

สิทธิในการรับมรดก บัญญัติไว้ความว่า "ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ว ล้มตายหายกว่าเหย้าเรือนพ่อเชื้อเสื่อคำมัน ช้างขอลูกเมียเหยียข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากป่าพลู พ่อเชื้อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น" เมื่อราษฎรคนใดล้มตายลง บ้านเรือนเสื่อผ้า ช้าง ม้า ลูกเมีย ฉางข้าว สวนผลไม้ของบรรพบุรุษก็เป็นมรดกตกทอดถึงบุตรหลานโดยหมดสิ้น

(๗) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านกระบวนการยุติธรรม

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ปรากฏว่ามีกระบวนการยุติธรรมหรือกระบวนการตุลาการเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ได้บัญญัติไว้เป็นกฎหมายว่าด้วยลักษณะตุลาการ คือ

(๗.๑) วิธีพิจารณาคดีความ เมื่อมีคดีความเกิดขึ้นให้นำมาสอบสวนให้ได้ความว่าใครผิดใครถูก แล้วจึงตัดสินความโดยไม่เข้าข้างฝ่ายใด ตุลาการผู้ตัดสินต้องไม่ยินดีในทรัพย์สิน (สินบน) ที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมอบให้ ต้องกระทำด้วยความซื่อสัตย์ทุกประการ และถ้าการพิจารณาคดีผิดพลาดหรือไม่เป็นธรรม ราษฎรมีสิทธิถวายฎีกาให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบได้ มีบัญญัติไว้ความว่า **"ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิแลผิแผกแสกกว้างกัน สนวนคู่แท้แล้ว จึงแลงความ แก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ชอน"** และว่า **"เห็นข่าวท่านบ่ใครกิน เห็นสินท่านบ่ใครเด็ด"**

(๗.๒) การถวายฎีกา ราษฎรสามารถเข้ากราบบังคมทูลร้องทุกข์หรือร้องฎีกาถึงองค์พระมหากษัตริย์ได้ทุกเมื่อ โดยไปส้นกระดิ่งที่ประตูพระราชวัง พระองค์ทรงรับฎีกาและตัดสินด้วยพระองค์เอง มีบัญญัติไว้ความว่า **"...ในปากประตูมีกะดิ่ง (ของเดิม) อันหนึ่ง (ของเดิม) แขนงไว้หนั้น (ของเดิม) ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึง เจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปส้นกะดิ่ง (ของเดิม) อันท่านแขนงไว้ พ่อขุนรามคำแหง**

เจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อ (ของเดิม) ถาม สอนความ แก่มั่นด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม..."

(๘) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านสังคม

สังคมสมัยสุโขทัย เช่น สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นสังคมแห่งศีลธรรม เป็นสังคมการบุญสุนทาน ให้อวด (ศาสนสถาน) เป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางของสังคม ประชาชนนิยมไปทำบุญที่วัดในวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ เช่น วันเข้าพรรษา กฐิน เป็นต้น ความว่า **"...คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อพรรษากرانกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนึ่ง หมอนนอน บริวารกฐิน โอยทานแลบปีแล้วญิบล้าน"**^{๕๑}

(๙) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ชาวสุโขทัยมีเสรีภาพทางการค้าขาย ได้รับสิทธิเสรีที่จะค้าขายตามต้องการได้ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องทานเรื่องเมตตา-กรุณา มีหลักฐานคือข้อความในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า **"เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใครค้าช้างค้า ใครจักใครค้าม้าค้า ใครจักใครค้าเงินค้ำทองค้ำ"** นอกจากนี้ปรากฏว่าในสมัยสุโขทัยมีการยกเว้นภาษีผ่านด่าน กล่าวคือไม่เก็บภาษีสินค้าต่างๆ ระหว่างทางหรือภาษีผ่านด่านตามเส้นทางต่างๆ ภายในรัฐ ดังข้อความในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า **"เจ้าเมืองบ่เอาจากอบในไพร่ลู่ทาง"**^{๕๒}

(๑๐) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาทางการศึกษาอบรมจิตใจ

การศึกษาเป็นการพัฒนาประชาชนให้เกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้อง ในสมัยสุโขทัยได้จัดให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษา การศึกษานอกจากสอนอาชีพแล้ว ที่เน้นเป็นหลักสำคัญ คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของแต่ละคนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขสงบสันติสุข เช่น ปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงนิมนต์พระสงฆ์ให้นั่งแสดงธรรมอบรมจิตใจประชาชนในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และถ้ามีวันธรรมสวนะพระองค์ก็จะทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง

(๑๑) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านพระพุทธศาสนา

มีการเปิดโอกาสให้พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง เช่น ทรงให้พระเถระ (ศาสนบุคคล) เทศนาสั่งสอนที่กลางดงตาลในวันขึ้นเดือน (วันเดือนดับ) วันขึ้นแปดค่ำ (เดือนเอกแปดวัน) วันเพ็ญ (วันเดือนเต็ม) และ วันแรมแปดค่ำ (เดือนบั้งแปดวัน) เป็นประจำ เป็นการนำธรรมมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นประโยชน์ต่อการปกครอง สอดคล้องกับหลักคำสอนในจกัณวัตตสูตร ดังมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ความตอนหนึ่งว่า "...พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ได้สิบปี ข้าว จึงให้ช่างพันขดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนเอกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบั้งแปดวัน ผูกปกรู เถร มหาเถรขึ้นนั่งเหนือขดานหิน สุตธรรมแก่อุบาสกผู้ช่วยจำศีล..." รัฐให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามหลักคำสอนในอธิธานิยธรรมข้อที่ ๗ มีหลักฐานปรากฏความว่า "...พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆปราชญ์เรียนจบปิฎกด้วย..." และมีการกำหนดให้เป็น

หลักธรรมสำหรับพญามหาจักรพรรดิราช ทรงสั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลายเป็นข้อที่ ๗ ว่า ผู้ปกครองควรเลี้ยงดูสมณพราหมณ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิต และปรีชาญาณกวีวิชาการผู้ทรงคุณธรรมอยู่เสมอ^{๕๔}

(๑๒) บทบาทที่มีส่วนพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านศิลปวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยเป็นอย่างมากอีกด้วย ดังจะพบเห็นที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น วัด วิหาร โบสถ์ มณฑป พระสถูปเจดีย์ จิตรกรรมฝาผนัง ภาพจำหลักลายเส้น เครื่องสังคโลก และพระพุทธรูป (พระพุทธรูป) รวมทั้งขนบประเพณีที่ดั่งามทางพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น การประพาศติดตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการรักษาศีล การฟังธรรม การเจริญภาวนา และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการสร้างวัด และประพาศปฏิบัติในขนบประเพณีอันดีงาม^{๕๕}

๒.๒.๒ บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีส่วนพัฒนาการเมืองการปกครองภายนอกอาณาจักร

ประเด็นการเมืองการปกครองภายนอกอาณาจักรในสมัยนี้ หมายถึง การกิจด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (เมือง) ระหว่างอาณาจักร และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ที่ผู้ปกครองจะต้องดำเนินการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรอื่น ๆ โดยให้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมประสาน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงปลอดภัยของราชอาณาจักร และเพื่อความผาสุกของประชาชนในแผ่นดินมี ทวีติย์ สืบวัฒนะ ได้ประมวลสรุปไว้ดังนี้^{๕๖}

(๑) ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับเมืองต่าง ๆ

(๑.๑) ความสัมพันธ์กับเมืองนครศรีธรรมราช

สมัยนั้นพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับนับถือกันอย่างกว้างขวางในอาณาจักรต่าง ๆ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งสุโขทัยทรงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับนครศรีธรรมราชผ่านพระพุทธศาสนา โดยทรงให้นิมนต์พระสงฆ์ผู้ทรงความรู้จากนครศรีธรรมราช มาช่วยปรับปรุงส่งเสริมกิจการสงฆ์ให้ดีขึ้น นอกจากนี้จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีด้านการเมืองการปกครองแล้ว ยังทำให้ภาษาต่างประเทศและคำบางคำเข้ามาแพร่หลายในภาษาพูดที่ใช้ในสุโขทัยด้วย เช่น ตลาดปลา ซึ่งมีที่มาจากคำว่า บาร์ชาร์ ของเปอร์เซียที่คนในภาคได้รับมาใช้ในภาษาพูดของตน เป็นต้น

(๑.๒) ความสัมพันธ์กับเมืองเชียงรายและเชียงใหม่

พ.ศ. ๑๙๑๓ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้ทรงสร้างความสัมพันธ์กับเมืองเชียงราย และเชียงใหม่ (อาณาจักรล้านนา) ผ่านพระพุทธศาสนา โดยได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามความประสงค์ของพระเจ้ากือนากษัตริย์เชียงใหม่ การติดต่อสัมพันธ์กันผ่านพระพุทธศาสนาครั้งนี้ นอกจากสร้างความสัมพันธ์อันดีด้านการเมืองการปกครองแล้วยังทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและความเชื่อจากสุโขทัยไปสู่เชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง เช่น การนำอักษรแบบสุโขทัยไปใช้ ความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิพระร่วงแบบสุโขทัย เป็นต้น ขณะเดียวกันสุโขทัยก็ได้รับการถ่ายทอดในเรื่องการสร้างเหมืองฝายอันเป็นระบบชลประทาน และรับรูปแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสุโขทัย

(๑.๓) ความสัมพันธ์กับเมืองน่าน

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้สร้างความสัมพันธ์กับเมืองน่านผ่านพระพุทธศาสนา โดยได้ทรงส่งพระสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองน่าน และได้พระราชทานพระพุทธรูปเงิน พระพุทธรูปทองคำ กับพระบรมสารีริกธาตุให้แก่เจ้าเมืองน่าน ซึ่งได้นำไปประดิษฐานที่พระธาตุแช่แห้งในเวลาต่อมา

พระธาตุแช่แห้ง

(๑.๔) ความสัมพันธ์กับเมืองแพร่

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้สร้างความสัมพันธ์กับเมืองแพร่ผ่านพระพุทธศาสนา โดยได้ทรงส่งพระบรมสารีริกธาตุไปพระราชทานแก่เจ้าเมืองแพร่ ต่อมาได้นำมาประดิษฐานที่บนดอยเล็ก ๆ คือ พระธาตุช่อแฮ และได้ส่งพระสงฆ์จากสุโขทัยหลายคณะเดินทางไปสอนการปฏิบัติธรรมให้แก่พระสงฆ์เมืองแพร่อีกด้วย

พระธาตุช่อแฮ

(๒) ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับ อาณาจักรอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ ตรงรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) แห่งสุโขทัย ซึ่งพระองค์ได้ทรงสร้างความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย ผ่านพระพุทธศาสนา โดยได้จัดส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังอยุธยาหลายครั้ง ความเชื่อทางศาสนาแบบสุโขทัยจึงเข้าไปเผยแผ่ในอยุธยา วรรณคดีทางศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง ได้รับความเชื่อถือและยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวอยุธยา และยังเป็นแนวทางให้เกิดภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถหรือพระวิหารอีกด้วย

(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัย กับ อาณาจักรมอญ (พม่า)

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ได้ทรงสร้างความสัมพันธ์กับอาณาจักรมอญ (พม่า) ผ่านพระพุทธศาสนา โดยส่งคณะสงฆ์สุโขทัยไปศึกษายังสำนักเรียนคณะสงฆ์มอญที่มีพระอุทุมพรบุปผามหาสวามีเป็นเจ้าสำนักซึ่งเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ทั้งทรงให้การสนับสนุนด้วยการสร้างวัดให้พระสงฆ์ที่ไปเรียนจากสำนักดังกล่าวจำพรรษา นอกจากนี้ยังทรงออกผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๔ โดยนิมนต์พระอุทุมพรบุปผามหาสวามีมาเป็นพระอุปัชฌาย์

(๔) การตรากฎหมายระหว่างประเทศ

สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้มีการตรากฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ชาวต่างชาติ มีเนื้อหาห้ามจับกุมคุมขังผู้ที่เป็นชาวต่างชาติ ซึ่งมาแสวงหากิจการเป็นนักโทษ แต่ให้ถือว่าเป็นผู้ลี้ภัยการเมือง และหากได้ประโยชน์จากผู้นั้นก็ให้ทรัพย์สินตอบแทนช่วยเหลือเพื่อบำรุงพร้อมทั้งช่วยเหลือเป็นกำลังในการต่อสู้ตั้งเป็นบ้านเมือง อนึ่งหากจับเชลยได้ก็ไม่ให้ฆ่าตี กลับให้เลี้ยงดูตามควรแก่กาลเทศะ ฉะนั้นจึงมีชาวจีน ขอม ลาว มอญ พม่า และ มลายู ในสมัยนั้นมาอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีความสัมพันธ์กับไทย รักเมืองไทยเสมือนหนึ่งเป็นบ้านเมืองของตน ตั้งแต่นั้นมา และไม่มีทาสเชลย เพราะสมัยสุโขทัยนิยมความเป็นไทย ไม่นิยมการมีทาสตามประเพณีของขอม มีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า "คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือเพื่อกู้" "มันบมีช้าง บมีบัวบมีนาง บมีเงือนบมีทองให้แก่นัน ช่วยมันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง" "ได้ข้าเลือกข้าเสีย หัวฟุ้งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบตี"

๓. บทสรุป

อาณาจักรสุโขทัย เป็นรัฐที่เกิดมาจากการรวมตัวกันของนครรัฐหลายๆ นครรัฐ เป็นปฐมบรมราชอาณาจักรของไทยที่มีประชากรยังไม่มากนัก การปกครองจึงเป็นไปแบบเรียบง่าย เลียนแบบการบริหารปกครองแบบครอบครัวใหญ่ อาศัยรูปแบบการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชที่เน้นปกครองแบบ **"พ่อปกครองลูก"** ซึ่งมีแนวคิดมาจากคำสอนและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา การปกครองในรูปแบบนี้มีใช้เริ่มมีเป็นครั้งแรกในสมัยสุโขทัย แต่เป็นมรดกประเพณีการปกครองที่ตกทอดมาจากบรรพชนก่อนสมัยสุโขทัยอีกทอดหนึ่ง

พระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการบริหารปกครองบ้านเมืองในสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนมีพื้นฐานด้านจิตใจที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นสนิทแล้ว และหลักการและแนวทางของพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เป็นปฏิปักษ์กับศาสนาหรือลัทธิอื่น ตรงข้ามกลับเป็นมิตรสามารถปรับเข้ากันได้เป็นอย่างดี การใช้พระพุท-

ศาสนา เป็นแกนกลางในการเชื่อมประสานสามัคคีของประชาชนสมัยสุโขทัยจึงเป็นไปได้ด้วยดีอย่างยิ่งอีกทั้ง กษัตริย์ผู้ปกครองก็ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดีสมฐานะเป็น **"พ่อ"** และเป็น **"ธรรมราชา"** อย่างประเสริฐแท้จริง แม้ต่อมาจะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของกษัตริย์ให้เป็น **"เทวราชา"** แต่ก็ทรงเป็น **"ธรรมเทวราชา"** ทรงเป็นกษัตริย์ผู้เป็นสมมติเทพผู้ทรงธรรมที่ทรงได้รับความศรัทธาเคารพนับถือและให้การสนับสนุนจากประชาชนอย่างมั่นคง

รูปแบบการบริหารการปกครองที่อาศัยแนวคิดของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงยุคการเมืองการปกครองปัจจุบันนี้ คือ **"ระบบพ่อปกครองลูก"** เป็นแนวคิดหลักการเข้าถึงประชาชนอย่างใกล้ชิด ที่ได้รับการบูรณาการเข้ากับกาลเวลา นำมาใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยในสังคมไทยปัจจุบัน ระบบที่ว่านั้นก็คือ **"ประชานิยม"** ซึ่งคล้ายกันกับ **"ระบบพ่อปกครองลูก"** เพราะเหมือนกันในหลักการและแนวคิด แตกต่างกันเพียงวิธีการและกระบวนการการปฏิบัติเท่านั้นเอง

บรรณานุกรม

- ^๑ ดนัย ไชยโยธาน, รศ., พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔.
- ^๒ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), กรณีสันติอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๒๙.
- ^๓ เทพ สุนทรสารทูล, พระเล่านการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.
- ^๔ ดนัย ไชยโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.
- ^๕ วิเชียร ชาบุดรบุญเทริก, พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๙.
- ^๖ ดนัย ไชยโยธา, รศ., พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, หน้า ๗๔-๗๗.
- ^๗ วิไลเลขา ถาวรชนสาร, รศ., และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗-๔๑.
- ^๘ วิไลเลขา ถาวรชนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๔๒-๔๖.
- ^๙ คู ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๑๔๐/๘๒-๑๐๒.
- ^{๑๐} ลำจุล ฮวบเจริญ, เกียรติพงศาวดารกรุงสุโขทัย (ฉบับแก้ไข ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๐), กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗-๑๘.
- ^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.
- ^{๑๒} ดนัย ไชยโยธา, ๕๓ พระมหากษัตริย์ไทย : ๕ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.
- ^{๑๓} ดนัย ไชยโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๒๔.
- ^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.
- ^{๑๕} Prince Dhani, "The Old Siamese Conception of the Monarchy," The Siam Society Fifty-fifth Anniversary Commemorative Publication : Selected Articles from the Siam Society Journal, Volume II, 1929-1953. (Bangkok, 1954), p. 162. ควอริช เวลส์ แต่ง กาญจนี สมเกียรติกุล ยูพา ชมจันทร์ แปล, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๙, หน้า ๒๒.

๑๖ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ, เอกสารการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ ๔, แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มปป., หน้า ๕๒.

๑๗ ดู วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๓.

๑๘ มัลลิกา มัสอูตี "ลักษณะการปกครองของไทย" ในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ ๑-๗, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๓๖๕.

๑๙ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๐-๕๑.

๒๐ จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, รศ., ดร., การเมืองการปกครองไทย จากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ, (กรุงเทพ-มหานคร : มายด์พับลิชชิง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

๒๑ <piyawatt.posterous.com/32239865> สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๗.๑๗ น.

๒๒ ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓. (มารดาบิทยาอมอนูเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ)

๒๓ จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, รศ., ดร., การเมืองการปกครองไทย จากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ, หน้า ๒๕.

๒๔ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๒.

๒๕ ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๕-๘๒.

๒๖ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, อ้างแล้ว.

๒๗ นवलจันทร์ ตูลารักษ์, ประวัติศาสตร์ : การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘๐.

๒๘ พระศรีสุธรรมเมธี (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), ป.ธ.๙, "อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ศึกษาเฉพาะกรณี : 'ไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา)', วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖, หน้า ๘๘, ๙๔.

๒๙ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๒.

๓๐ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๒๔.

๓๑ ณรงค์ พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๕.

๓๒ ดนัย ไชโยธธา, สังคมศึกษา ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๔.

๓๓ ดนัย ไชโยธธา, พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, หน้า ๑๒๓.

๓๔ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๗.

๓๕ ที. ปา. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๕.

๓๖ วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๔๓.

- ๓๗ วิลเลฆา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๕๗.
- ๓๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.
- ๓๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.
- ๔๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.
- ๔๑ เรื่องเดียวกัน, อ่างแล้ว.
- ๔๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.
- ๔๓ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๒๖.
- ๔๔ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๑, จุลยุทธการวงศ์ ความเรียง, ๒๕๑๒, หน้า ๘. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน
- ๔๕ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, พงศาวดารเหนือ, ๒๕๐๗, หน้า ๓๔. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗
- ๔๖ พระศรีสุธรรมเมธี (สุเทพ หุสฺสมโม), ป.ร.๙, "อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ศึกษาเฉพาะกรณี : ไตรภูมิพระร่วง (เดกมิกตา)" หน้า ๒๓๒.
- ๔๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.
- ๔๘ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๔๑-๔๒.
- ๔๙ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๔๖-๔๘, ๕๓ พระมหากษัตริย์ไทย : ๒ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ, หน้า ๒๗.
- ๕๐ เรื่องเดียวกัน, อ่างแล้ว.
- ๕๑ ดนัย ไชโยธธา, พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, หน้า ๑๒๓.
- ๕๒ ดนัย ไชโยธธา, ๕๓ พระมหากษัตริย์ไทย : ๒ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ, หน้า ๒๗.
- ๕๓ ดนัย ไชโยธธา, พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์, หน้า ๑๒๑.
- ๕๔ วิลเลฆา ถาวรธนสาร และคณะ, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, หน้า ๖๑.
- ๕๕ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๔๒.
- ๕๖ พระมหาเกษม หาสจิตโต (พยุ่ง), "อิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อศิลปวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า บทคัดย่อ, ๕๐-๕๐๔.
- ๕๗ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, ผศ., ดร., ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย, รายวิชา ส ๐๒๙, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.
- ๕๘ ดนัย ไชโยธธา, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า ๔๗.
- ๕๙ ดนัย ไชโยธธา, ๕๓ พระมหากษัตริย์ไทย : ๒ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ, หน้า ๒๗.

ไปเชิง...

ของกินบ่กินมันเนา
ของเก่าบ่เล่ามันลืม...

พระพุทธศาสนาประเทศกัมพูชา-เวียดนามใต้

ผศ.บรรจง ไสดาดี

พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (ปรัชญา)

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

มีแรงจูงใจสองประการที่ตัดสินใจเขียนบทความนี้คือ ประการแรกสืบเนื่องจากที่ได้พานิสิตระดับปริญญาโทสาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑-๓ ไปทัศนศึกษาที่ลาว-เวียดนาม พึ่งผ่านมาหยกๆ ทำให้นึกขึ้นได้ว่า เมื่อปลายปีที่แล้วก็เคยติดสอยห้อยตามคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ไปศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศกัมพูชา-เวียดนามใต้มาทีหนึ่ง จึงนำเอาสาระที่เคยสรุปไว้มาเรียบเรียงให้อ่านกัน ประการที่สองผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะเล่าเรื่องยาวยาวจากประสบการณ์ชีวิต ๒๐ กว่าปี ภายใต้กรอบรอบรั้ว มจร มาเล่าไว้เพื่อเกิดคุณประโยชน์ในอนาคตบ้าง โดยตั้งชื่อคอลัมน์ตามผลญาว่า "ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่เล่ามันลืม"

ผู้เขียนเคยไปประเทศเวียดนาม ๒ ครั้ง...

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๗ กันยายน - ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓ กับกลุ่มคณะผู้บริหาร มจร วิทยาเขตสุรินทร์

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๔-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ กับกลุ่มทัศนศึกษาของพระนิสิตปริญญาโท

ด้วยความที่ยังต้องประสบการณืกับงานเขียนและข้อจำกัดของข้อมูล อาจไม่สามารถนำพาผู้อ่านไปถึงสิ่งที่อยากให้เห็น หรือสื่อข้อเท็จจริงที่พบเห็นได้ไม่ตรง ไม่ครอบคลุม หาสาระอะไรไม่ได้ ในเบื้องต้นจึงขอโหลิในสิ่งบกพร่องผิดพลาดทุกประการ พึงตระหนักว่าอย่าจริงจังกับข้อความพวกนี้มากนัก เอาเป็นแต่เพียงว่าผู้เขียนมุ่งสะท้อนบางแง่มุมในมุมมองของผู้เขียนเอง

ในตอนแรกของบทความ “ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่เล่ามันลี้ม” นำเสนอตอน... “ไปบั้งพระพุทธรศาสนาประเทศกัมพูชา-เวียตนามได้” ซึ่งเริ่มต้นจากการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติงบประมาณ กำหนดให้คณะผู้บริหารคณาจารย์วิทยาเขตสุรินทร์ไปศึกษาดูงานที่ต่างประเทศ โดยงานนี้สำนักวิชาการเป็นเจ้าภาพหลัก การเดินทางครั้งนี้มีผู้บริหาร คณาจารย์ จำนวน ๒๔ รูป/คน ภายใต้การนำของพระธรรมโมลี ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขตสุรินทร์

โครงการศึกษาพระพุทธรศาสนาประเทศเพื่อนบ้านของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ระหว่างวันที่ ๒๗ กันยายน - ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓ มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ

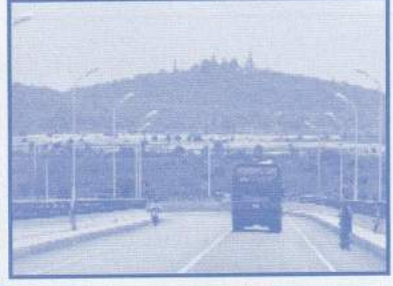
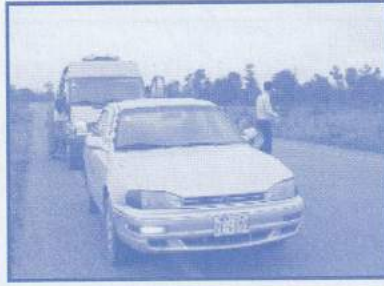
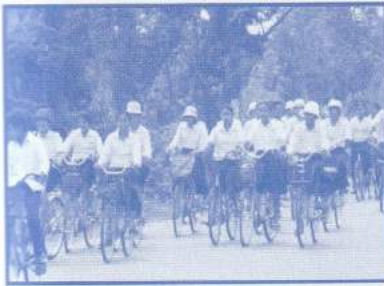
- ๑) เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านพระพุทธรศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีจากประเทศเพื่อนบ้าน
- ๒) เพื่อสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธรศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี
- ๓) เพื่อเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศเพื่อนบ้าน

นี่เป็นประสบการณ์ชีวิตครั้งแรกของผู้เขียนที่จะเดินทางเข้าประเทศกัมพูชาทะลุทะลวงถึงประเทศเวียตนาม...ทางภาคพื้นดิน โดยไม่ได้เหาะข้ามหัวใครไป การเดินทางในแต่ละวันมีเหตุการณ์อะไรบ้าง ได้พบเห็นสิ่งใด คุดเคียดแค่ไหน สะบักสะบอมเพียงใด จะเล่าให้ฟัง...

จันทร์ที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๓

เวลา ๐๔.๓๐ น. ออกเดินทางจากวัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์ ใช้เวลาประมาณสองชั่วโมงถึงจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า (SA - NGAM CHECK POINT) เขตอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เดินทางโดยรถตู้สองคันกับรถเก๋งอีกหนึ่งคันมุ่งสู่พนมเปญ แวะพักคั่นเพลที่ร้านอาหารอรุณรัส (ARUNRAS RESTAURANT) จังหวัดกัมปงทม (Kampong Thom) จากนั้นออกเดินทางต่อประมาณชั่วโมงเศษ คณะผู้นำทางพาแวะพักระหว่างทางที่ร้านอาหาร โลกสีเขียว (GREEN WORLD REATAURANT) จากนั้นก็ออกเดินทางต่อ

เวลาประมาณ ๑๔.๓๐ น. เดินทางถึงตัวเมืองกรุงพนมเปญ (PHNOM PENH) แต่กว่าจะเข้าถึงที่พักใช้เวลาเป็นชั่วโมงพักที่โรงแรมเอเชีย (ASIA HOTEL) ตอนเย็นพบปะคณะผู้บริหารเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายบ้านเมืองของประเทศกัมพูชา ณ ห้องประชุมของโรงแรมเอเชีย กรุงพนมเปญ ฟังการสรุปเกี่ยวกับข้อมูลทางศาสนา จากนั้นคณะผู้บริหารทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ความร่วมมือในการจัดการศึกษาสงฆ์ในอนาคต

สรุปสาระการเสวนาแลกเปลี่ยน

พระธรรมโมลี ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้แนะนำคณะผู้ร่วมเดินทาง และกล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางมาครั้งนี้ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีจากประเทศเพื่อนบ้าน ๒) เพื่อสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี และ ๓) เพื่อเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีผู้บริหารจากส่วนกลางและวิทยาเขต จำนวน ๒๔ รูป/คน

นายพลอกปาน (PHLOK PHAN) เลขาธิการกระทรวงศาสนาและวัฒนธรรม (Ministry of Cults and Religions) กล่าวต้อนรับ แนะนำคณะ และกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการพบปะครั้งนี้ ๔ ประการ คือ ๑) ต้องการความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนและร่วมมือด้านการศึกษา ๒) จุดประสงค์เพื่อสันติภาพในภูมิภาคนี้ ๓) ต้องการความสัมพันธ์ทางคณะสงฆ์และชาวพุทธ ทั้ง ๒ ประเทศ ๔) ต้องการแลกเปลี่ยนนิสิต การศึกษา และวัฒนธรรม

ต่อมาเวลา ๑๘.๓๐ น. เดินทางไปนมัสการถวายความเคารพสมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี นนท์ แงด สมเด็จพระสังฆนายกแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา อธิการบดี มหาวิทยาลัยพุทธสิกสกลวิทายาลัย พระสีหนุราช วัดปทุมวดีราชวราราม กรุงพนมเปญ คณะมหานิกาย การพบปะครั้งนี้เป็นลักษณะเยี่ยมชมกันมากกว่า ดังนั้นการเจรจาพูดคุยจึงเป็นการถามทุกข์สุขกันธรรมดา โดยพระสมเด็จพระสังฆนายกมีพระถ้อยคำดีต้อนรับคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และฝากข้อคิดไว้ว่า ๑) อยากให้มีความสัมพันธ์ ระหว่างคณะสงฆ์ทั้ง ๒ ประเทศ เพื่อความรุ่งเรืองพระพุทธศาสนาโดยการอุปถัมภ์การศึกษาให้กัน ๒) อยากให้ มจร ช่วยบรรเทาความจำเป็นของพระนิสิตกัมพูชา เช่น พาสปอร์ต วิชา.. เป็นต้น และ ๓) ฝากอยาก ได้กรฐิน จากเจ้าคณะจังหวัด สุรินทร์และชาวไทย อุปถัมภ์ อุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยสงฆ์ ใน Phnom Penh เวลา ๑๙.๒๐ กลับถึงที่พัก รับประทานอาหารเย็นที่โรงแรมเอเชีย พักผ่อน

อังคารที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๓

๐๗.๐๐ น. ออกเดินทางจากที่พัก โดยเปลี่ยนจากรถตู้เป็นรถบัสปรับอากาศชั้นสอง ใช้เวลาประมาณ ๑ ชม. จึงหลุดออกจากตัวเมืองกรุงพนมเปญ มุ่งหน้าสู่ชายแดนกัมพูชา-เวียดนาม เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เดินทางถึงด่านเดินเดื่อง แต่กว่าจะผ่านด่านนี้ไปได้ใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๒ ชั่วโมงครึ่ง ทั้งๆ ที่คณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มารอรับก็มองเห็นกันอยู่ไม่ไกลแต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้... ทำให้นึกถึงข้อดีของการดำรงชีวิตบนพื้นฐานระบบอุปถัมภ์ว่าบางครั้งบางคราวก็เกื้อกูลมนุษย์ได้ดีกว่ากฎระเบียบที่เข้มงวด การติดค้างอยู่ที่

ด้านล่างเลยเวลาเพลพระคุณเจ้ารอดชีวิตมือเพลวันนี้ได้เพราะข้าวจี่เวียดนามแท้ๆ ในการตรวจค้นของเจ้าหน้าที่เป็นไปอย่างละเมียดละไม ละเอียดลออ หลวงพี่กลางผู้นำทางชาวเวียดนามถูกซักถามมากมาย สถานการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดถึงความเท่าเทียมของมนุษย์... อุปกรณ์บางอย่างเจ้าหน้าที่ไม่อนุญาตให้นำเข้า เช่น คอมพิวเตอร์ของข้าพเจ้า เป็นต้น ต้องหิ้วกลับไปฝากไว้ที่ร้านอาหารในฝั่งกัมพูชาโดยไม่รู้ชะตากรรมว่ามันจะรอดถึงวันกลับมารับหรือเปล่าเพราะไม่มีคำมั่นสัญญาใดๆ ทั้งสิ้นนอกจากความไว้วางใจ..อย่างจำใจ! จวบจนเวลา ๑๒.๔๐ น. จึงหลุดจากด่านชายแดน เดินทางมาได้หน่อยหนึ่งก็แวะพักรับประทานอาหารเที่ยงที่ร้านอาหาร TRA SU ใกล้ๆ กับด่านชายแดน

จากนั้นก็ออกเดินทางต่อบนเส้นทางทหารจากรที่แอ๊ด ด้วยความเก็บกด โดยไม่มีการจอดระหว่างทางให้ผ่อนคลายได้เลย ผ่านเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองอันยาง (An Giang) เมืองลองเซียง (Long Xuyen) พอจะมีช่องว่างได้ลงรถบ้างตอนที่รถบัสขึ้นเรือข้ามฟากที่ทำเรือย่าเก่า (KINH CHOA QUY KHACH) เมือง Pha Vam Cong) จากนั้นก็นั่งรถไปยังเมืองซาเด็ค (Sa Dec) ซึ่งเป็นเมืองที่มีการทำอิฐมาก ประชากรไม่หนาแน่นเท่ากับเมืองที่ผ่านๆ ผ่านเมืองวิญลอง (Vinh Long) เมืองมีความเป็นระเบียบ มีการจราจรที่ดี จนกระทั่งเวลา ๑๕.๑๕ น. ถึงจังหวัดตราวิญ (Tra Vinh) พบว่าผู้บริหารเจ้าหน้าที่ทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์มารอให้การต้อนรับที่โรงแรม CUU LONG HOTEL แต่ยังไม่ทันต้องเก็บสัมภาระเข้าที่พัก ก็ถูกเชิญไปร่วมรับประทานอาหารภายในโรงแรมโดยมีคณะผู้บริหารเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ทาจ ยื่อ ประธานรณฆเรตตุมิเวียดนาม, คิมสองอัน ประธานคณะชนชาติเวียดนาม, ทาจ สวง รองนายกรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว, ทาจ มินหมัน อดีตผู้อำนวยการศาสนาแห่งชาติ ให้การต้อนรับและร่วมรับประทานอาหารเย็น ส่วนผู้บริหารฝ่ายคณะสงฆ์ มีพระอาจารย์ ฉาง ชกชาน ประธานคณะมนตรีสงฆ์ประเทศเวียดนาม, ฉาง ออง เจ้าคณะจังหวัดตราวิน, เย็บตีย รองคณะมนตรีสงฆ์ ให้การต้อนรับ ต่อจากนั้นเดินทางไปถวายพระไตรปิฎกและร่วมเสวนาอย่างเป็นทางการในการมาจังหวัดตราวิญ

เวลา ๒๐.๕๐ น. เดินทางถึงวัด โทธสภาราษำกัมปง (วัด โทธสภาราษำกำบัง) คณะผู้บริหารคณาจารย์ จาก ประเทศไทยได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ จากนั้นก็เข้าสู่กิจกรรมพุทธศาสนสัมพันธ์ ผู้บริหารทั้งสองฝ่ายได้แนะนำคณะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลทางพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ความร่วมมือในการจัดการศึกษาสงฆ์ในอนาคต เช่น การส่งนิสิตไปศึกษาต่อ การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ เป็นต้น และถวายพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้กับเจ้าอาวาสวัดกัมปง โทธสภาราษำ และมอบของที่ระลึก ๒๓.๑๕ น. กลับที่พัก

สรุปสาระการเสวนาแลกเปลี่ยน

● พระจันทสิริ ทัช-สุขสานต์ ประธานคณะสังฆมนตรีพุทธศาสนาจังหวัดรองเจ้าคณะจังหวัด พุทธศาสนา มหานิกายเขมร จังหวัด ตราวิญ กล่าวต้อนรับ แนะนำคณะผู้บริหารทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศาสนาและการศึกษาในจังหวัดตราวิญ สรุปได้ว่า

- ตราวิญเป็นจังหวัดหนึ่งสถิตอยู่ในภูมิภาคทุ่งราบทะเลแม่น้ำโขง มีพื้นดินธรรมชาติ ๒,๒๙๒ ตารางกิโลเมตร มีจำนวนประชากร รวมกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน มี ๘ ศาสนา คือ พุทธศาสนา กาทอลิก ขาวดี เกาใต้ อิสลาม สมาคมพุทธศาสนิก และศาสนาจตุคัม

- สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองตราวิญมีคณะสงฆ์ ๒ นิกาย คือ คณะมหายาน กับ คณะมหานิกายกายเขมร มีวัด ๒๓๑ วัด มีพระสงฆ์จำนวน ๑,๖๔๐ รูป คณะมหานิกายเขมร มีวัดจำนวน ๑๔๑ วัด มีพระสงฆ์จำนวน ๓,๒๑๙ รูป ซึ่งจำแนกเป็นพระอุปัชฌาย์ ๑๖ รูป พระมหา ๔๖ รูป พระภิกษุ ๑,๕๐๕ รูป และสามเณร ๑,๖๐๕ องค์ ส่วนคณะมหายาน มี ๙๐ วัด มีพระ ๔๒๑ องค์ ๑ วัดวาอารามมีการขยายและเจริญรุ่งเรืองขึ้น ส่วนความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ จังหวัดได้พยายามวางนโยบาย สร้างความ

มั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคม กำจัดความอดอยาก บรรเทาความยากจน และพัฒนาจิตใจ เพื่อความสันติสุขของประชาชน

ภารกิจการบริหารคณะสงฆ์ ในระดับจังหวัดมีคณะอภิบาลพุทธศาสนา ระดับอำเภอมีคณะผู้แทนพุทธศาสนามาตรฐานงานพุทธศาสนา สำหรับพระพุทธศาสนาคณะมหานิกายแจมร้ออยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าคณะจังหวัด การสร้างความเข้มแข็งในสังคมพุทธศาสนา มีการจัดตั้งสมาคมพระสงฆ์สามัคคีรักชาติ เพื่อผนึกกำลังความสามัคคีของพระสงฆ์ พุทธบริษัท รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของชาติ และประพฤติตามธรรมวินัย กฎ ระเบียบของประเทศชาติ ฯ

ภารกิจด้านการศึกษาอบรม นอกเหนือจากการแนะนำสั่งสอนให้พุทธบริษัทประพฤติดี รักษาขนบธรรมเนียมที่ดีงาม เปิดโรงเรียนอักษรแจมร้อสำหรับลูกแจมร้อเรียน และเปิดโรงเรียนธรรมวินัยแผนกบาลี สำหรับพระสงฆ์ เป็นต้นแล้ว ยังได้สนับสนุนส่งเสริมพระสงฆ์ไปศึกษาต่างประเทศ กล่าวเฉพาะที่ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แห่งราชอาณาจักรไทย ในช่วง ๕-๖ ปีที่ผ่านมา มีประมาณ ๖๐ รูป ในจำนวนดังกล่าวนี้สำเร็จพุทธศาสตรบัณฑิตแล้ว ๒ รูป และกำลังศึกษา ๕๘ รูป สำหรับบัณฑิตที่จบแล้วได้กลับมาช่วยบำเพ็ญการงานพุทธศาสนา

ภารกิจด้านปลูกฝังกิจกรรมสังคม วัดแจมร้อเป็นศูนย์กลางการปลูกฝังวัฒนธรรม (มีชมรมนทลว็บะชรรม) เช่น สถานที่อ่านหนังสือ วิทยุกระจายเสียง เพลงปี่พาทย์ ระบำกลองยาว ระบำฉิ่งเกวบาง วัดเป็นศูนย์กลางคิดประดิษฐ์นาโบราณ บางวัดรัฐได้รับรองเป็นเปดิกภัณฑ์ สถาปัตยกรรม ระดับชาติ (มรดกโลก) เป็นต้น นอกจากนี้วัดเป็นสถานที่ทำบุญในวันสำคัญๆ จัดกิจกรรมแข่งเรือ แข่งวอลเลย์บอล ร้องรำทำเพลง รักษาประเพณี วัดที่มีชื่อเสียงด้านนี้ได้แก่ วัดอังกัรราชบุรี (ANGKOR RIECH BOWREY) วัดโพธิศาลราชกำบาง วัดพะนอนโดง วัดกำปงจรี เป็นต้น สำหรับวัดอังกัรราชบุรี กระทบวงวัฒนธรรมกีฬาและการท่องเที่ยว ถวายเงิน ๕๐๐ ล้านบาท เพื่อซ่อมแซมพระวิหาร และบรรดาวัดต่างๆ คณะกรรมการประชาชนจังหวัดถวายเงินสำหรับก่อสร้างกุฎิ ศาลา ที่เสียหายในสมัยสงคราม ฯ

● พระธรรมโมลี ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ได้แนะนำคณะผู้บริหาร คณาจารย์ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาครั้งนี้ และเสวนาแลกเปลี่ยนทัศนะทางพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ...มีความรู้สึกยินดีและขอบคุณที่ทำให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น ในการเดินทางมาครั้งนี้ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ตามโครงการฯ แล้ว ประการสำคัญคือ การได้สร้างมิตรภาพระหว่างบุคลากรทางพุทธศาสนาทั้งสองประเทศให้แน่นแฟ้น และคาดหวังว่าการพบปะครั้งนี้จะเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่พัฒนาการที่ดี สร้างความมั่นคงเข้มแข็งแห่งพระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้สืบไปในอนาคต

เวลา ๒๔.๐๐ น. เดินทางกลับถึงที่พัก ก็จะนอนให้หายเหนื่อยหายเพลียจากการเดินทางที่แสนทรหดของวันนี้ แต่จำเป็นจำใจต้องเดินทางไปบ้านหลวงที่ทุ่งกลางตามคำร้องขอและรับปากท่านไว้แล้วเมื่อตอนกลางวัน ซึ่งมีผู้ร่วมเดินทาง ๔ คน ประกอบด้วย ศศ.ทวิศักดิ์ อ. เศรษฐพร พระงูกลาง และผู้เขียนเดินทางโดยรถแท็กซี่จากโรงแรมที่พัก ใช้เวลาประมาณ ๔๕ นาที ถึงหมู่บ้าน แปลกใจมากที่ชาวบ้านยังเผื่อรอต้อนรับแม้จะดึกมากแล้ว กิจกรรมในการพบปะกับชาวบ้านคือกินข้าว เสวนาเป็นภาษาเขมร ได้พบเห็นวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวบ้านสุดคุ้มความเหนื่อยหน่ายทั้งหลายหายไป ทำให้รำลึกได้ว่าการที่คนๆ หนึ่งเดินทางดั้นด้นออกจากบ้านเสี่ยงโชคชะตาแล้วแต่ฟ้าจะลิขิต เมื่อกลับมาเขาเป็นคนที่มีความหมายมีความสำคัญสำหรับชุมชน เสมือนหนึ่งเขาคือตัวแทนของชุมชน ทุกคนหวังใยเขาและเขาก็หวังใยชุมชน คนคนนั้นคือท่านงูกลาง มีข้อความจริงบางอย่างที่สะท้อนลักษณะของคนที่มีค่านิยมชีวิตบนเปลือกโลกนี้ ลักษณะของคนที่มีความรักในถิ่นเกิดเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวตะวันออกที่ได้รับการปลูกฝังกันมานาน แม้ปัจจุบันก็ยังเป็นความศิวีโลซ์ซ์ของชาวตะวันออก ดังนั้นใครก็ตามที่เกิดและดำเนินชีวิตในภูมิภาคนี้ก็มักจะมีความรู้สึกเช่นนี้ เวลา ๐๒.๔๕ กลับถึงที่พัก ความเหน็ดเหนื่อยกลับมากอบงำอีกรอบ...เหนื่อยมาก...

ภาพรวมวันนี้เส้นทางที่แคบและคับคั่งไปด้วยการสัญจรและการตรวจคนเข้าเมืองที่ยากจะคาดเดา เวลาจึงคลาดเคลื่อนมาก กิจกรรมปฏิสัมพันธ์จึงถูกทอนลงไป แต่อย่างไรก็ทำให้มองเห็นจิตใจของเจ้าภาพที่เปี่ยมไปด้วยความยินดีที่จะต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองจากประเทศไทย ความรู้สึกนึกคิดในวันนี้ ความอยากเป็นมิตรบนรอยร้าวทางประวัติศาสตร์ การที่ต้องเป็นคู่แข่งแข่งแย้งชิงทรัพยากรบนเปลือกโลกเพื่อความอยู่รอด...มิตรภาพจักพัฒนาไปในรูปแบบใด โอกาสพื้นคัวของศาสนาพุทธในประเทศนี้มีอย่างน้อยเพียงใด แต่เท่าที่เห็นการให้ความสนใจต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาของทุกภาคส่วนก็ทำให้อนุমানได้ว่าพระพุทธศาสนายังมีความหมายต่อชาวเวียคนามได้อยู่มาก สำหรับภาพรวมของวันนี้งานนี้เหนื่อยมากมากเหนื่อยจากการเดินทางที่ทรหด เหนื่อยกับกิจกรรมที่กระชั้นชิด เหนื่อยกับความรู้สึกของตนเอง

พุทธที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓

ตั้งแต่เช้ารีบไปถ่ายภาพที่วัดโพธิสาราชกัมปงกับ ศศ.ทวิศักดิ์ แล้วกลับมารับประทานอาหารที่โรงแรม เวลา ๐๗.๕๘ น. ออกเดินทางจากจังหวัดตราวิญไปจังหวัดกึ่งเทอ (Can Tro) ผ่านเมืองวินห์ลอง ถนนช่วงวินห์ลอง-กึ่งเทอ เป็นถนนที่ดีที่สุด เท่าที่ได้พบเห็นในการเดินทางครั้งนี้ เวลา ๑๐.๐๐ น. เดินทางถึงจังหวัดกึ่งเทอ จากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดโพธิสัตว์สำโรง (ห่างจากกรุงกึ่งเทอประมาณ ๕๐ ก.ม.) ถึงวัดประมาณเวลา ๑๑.๐๐ น. เจ้าหน้าที่รัฐ คณะผู้บริหาร คณาจารย์และพระนิสิตมหาวิทยาลัยสงฆ์จังหวัดกึ่งเทอ และประชาชนทั่วไป มาให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นและเป็นเกียรติเช่นเดียวกับที่เมืองตราวิญ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาให้การต้อนรับ ได้แก่ เลอซองเอียง รองนายกรัฐมนตรีกระทรวงศาสนา, ลีชิน รองนายกรัฐมนตรีกระทรวงชนชาติเวียดนาม ส่วนผู้บริหารฝ่ายคณะสงฆ์ ได้แก่ พระยันเหยือง อธิการบดีมหาวิทยาลัย พระดาวฮือ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัย, พระลิมบีล เลขานุการมหาวิทยาลัย จากนั้นผู้บริหารทั้งสองฝ่ายได้แนะนำคณะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ความร่วมมือในการจัดการศึกษาสงฆ์ในอนาคต เช่น การส่งนิสิตไปศึกษาต่อ การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ เป็นต้น และมอบของที่ระลึก

เนื่องจากเวลาล่วงเลยตามกำหนดการกิจกรรมปฏิสัมพันธ์จึงค่อนข้างจะรวบรัดแต่ก็เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดีและได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของทั้งสองฝ่าย จากนั้นเดินทางไปฉันทเพล ณ ร้านอาหารนอกมหาวิทยาลัย ซึ่งทางราชการของเมืองให้การต้อนรับเป็นพิเศษ หลังจากนั้นเดินทางเข้าที่พักโรงแรมคิมโธ (KIMTHO HOTEL) ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เมื่อเอาสัมภาระเข้าที่พักเรียบร้อยแล้ว เวลา ๑๔.๔๕ น. ได้พบปะเจ้าหน้าที่รัฐจังหวัดกึ่งเทอ ประมาณ ๒๐ นาที โดยมีนายทัง มิญ มีน สมาชิกคณะกรรมการ แนวร่วมมาตุภูมิเวียดนาม มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ณ ห้องประชุมของโรงแรม

สรุปสาระการเสวนาแลกเปลี่ยน....

- พระยันทวีพงษ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์กรุงกึ่งเทอ เป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยสงฆ์กรุงกึ่งเทอ ได้แนะนำเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิตของมหาวิทยาลัยฯ จากนั้นได้กล่าวต้อนรับคณะผู้บริหารจากประเทศไทยเป็นภาษาเวียดนาม โดยมีท่านกงกลางเป็นล่ามแปล สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาที่กรุงกึ่งเทอมีนิสิตจำนวน ๖๒ รูป/คน (พระ ๔๗ รูป ชาย ๕ คน หญิง ๑๐ คน) คณาจารย์จำนวน ๒๕ รูป/คน (พระ ๑๒ รูป คฤหัสถ์ ๑๓ คน ผู้หญิง ๕ คน มาจากตัวส่วนกลาง ๓ คน) มีการเรียนการสอนรายวิชาทั้งหมด ๑๒ รายวิชา ได้แก่ วิชาสันสกฤต วิทยาศาสตร์ เคมีศาสตร์ สังคมวิทยา มนุษย์ศาสตร์ กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ พุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนamahayan ปรัชญา ปรัชญาการเมือง หลักสูตรใช้เวลาเรียน ๑๖ สัปดาห์ในการสอนแต่ละวิชา งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ๗ หมื่น โกงูกำลังดำเนินการก่อสร้างที่แห่งใหม่สถานที่ ๑๕๐ ไร่ในกรุงกึ่งเทอ (ปัจจุบันใช้วัดโพธิสัตว์สำโรงเป็นสถานที่ศึกษามีอาคารเรียนจำนวน ๒ หลัง) โดยมีคณะมนตรีสงฆ์จำนวน ๒๔ รูปเป็นคณะผู้บริหาร เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณและอุปกรณ์การเรียนการสอน อาคารสถานที่ ในอนาคต ยอยากจะทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จึงคิดว่าจะมีการส่งนิสิตเดินทางไปศึกษายังประเทศไทย มีการตั้งศูนย์ทำงานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่กรุงไซ่ง่อน น่าจะมีความร่วมมือทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับรัฐบาล คณะมนตรีสงฆ์ทุกรูป และนิสิต มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

- พระธรรมโมลี ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาครั้งนี้ และเสวนาแลกเปลี่ยนสรุปได้ว่า การเดินทางมาในครั้งนี้เน้นความเป็นที่เป็นนื่อง ความรู้จักมักคุ้น การแลกเปลี่ยนทางการศึกษา ความร่วมมือทางวิชาการ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนนิสิตระหว่างประเทศทั้งสอง

ในการพบปะเสวนากับเจ้าหน้าที่รัฐ ๒ ท่าน ที่โรงแรม พระธรรมโมลิกล่าว้ำให้เห็นความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศทั้งสอง และขอบคุณที่ทางการเวียดนามได้ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น และรู้สึกเป็นบุญคุณต่อกัน จึงขอเชิญให้ผู้บริหารของเวียดนามเดินทางไปเยี่ยมเยือนที่ประเทศไทย เพื่อจะได้ต้อนรับเป็นการตอบแทนบ้าง

- นายลีชิน รัฐมนตรีกระทรวงชันชาติ (ชนเผ่าเชื้อชาติ) นายเอียง รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ เป็นสมาชิกจากส่วนกลางให้มาต้อนรับ ได้กล่าวว่า มีหลายกระทรวงที่มีความเกี่ยวข้องกับงานครั้งนี้ แต่ไม่ได้มาต้อนรับที่ตรงนี้แต่ก็ได้ทำหนังสือยืนยันไว้แล้วที่วัด โพธิสัตว์สำโรงและได้ร่วมต้อนรับที่นั่นพร้อมรับประทานอาหารเที่ยงด้วยกันพร้อมประสานเรื่องที่พักให้ ขออภัยที่ทำให้ไม่ได้รับความสะดวก ด้วยเวลากระชั้นชิด มีเหตุการณ์บางอย่างทำให้ล่าช้า ตอนเช้าอธิการบดีของมหาวิทยาลัยสงฆ์กรุงกึ่งเทอก็ได้ชี้แจงไป

หนึ่งคืนกับหนึ่งวันครึ่งสำหรับชีวิตในเวียดนาม เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการนั่งรถ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์มีแต่ความเร่งรีบ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพการจราจรที่หนาแน่นทำให้การเดินทางล่าช้าเลยเวลาตามกำหนดไปมาก กำหนดการของกิจกรรมต่างๆ จึงย่นย่อและรีบเร่ง ตั้งแต่เหยียบย่างเข้าสู่เวียดนามมาก็มีช่วงเย็นของวันนี้แหละที่ได้พักผ่อนเต็มอิ่มเป็นครั้งแรก มีเวลาได้เดินเที่ยวชมตลาด ช้อปปิงซื้อของฝาก ท่องราตรี รับประทานอาหารเย็น ล่องเรือในน่านน้ำดูแสงสีในยามค่ำคืนและเที่ยวชมบ้านเมืองในยามราตรี... กับคณะประกอบด้วย อ. ประสงค์ ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนา อ.ธนู รองผอ.สำนักวิชาการ ผศ.ทวีศักดิ์ หัวหน้าสาขาวิชาฯ อ.สมหมาย หน.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ คุณวิโรจน์ เจ้าหน้าที่โสตและผู้เขียน เพียงโปรแกรมของวันนี้วันเดียวคณะสำรวจของราชมงคลหลายล้านดวง เพราะแต่ละท่านไม่อาจคาดได้ว่าต่อไปข้างหน้าจะยังมีจังหวะให้เราได้อ่านคลายอีกหรือไม่ ความไม่สามารถสื่อสารกันรู้เรื่อง ความหวุ่นเกรงต่อระบบกฎหมาย บทเรียนที่เผชิญกับการผ่านด่านที่แสนยากเย็นของเมื่อวาน... ความที่ไม่อาจหยั่งถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้คน การจราจรที่คับคั่งบนถนนที่คับแคบตลอดเส้นทางของการเดินทางแสนจะทารุณต่อความรู้สึกในการเดินทาง... (คำว่าขับรถกินลมชมวิวเอามาใช้ที่นี่ไม่ได้) ทั้งหมดทำให้เราระมัดระวังตัวอย่างมาก เมื่อได้หยุดพักเสียบ้าง ทุกคนจึงอุปโลบล่อย... กอรปกับเมืองนี้เมืองเดียวที่มีถนนหนทางดูเป็นระเบียบกว้างขวางกว่าที่อื่นๆ เท่าที่พบเห็น กึ่งเทอจึงเป็นเมืองที่น่าอยู่สำหรับคนหลายๆ คน

ข้อคิดเห็นเย็นวันนี้

กำหนดการไม่ค่อยยืดหยุ่น เมื่อเดินทางไปถึงก็เข้าพิธีการต้อนรับที่ ทำให้มีความรู้สึกที่ไม่มีช่องให้ผ่อนคลาย (สาเหตุน่าจะเกิดจากข้อจำกัดทางภาษาสื่อสาร...อ่านใจกันไม่ออก) เป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนสำหรับการแสวงหาแนวร่วม สร้างเครือข่าย หรือการขยายส่วนงานออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน? สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงคือการเข้าไปดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ต้องทำภายใต้เงื่อนไขอำนาจรัฐ (ถ้าทางเจ้าภาพเชิญมาจะเดินทางเข้าไปได้ง่ายกว่าการทำเรื่องไปจากประเทศไทย) ความสัมพันธ์ทางงานวิจัยจะมีความเป็นไปได้เพียงใด โอกาสที่พอมิ และน่าจะคล่องตัวกว่า สำหรับแนวคิดที่ต้องการขยายพรมแดนขององค์กร...ต้องพยายามหาช่องทางในการประสานสัมพันธ์ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบช่องทาง ความด้อยทางภาษาทำให้เราขาดต่อการสื่อสาร ช่องทางแห่งการสื่อความคิดเห็นจึงจำเป็นต้องใช้เวลาให้มากกว่านี้ เมื่อเวลาจำกัดทุกอย่างดูติดตัน

เกร็ดความคิด

ที่เมืองไทยเราอาจคุ้นชินกับความอิสระเสรีจนคิดเป็นนิสัย อยากจะพูดอะไรก็พูด อยากจะทำอะไรก็ทำ...ถ้าไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นจนเกินขอบเขตก็พอให้อภัยกันได้ แต่ที่เวียดนามในโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์...คาดเดาไม่ถูกว่าจะเกิดผลอย่างไรกับชีวิตหากเราทำผิดพลาดไป ทุกคนจึงต้องสำเหนียกและระวังตัวอยู่เสมอ อย่าเป็นคนช่างคิด ช่างพูด ช่างเจรจาจนเกินไป คำว่า “เสรีภาพ” มันก็อาจมีคุณค่าและความหมายในตัวเอง แต่มันก็อาจไม่สำคัญไปกว่าชีวิต...

กิจกรรมวันนี้มีหลายอย่างที่อยากรู้อยากทราบเกี่ยวกับประเทศเวียดนาม ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตของผู้คน กิจกรรมพระพุทธศาสนา ความเจ็บปวดจากสงคราม... ฯลฯ แต่ไม่อาจทำเช่นนั้นได้... ทำให้หันกลับมาทบทวนความคิดอ่านของตนเองว่า มนุษย์เราที่แปลกๆทำไมจึงอยากรู้อยากเห็นไปเสียทุกอย่าง พยายามเสาะแสวงหาโน่นนี่นั่นอยู่เสมออย่างไม่รู้จักสิ้น ความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์จะไปสิ้นสุดตรงไหน?

พฤหัสบดีที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓

เช้าวันนี้สดชื่นแจ่มใสมากเพราะได้พักผ่อนเต็มที่ ตอนเช้ามีเวลาเดินชมตลาดยามเช้าที่อยู่ติดกับโรงแรมที่พัก ชีวิตพ่อค้าแม่ขายก็คล้ายๆ กับเมืองไทย เป็นตลาดที่มีชีวิตชีวาผู้ซื้อกับผู้ขายเจรจาต่อรองราคากันได้ ไม่เหมือนตลาดใหม่ในห้างสรรพสินค้าที่มาจากแถบตะวันตกที่มีการกำหนดราคาซื้อขายตายตัว ผู้ซื้อกับผู้ขายไม่มีปฏิสัมพันธ์ใดๆ ต่อกัน เวลา ๐๗.๐๐ น. ออกเดินทางจากจังหวัดกึ่งเทอ ผ่านเมืองโทตโนต (Thot not) เมืองลองเซียง (Long Xuyen) เมืองอันยาง (An Giang) เวลา ๑๐.๓๘ น. ถึงร้านอาหาร TRA SU แวะพักผ่อนเพล ร้านนี้มีความหมายเพราะเป็นร้านอาหารมื้อแรกและมื้อสุดท้ายในเวียดนาม จากนั้นเดินทางถึงด่านพรมแดนเดินเคื่องที่สร้างความชอกช้ำในคอนมา แต่แปลกกลับใช้เวลาไม่นานไม่ถึงชั่วโมงก็เดินทางต่อได้...เข้ายากออกง่าย... ลาก่อนเวียดนามถ้ามีวาสนาคงได้มาอีก...

เมื่อผ่านด่านได้แล้วก็ไม่ลืมของฝากคือ โน้ตบุ๊กที่ฝากไว้โรงแรมก่อนข้ามแดน เจ้าของโรงเตี๊ยมเขาไม่เรียกร้องเอาอะไร แต่เราก็ให้เป็นสินน้ำใจตามความเหมาะสม เวลา ๑๒.๔๐ น. ออกเดินทางจากด่านชายแดน ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมงถึงกรุงพนมเปญ กิจกรรมแรกซึ่งเป็นภารกิจสุดท้ายของการเดินทางมาต่างประเทศในครั้งนี้คือการพบปะเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิตที่พุทธสิกสาคลวิทยาลัยพระสีหมนีราชา (PREAH SIHAMUNIRAJA BUDDHIST UNIVERSITY) ณ วัดสวายปอยแป ซึ่งนำโดย นายนาคสุชา (H.E.NAK SOKHA) ผู้ช่วยเลขานุการกระทรวงศาสนาและวัฒนธรรมประเทศกัมพูชา ผู้บริหารทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลทางพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ความร่วมมือในการจัดการศึกษาสงฆ์ในอนาคต ตลอดจนความสัมพันธ์ด้านนิสิตและมอของที่ระลึก สังเกตว่าบรรยากาศของการพบปะเน้นปฏิสัมพันธ์ด้านมิตรภาพ การเคารพและกล่าวถึงวิชาการ ไม่ต้องใช้ลุ่มแปด

ต่อมาเวลา ๑๖.๕๐ น. เข้าชมพิพิธภัณฑ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ตุลสเลง (Tuols Ieng Genocide Museum) ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทรมานกรรมนักโทษทางการเมืองยุคเขมรแดง ก่อนนำไปฆ่าทิ้ง กะโหลกศรีษะมนุษย์และสถานที่แห่งนี้เป็นอนุสรณ์สถาน สะท้อนเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ดำรงสุดขีด มันทำให้เกิดความคิดอ่านมากมายเหลือพรรณนา... อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างทำให้มนุษย์เบียดเบียนฆ่ากันอย่างหฤโหด ว่ากันว่าสถานการณ์นี้ดำเนินอยู่ประมาณสามสี่ปีชาวกัมพูชาถูกประหารหลายล้านคน สิ่งเดือนใจที่สะท้อนใจเหล่านี้เกิดได้อย่างไร... ไหนบอกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ! หรือว่านรกกับสวรรค์มันคนละโลกเดียวกัน โจรกับพระอรหันต์เป็นคนละคนเดียวกัน ก็ได้แต่ภาวนาในใจว่าเรื่องเช่นนี้คงไม่เกิดขึ้นกับมนุษย์บนเปลือกโลกอีก...

กลับมาพักที่โรงแรมเอเชีย หลังอาหารเย็นออกสำรวจและเก็บข้อมูลยามราตรีท่ามกลางสายฝนโปรยปราย... ภาพรวมของวันนี้ก็ยังเป็นวันแห่งการเดินทางที่ทรหดเช่นเคย ใช้เวลาประมาณ ๑๑ ชั่วโมง อยู่บนรถ จะได้ลงจากรถบ้างก็ตอนแวะเอาของเสียออกจากร่างกายซึ่งเพียงครั้งเดียวตลอดการเดินทาง และช่วงหยุดพักรับประทานอาหารใกล้จุดผ่านแดน

ศุกร์ที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓

เวลา ๐๕.๐๐ น. ออกเดินทางจากพนมเปญ โดยเปลี่ยนเป็นรถตู้ ๒ คันรถเก่งอีกหนึ่งคันสำหรับพระธรรมโมลี รองอธิการ เหมือนขามาแวะฉันเช้าที่ร้านอรุณรัศ จังหวัดกัมปงทม เวลา ๐๕.๓๐ น. ถึงจังหวัดเสียมเรียบ (Siem Reap) เข้าที่พักชั่วคราว เป็นบ้านของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ใจบุญท่านหนึ่ง ฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้บันทึกเทปรองอธิการเกี่ยวกับการเดินทางมาในครั้งนี้เสร็จแล้วฉันเพลที่นั่น ส่วนภรรยาไปรับประทานที่ร้านอาหารข้างนอก เวลา ๑๒.๕๐ น. ออกเดินทางไปที่ทัศนศึกษาปราสาทนครวัด ร่องรอยอารยธรรมขอมที่มีพื้นฐานความเชื่อในศาสนาฮินดูนิกายวิษณุ ที่เริ่มสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ประมาณ พ.ศ.๑๖๕๖-๑๖๙๑ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์อันยิ่งใหญ่บนเปลือกโลกแห่งภูมิภาคนี้ จากนั้นเดินทางไปที่นครธมซึ่งอยู่ห่างนครวัดไม่ถึงสิบกิโลเมตร ซึ่งสถานที่แห่งนี้เป็นอารยธรรมขอมที่มีพื้นฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนาพยาน ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประมาณ พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๒ มีปราสาทต่างๆ หลายปราสาทในนครนี้แต่น่าเสียดายที่เข้าชมได้เพียงปราสาทพายนเท่านั้นเวลาไม่พอที่จะได้ชมปราสาทอื่นๆ นครธม ถือเป็นอารยธรรมขอมยิ่งใหญ่ช่วงสุดท้ายก่อนที่กลุ่มคนไทยจะมาสร้างความยิ่งใหญ่ขึ้นแทนในเวลาต่อมา

ออกเดินทางจากปราสาทพายน เวลา ๑๕.๓๐ น. ระหว่างนั่งรถเดินทางกลับประเทศไทยได้พบเห็นความยิ่งใหญ่อลังการของปราสาทขอมตามรายทาง และนี่เป็นช่วงสุดท้ายของการเดินทางในต่างประเทศครั้งนี้ เวลา ๑๗.๑๕ น. ถึงจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า แวะซื้อสินค้าที่ตลาดแล้วออกเดินทางกลับสุรินทร์

ไม่อาจสรุปได้ว่าความเหนื่อยล้าตลอด ๕ วันมันมีความหมายเพียงใด...ใครจะรู้ว่า...นี่คือเมล็ดพันธุ์แห่งสันติภาพ ภาวศราภในภูมิภาคนี้บนพื้นฐานแห่งพุทธธรรม

บางมุมมองของชีวิตชาวกัมพูชา-เวียดนาม

- ดูเหมือนว่าความจำเป็นของชีวิตชาวเวียดนามได้และชาวกัมพูชามุ่งไปในด้านการแสวงหาเพื่อปากท้องเสียมากกว่ากิจกรรมด้านอื่น จึงมักพบว่าคนแก่ และหนุ่มสาวชาวเวียดนาม เร่งทำงานกันอย่างขมุกขมัวเพื่อชีวิตรอด ต่างกับประชาชนคนหนุ่มสาวไทยที่มีเวลาในการพบปะสนทนา นั่งดื่ม เสวนาแลกเปลี่ยน นินทา แฉงตัว อาจเป็นเพราะว่าสังคมไทยผ่านจุดความยุ่งยากที่วุ่นวายไปแล้ว มีข้อจำกัดด้านนี้น้อยกว่า
- ศาสนาตามทีรายงานที่ตราวิทยาศาสตร์ “เกาใต้” เป็นลัทธิกึ่งการเมือง ผสมผสานกันระหว่าง พุทธศาสนา เต๋า ขงจื้อ และคริสต์ศาสนา เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๒...เป็นลัทธิสำคัญที่ทำให้เกิดชาตินิยมของเวียดนาม มีการจัดตั้งอย่างพรรคการเมือง มีโป๊ปและคณะนักบวชของตนเอง ดำเนินการต่อต้านฝรั่งเศส และต่อมาต่อต้านโงดinhห์เดียม ใน พ.ศ.๒๔๕๗ มีศาสนิกราว ๑๕๐,๐๐๐ คน แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ ประมาณว่ามีสาวก ๑ ถึง ๒ ล้านคน
- “หัวเหา” (หัวเหา) เป็นลัทธิอิสระของพวกหัวรุนแรง แต่อิงพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ผู้ตั้งเป็นชายหนุ่มชื่อโรคและมักถูกคนเรียกว่าเป็นหมอมืดและเป็นพระเสียดิ...พวกหัวเหามีกองทัพของตนเอง ต่อต้านทั้งฝรั่งเศสและโงดinhห์เดียม เมื่อโงดinhห์เดียมขึ้นครองอำนาจแล้ว ได้จับแม่ทัพของหัวเหาประหารชีวิตเสียใน พ.ศ.๒๕๐๗ ลัทธินี้อ้างว่าตนเองมีศาสนิกถึง ๒ ล้านคน ทั้งหัวเหาและเกาใต้ จำกัดตัวอยู่ในเวียดนามภาคใต้ โดยเฉพาะแถบโคชินจีนเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับคาทอลิก (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๓๑ : ๕๕๑) ปัจจุบันลัทธินี้ยังมีการเผยแพร่และมีอิทธิพลต่อศาสนิก ซึ่งเลขานุการกระทรวงศาสนาและวัฒนธรรมของกัมพูชากล่าวถึง

พระคือ “กาฝาก” “ตัวดี”!

มีคนบางกลุ่มมองว่าการดำเนินชีวิตแบบพระสงฆ์เป็นเหมือนกาฝากหรือตัวดี (PARASIT) ทศณะดังกล่าวนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่ มีมาพร้อมกับกระแสคอมมิวนิสต์ที่ไหลบ่ามาจากตะวันตกเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา เมื่อเดินทางไปประเทศที่ใช้ระบบคอมมิวนิสต์เป็นกระแสหลักในการบริหาร จึงพบเห็นแนวคิดเช่นนี้ปรากฏทางสื่อสิ่งพิมพ์อยู่ทั่วไป ก็เป็นโอกาสที่นำมาพูดถึง ซึ่งในประเด็นที่ว่าพระคือกาฝาก สังคมนี้นี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต) ได้วิเคราะห์ไว้ดีแล้วในผลงานของท่านจึงไม่น่ามากล่าว แต่ที่จะนำมาพูดก็คือ...

พระคือ “กาฝาก” “ตัวติด”!

การมองความจริงแบบคอมมิวนิสต์ ที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism) คือกลุ่มคนที่เชื่อว่าแก่นของโลกและชีวิตคือวัตถุ มนุษย์และสรรพสิ่ง เป็นเพียงหน่วยของวัตถุ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีโลกอื่น บาปบุญ นรกสวรรค์ไม่อาจ พิสูจน์ได้ ทศณะดังกล่าวนี้ตรงข้ามกับ...

การมองความจริงทางศาสนา ที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดแบบจิตนิยม (Idealism) คือกลุ่มคนที่เชื่อว่าแก่นของโลกและชีวิตคือจิต มนุษย์และสรรพสิ่งมีจุดเริ่มต้น มีจุดมุ่งหมาย ยังมีโลกอื่นที่นอกเหนือจากโลกมนุษย์ นรกสวรรค์ ความดีชั่วมีผลต่อชีวิต...

...วัตถุนิยมไม่เพียงเป็นฐานความคิดของกลุ่มคอมมิวนิสต์เท่านั้น หากแต่เป็นพื้นฐานกลุ่มความคิดแบบวิทยาศาสตร์ ทุนิยม บริโภคนิยมด้วย ซึ่งฐานความคิดดังกล่าวเป็น คนละขั้วกับองค์ความรู้ทางศาสนา ที่ซึ่งมนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอารยธรรม มาก่อน...

เมื่อมีมนุษย์บางกลุ่มคิดจะเปลี่ยนเครื่องมือในการสร้างอารยธรรมจะทำอย่างไร... วิธีการของคอมมิวนิสต์มุ่งกำจัดสิ่งเก่าด้วยวิธีที่รุนแรง ซึ่งต่างกับระบบทุนนิยมที่มีวิธีที่นุ่มนวล ณ เวลานี้ระบบทุนนิยมก็ได้ทำลายระบบศาสนาของมนุษย์ไปมากมาย จนความเชื่อและองค์กรทางศาสนาอ่อนแอลงไปเรื่อยๆ มนุษย์ถอดใจจากศาสนาไปมาก ศาสนาสถาน ศาสนาบุคคล ศาสนพิธี มีความหมายต่อชีวิตของศาสนิกน้อยลงเรื่อยๆ วิธีนี้ไม่จำเป็นต้องตัดหัวเก่าทิ้งแล้วใส่หัวใหม่ให้แทน...

เป็นความผิดพลาดของชาวคอมมิวนิสต์ที่มุ่งโจมตีศาสนาจนกลายเป็นศัตรูต่อกัน และเป็นความฉลาดของโลกเสรีที่ผูกไมตรีต่อศาสนาโดยการมอมเมาบุคลากรทางศาสนาให้ยอมรับคิดในเหยื่อคือลัทธิบริโภคนิยม ที่วัตถุนิยมหยิบยื่นให้... ชัยชนะจึงเป็นของโลกเสรีอย่างที่กำลังเป็น...

ในโลกความคิด... ไม่ต้องใช้ความรุนแรงประหัตประหารกันหรอก เพียงแค่ทำให้เห็นว่าสิ่งใหม่มีคุณค่าและความหมายที่ดีกว่า... สิ่งเก่าก็หมดไปเอง...

บรรจง โสดาดี
 อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

พระองค์กับ สิทธิการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

อ.เมฆไท ละม้ายวรรณ

พธ.บ. (ครุศาสตร์) กศ.ม. (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน)

อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ความนำ

การเขียนบทความเกี่ยวกับเรื่องการเมืองหรือรัฐศาสตร์นี้ ผู้เขียนไม่ได้เรียนสำเร็จด้านรัฐศาสตร์โดยตรง แต่เคยบรรยายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นมา ๑๐ ปีที่ต้องบรรยายเพราะไม่มีอาจารย์คนไหนยอมรับบรรยาย ต่างคนต่างไม่มีความรู้เรื่องรัฐศาสตร์ เอาละเมื่อไม่มีใครรู้ ข้าพเจ้าจะสู้เอง ผิดบ้างถูกบ้าง ต้องค้นคว้าสืบเสาะเรื่อยไป รวมทั้งเจียดเวลาไปสมัครเป็นคณะอนุกรรมการการเลือกตั้งประจำเขต ๒ จังหวัดสุรินทร์ (กกต.สร.๒) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อหาประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการจัดการเลือกตั้ง ซึ่งข้าพเจ้าได้ชวนเพื่อนหลายคนไปสมัครเป็น กกต.เขต แต่ไม่มีใครกล้าไป...บอกว่างลัวถูกยิง...! แต่ข้าพเจ้าคิดว่าความรู้อย่างต้องแลกด้วยชีวิต

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้มีการลงคะแนนจากคนทีนับถือศาสนาต่างๆ ทั่วโลก โดยการลงคะแนนให้ศาสนาที่คิดว่าดีที่สุดในโลก ปรากฏว่าศาสนาที่ได้คะแนนสูงสุด คือ ศาสนาพุทธ ทำให้ศาสนาพุทธได้เป็นศาสนาที่ดีที่สุดในโลก เหตุผลก็คือเป็นศาสนาที่ไม่มีประวัติการทำสงคราม คำสั่งสอนมุ่งที่สันติแก่พหุชน เป็นหลักโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ

ประวัติศาสตร์เดือนอะไรให้ชาวพุทธ ?

พระพุทธศาสนาเกิดที่ประเทศอินเดียท่ามกลางความรุ่งเรืองของศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ได้รับการยอมรับจากผู้นำรัฐต่างๆ ทั่วอินเดีย มีบทบาทชี้นำการดำเนินชีวิต การศึกษา การเมือง แม้แต่การวางแผนทำสงคราม ขณะที่พระสงฆ์ก็ไม่แตะต้องการเมือง เป้าหมายของพระสงฆ์สมัยนั้น คือ การจัดการกับตนเอง ชำระกิเลสเข้าสู่นิพพาน เมื่อพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรือง ศาสนาพราหมณ์ก็ซบเซา แทบจะไม่มีกิจกรรมใดๆ ต่อสังคม แต่สิ่งที่ควบคู่กับศาสนาพราหมณ์ ก็คือ การเมือง

ศาสนาพราหมณ์ต้องหวนอมขมกลืนอดทนมาจนถึงสมัยราชวงศ์เมารยะซึ่งเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในอินเดีย และแล้วก็มาถึงจุดหักเห เริ่มอาการเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนา เมื่อ พระเจ้าปุณยมิตร ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์

ประกาศว่า "ใครสามารถบังคับพระภิกษุได้จะให้รางวัล ๑๐๐ ทินาร์" จึงทำให้มีการล่ารางวัลอย่างโหดเหี้ยม มีการไล่ล่าฆ่าพระภิกษุสามเณรทั่วอินเดีย วัดก็ถูกเผา เช่น วัดกุฏกุฎาราม การกระทำของพระเจ้าปุชยมิตรครั้งนี้ มีเป้าหมายที่จะล้างบางพระพุทธศาสนาให้หมดสิ้นไปจากอินเดีย...

สรุปว่า...พระพุทธศาสนาเสื่อมลงอันเนื่องมาจากผู้นำรัฐนับถือศาสนาอื่น และพระพุทธศาสนาแยกตัวออกจากการเมือง ไม่เล่นการเมือง แต่ไม่เคยนึกเลยว่า การเมืองจะนำภัยมาสู่ตนหรือพุทธศาสนา

หลังจากนั้นมาพระพุทธศาสนาในอินเดียก็ต้องพบกับภัยร้ายแรงอย่างน้อย ๓ ครั้ง เมื่อพวกมุสลิมสายเติร์กบุกเข้ารุกรานอินเดีย กล่าวคือ

ครั้งที่ ๑ นำโดย มะหมัดแห่งซัซนี บุกเข้าอินเดีย ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ ทำการกวาดล้างพระพุทธศาสนาในอินเดียและบริเวณใกล้เคียง ทั้งฆ่าทั้งเผาจนพระภิกษุสามเณรต้องหนีกระเจิดกระเจิง

ครั้งที่ ๒ นำโดยมุหมัดแห่งคอร์ บุกเข้าอินเดียเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๔๐ สั่งกองทัพทำลายพระพุทธศาสนา วัดวาอาราม เจดีย์ วิหาร รวมทั้งมหาวิทยาลัยนาลันทา

ครั้งที่ ๓ นำโดยพลมุฮัมหมัด ซิลจี เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๔๓ พาทหารทำลายศาสนสถานของพระพุทธศาสนาที่ยังเหลืออยู่ พระภิกษุสามเณรต้องหนีภัยไปเนปาล ธิเบต และอินเดียตอนใต้

กองทัพมุสลิมทั้ง ๓ ครั้งที่ถูกเข้าอินเดียได้ยื่นเงื่อนไขให้ชาวพุทธ ๓ ข้อ คือ

- ๑) เปลี่ยนมาเป็นมุสลิม
- ๒) ไปอยู่ที่อื่น
- ๓) ถูกสังหาร

พระพุทธศาสนาจึงเสื่อมไปจากอินเดีย

ที่ประเทศศรีลังกา ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๔๘-๒๓๓๙ มีชาติตะวันตกเข้ามาปกครองคือ ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ทั้งสามชาตินับถือคริสต์ศาสนา ก็พยายามทำลายพระพุทธศาสนาด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น

- ๑) คุกคามมิให้ชาวลังกาใส่บาตร
- ๒) ทำลายโบสถ์ เจดีย์ วิหารและเผาคัมภีร์ไบเบิล
- ๓) ห้ามชาวพุทธจดทะเบียนแต่งงานและห้ามศึกษาระดับสูง
- ๔) พยายามทำลายพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า ตลอดเวลา
- ๕) พยายามดึงชาวพุทธให้เข้ารีตศาสนาคริสต์เป็นต้น

เหตุร้ายเหล่านี้เกิดขึ้นหลายสิบปี จนพระสงฆ์หมดความอดทน และลุกขึ้นสู้เพราะประชาชนไม่มีความรู้ ไม่กล้าสู้กับรัฐบาลต่างชาติ เหตุการณ์นี้ทำให้พระสงฆ์ประเทศศรีลังกาเล่นการเมืองตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา หากไม่แล้วพระพุทธศาสนาคงหมดสิ้นจากศรีลังกา

ที่ประเทศเวียดนามใต้ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖ สมัยประธานาธิบดีโงดินเดียม ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ ถึงแม้ชาวเวียดนามใต้จะนับถือพุทธศาสนาถึงร้อยละ ๘๐ ของประชากร แต่คณะรัฐบาลส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ มีจำนวนน้อยแต่กุมอำนาจรัฐ ก็เริ่มทำลายพระพุทธศาสนา ห้ามบักกง ห้ามจัดกิจกรรมทางพุทธ เมื่อชาวพุทธออกมาเคลื่อนไหวก็ถูกฆ่า ถึงขนาดพระภิกษุต้องเผาตัวเองประท้วงรัฐบาลที่ลิดรอนสิทธิ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน อาจกล่าวได้ว่าก่อนมีประเทศไทยด้วยซ้ำไป แต่การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยอย่างเป็นทางการมีขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ เมื่อคนไทยได้สถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรก และ **พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย** พระพุทธศาสนาสายเถรวาท ถูกกับอริยาคัยของคนไทยจึงได้รับการยอมรับนับถืออยู่ในชีวิตจิตใจและเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นมีอิทธิพลครอบคลุมการดำเนินชีวิตของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การปกครอง การสงคราม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีที่ต้งาม ในอดีตผู้นำรัฐ (กษัตริย์) กับผู้นำทางศาสนามีความใกล้ชิดกัน ผู้นำรัฐมักหาโอกาสเข้าวัดเพื่อปรึกษาหารือราชการบ้านเมืองกับผู้นำในวัด คือ พระภิกษุสงฆ์หรือเจ้าอาวาส พระภิกษุสงฆ์จึงมีโอกาสได้ให้ข้อเสนอแนะในการบริหารราชการบ้านเมือง พระภิกษุสงฆ์กับผู้นำรัฐจึงมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถึงแม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้พระมหากษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนา แต่การนับถือนั้นเกิดโดยจิตวิญญานตั้งแต่เกิดแล้ว...

ระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ให้ทุกคนมีสิทธิในการปกครอง หมายความว่า ประชาชนทุกคนมีความเป็นใหญ่ในตัวเอง แต่จะไปเป็นผู้ปกครองทั้งหมดนั้นทำไม่ได้ จึงใช้วิธีการเลือกตั้ง โดยกำหนดให้ผู้มีอายุถึงเกณฑ์ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกคนที่สมควรรับเลือกตั้งเพื่อเป็นตัวแทนของตนในการไปทำหน้าที่บริหารจัดการบ้านเมืองให้สงบสุข...

หลักการประชาธิปไตยนั้นคืออย่างไร ? และพระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับอธิปไตยอย่างไรบ้าง ? หลักการประชาธิปไตยกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑. **หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง** การมีส่วนร่วมในการปกครองมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เริ่มตั้งแต่การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้า ก็ทรงบัญญัติในท่ามกลางสงฆ์โดยสอบถามภิกษุผู้ที่เป็นต้นเรื่อง แล้วทรงตีเตียนการกระทำนั้นๆ และที่สำคัญในสังฆกรรม เช่น พิธีอุปสมบท หากภิกษุในที่ประชุมนั้นไม่เห็นด้วย ก็มีสิทธิในการคัดค้าน

๒. **หลักความเสมอภาค** ทรงยอมรับความเสมอภาคของมนุษย์ ตั้งแต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันตลอดจนถึงโอกาสในการประพฤติปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมของพุทธบริษัททั้งสี่

๓. **หลักเสรีภาพ** พระพุทธเจ้าทรงให้เสรีภาพในการคิด ไม่บังคับให้บุคคลมานับถือโดยปราศจากความเต็มใจ หรือปราศจากความเข้าใจโดยถือว่าเมื่อมีศรัทธาเข้ามานับถือแล้วต้องมีสติและปัญญาด้วย

๔. **หลักเสียงส่วนมาก** การตัดสินอธิกรณ์บ้างกรณีไม่อาจจะใช้มติเอกฉันท์ได้ ทรงอนุญาตให้ตัดสินโดยถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ เรียกว่า **เยกฺกยสติก***

ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบที่เน้นการมีส่วนร่วม ความเสมอภาค เสรีภาพ และเสียงส่วนมาก ซึ่งเข้ากันได้กับหลักการทางพระพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันหรือตั้งแต่ใช้ระบอบประชาธิปไตยในการปกครองมา พระภิกษุสงฆ์ก็ขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง และไม่มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแทนของตนไปทำหน้าที่ดูแลบริหารจัดการสถาบันของตน

พระสงฆ์ไทยกับสิทธิในการเลือกตั้ง

ประเทศไทยโดยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ได้ประกาศให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เวลา ๐๘.๓๐-๑๕.๐๐ น. นักการเมืองแต่ละพรรคการเมือง ต่างออกมาหาเสียงอย่างคึกคักเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง ประชาชนทั่วประเทศต่างก็จะได้ใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในการเลือกตั้ง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ว่า การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยทุกคน

มุมไร้สิทธิไร้เสียง...

ประชาชนคนไทย โดยเฉพาะชายที่ออกบวชเป็นพระภิกษุและสามเณรซึ่งมีประมาณสามแสนรูป (๓๐๐,๐๐๐ รูป) ถูกละเลยสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ เพียงเพราะว่าบุคคลเหล่านั้นได้ชื่อว่า "พระสงฆ์" คือสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่

ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็คือประชาชนที่มีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังมาตรา ๕ ที่ว่า "ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้ เสมอกัน"

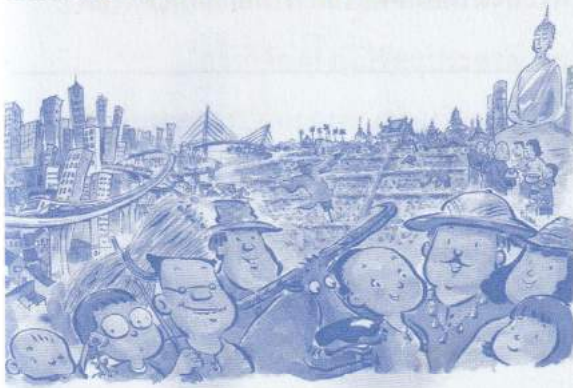
กระทรวงกลาโหมกำหนดให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ต้องไปเกณฑ์ทหาร ในฐานะประชาชนไทยคนหนึ่ง แต่กระทรวงมหาดไทย กลับปฏิเสธสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งของพระสงฆ์ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การตีความสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะประชาชน ของกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทย จึงขัดแย้งกัน ทั้งๆ ที่ ต่างก็เป็นหน่วยงานของรัฐทั้งคู่

รัฐธรรมนูญมาตรา ๒๖ ระบุว่า "การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้" ในเมื่อพระสงฆ์เป็นทั้งนักบวชในพระพุทธศาสนาและประชาชนในเวลาเดียวกัน การตีความของกระทรวงกลาโหมน่าจะถูกต้องกว่า กระทรวงมหาดไทย กฎระเบียบของกระทรวงมหาดไทย ที่ห้ามพระสงฆ์ไม่ให้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จึงน่าจะขัดต่อรัฐธรรมนูญและมีขอบด้วยกฎหมาย, ดังมาตรา ๖ ที่ว่า "รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้"

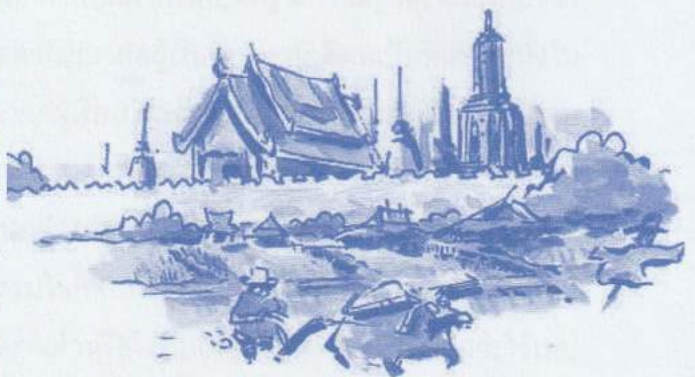
ข้ออ้างโดยทั่วไปที่ห้ามมิให้พระสงฆ์ไปใช้สิทธิออกเสียงในการเลือกตั้งก็คือ พระสงฆ์ไม่ควรจะยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่บริสุทธิ์ ส่วนการเมืองเป็นเรื่องสกปรก พระสงฆ์จึงไม่ควรเข้าไปแปดเปื้อนกับความสกปรกของการเมือง ถ้าหากข้อสมมติฐานที่ว่า การเมืองคือสิ่งสกปรก (ไร้จริยธรรม) เป็นจริงแล้ว พระสงฆ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจริยธรรม ก็ยิ่งจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องให้มาก เพื่อที่จะชำระล้างการเมืองที่สกปรกให้เป็นการเมืองที่สะอาดให้ได้ อาจถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ด้วยซ้ำไป...

ในฐานะผู้นำทางจริยธรรม พระสงฆ์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน รวมทั้งแก่นักการเมืองด้วย ปัจจุบันการสั่งสอนอบรมทางวาจาอย่างเดียวไม่เพียงพออีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่นักการเมือง จำเป็นจะต้องสั่งสอนอบรมด้วยการปฏิบัติในเชิงโครงสร้างด้วย การที่พระสงฆ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จะเป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ให้นักการเมืองต้องฟังพระสงฆ์มากขึ้น พระสงฆ์ซึ่งมีอำนาจทางจริยธรรมอยู่ในมือ ก็จะมีส่วนช่วยให้การเมืองมีจริยธรรมมากขึ้น ในฐานะผู้นำชุมชน พระสงฆ์อาจใช้ความรู้ทางจริยธรรมของตน ช่วยแก้ปัญหาการซื้อเสียง หรือการทุจริตเลือกตั้งในรูปแบบอื่นๆ เมื่อพระสงฆ์และชุมชนรวมตัวกันและมีพลังในเชิงจริยธรรม นักการเมืองก็จะนึกถึงจริยธรรมมากขึ้น และการเมืองก็จะพลอยมีจริยธรรมเพิ่มขึ้นด้วย

ในสังคมไทยนั้นศาสนากับการเมืองสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกมาโดยตลอด ในอดีตรัฐเข้าไปจัดการปัญหาของคณะสงฆ์ เช่น รัฐเป็นผู้แต่งตั้งผู้นำคณะสงฆ์ ตรวจสอบพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ และจับผู้ปลอมปนมาบวชให้สึกออกไป เป็นต้น ปัจจุบันนักการเมืองเป็นฝ่ายเข้าไปควบคุมกิจการของคณะสงฆ์ เช่น นายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยตรง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดูแลกรมการศาสนา เป็นต้น เมื่อนักการเมืองเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการของคณะสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ก็ควรจะมีสิทธิเลือกนักการเมืองเหล่านั้นด้วยโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง

พระสงฆ์ อยู่ภายใต้การควบคุมกิจกรรมของนักการเมือง โดยที่พระสงฆ์ไม่มีสิทธิใดๆ ในการเลือกคนที่จะมาดูแลควบคุมกิจกรรมของตน นักการเมืองจะดีจะชั่วอย่างไรพระสงฆ์ก็ไม่มีสิทธิไม่มีเสียงที่จะเลือก ต้องก้มหน้าก้มตาอยู่ภายใต้อำนาจนักการเมืองที่พระสงฆ์เลือกไม่ได้ พลังเสียง ๓๐๐,๐๐๐ กว่ารูป ไม่มีผลต่อนักการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น นักการเมืองจึงมองไม่เห็นความสำคัญของพระสงฆ์หรือสถาบันพระพุทธศาสนา การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาก็จะให้ความสำคัญน้อยลงด้วยว่าไม่มีผลต่อการเลือกตั้งใดๆ

พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จำนวน ๓๐๐,๐๐๐ กว่ารูป ไม่มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ชาวมุสลิมมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปัจจุบันนี้มีธนาคารอิสลาม ติดตามด้วยพรรคการเมือง คือ พรรคมาตุภูมิ สโลแกนในการหาเสียง คือ "นำพาสันติสุขสู่แดนใต้ สานสัมพันธ์อันดีกับชาอูเคอาระเบียและโลกมุสลิม" เมื่อใดที่พรรคนี้ขึ้นมาเป็นพรรคใหญ่ จัดตั้งรัฐบาลได้ ท่านทั้งหลายยังจะจำวัดหลับอยู่หรือ ?

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น การที่พระสงฆ์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง การเมืองนั้นแหละจะนำภัยมาสู่พระสงฆ์ไม่ว่าจะประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา ประเทศเวียดนามใต้ และประเทศพม่า ต่อไปจะเป็นประเทศใด คงทำนายได้ไม่ยากหากพระสงฆ์ไม่คิดจะยุ่งเกี่ยวกับการเมือง และชาวพุทธ ๙๕ % จะช่วยอะไรได้ ดังชาวพุทธเวียดนามใต้ ๘๐ % ของประชากรก็ยังถูกผู้นำรัฐที่นับถือคริสต์ศาสนากัดขวางกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว สาธุ..! ขอให้พระสงฆ์ไทยมีสิทธิในการเลือกตั้ง ส.ส. เกิด

เอกสารอ้างอิง

พระครูโสภณปริยัติสุธี. รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวงศกมลราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

(<http://www.pada.or.th> /๒๕๕๓)

<http://www.songpak๑๖.com>/๒๕๕๔

<http://www.muslimthai.com>/๒๕๕๔